Ẕikre Shahādate Imām Ḥusayn ʿalayhi al-salām

﴾Aḥādīs̱e Nabawī kī Raushanī meṅ﴿

D̲h̲ikru Mash·hadi al-Ḥusayn عليه السلام

Min

Aḥādīt̲h̲i Jaddi al-Ḥusayn صلى الله عليه وآله وسلم

Shayḳh al-Islām

al-Duktūr Muḥammad Ṭāhir al-Qādirī

Roman Urdū Ṭrānsliṭăreṭar

Dīwān Mŏḥsin Shāh

بسم الله الرحمن الرحيم

مولاي صل وسلم دائما أبدا
على حبيبك خير الخلق كلهم

محمد سيد الكونين والثقلين
والفريقين من عرب ومن عجم

اللهم صل على سيدنا ومولانا محمد وعلى آله وصحبه وبارك وسلم

Fihris

Pesh Lafẓ

Allāh Ta‘ālá kī rāh meṅ dī ga’ī Qurbānī nihāyat a‘lá wa arfa‘ aur muqarrab-tarīn ‘amal hai. Yeh jis qadr pur-ḳhulūṣ aur kaṛī hogī, Ḳhāliqe kā’enāt kī naẓar men usī qadr besh-qadr aur maqbūlīyat kā sabab banegī. Ahle ḥaq roze awwal se hī Rab kī riẓā ke liye Qurbāniyān dete chale ā’e haiṅ. Kisī ne Allāh kī rāh meṅ apne waqt ko Qurbān kiyā to kisī ne us kī riẓā ke liye apnā sarā māl-o asbāb nis̱ār kar diyā. Kisī ne Rab kī ḳhụsh-nūdī ke liye apne ghar-bār, a‘izzā’-o aqārib aur waṭan kī Qurbānī dete huwe Hijrat kī to kisī ne kalima’e ḥaq kăhne kī pādāsh meṅ ṭa‘n-o tashnī‘ ke tīr bar-dāsht kiye. Kisī se ahle ḥaq hone kī pādāsh meṅ apne hī a’zā’ aur ḳhūnī qarābat-dāroṅ ne qaṭ‘e ta‘alluq kar liyā to kisī par un ke āqā’oṅ ne wăḥshat-o barbarīyat kī intehā kar dī. Ġharaẓe-keh har ḥaq-parast ko is rāh meṅ ṭarḥ ṭarḥ kī mushkilāt, maṣā’ib aur rukāwaṭoṅ kā sāmnā karnā paṛā aur Qurbāniyoṅ kī adā’egī se har rukāwaṭ ko ṭhukrāte huwe āge baṛhne par unheṅ kām-yābī, kām-rānī, sar-farāzī aur sar-balandī se nawāzā gayā. Tārīḳh gawāh hai keh har daur meṅ muḳhtalif Qurbāniyoṅ se bandagāne Ilāhī ne apne Rab kā qurb ḥāṣil kiyā hai. Yūṅ to rāhe ḥaq meṅ pesh kī ga’ī har Qurbānī hī qābile satā’ish hai, magar sab se afẓal aur mŏ‘tabar Qurbānī ḳhāliṣatan Allāh kī riẓā ke liye us kī rāh meṅ laṛte huwe pesh kī ga’ī jān Qurbān karnā hai. Allāh Ta‘ālá kī rāh meṅ jān Qurbān karne ko yūṅ baqā’e dawām baḳhshā gayā keh is ke ‘iwaẓ Shahādat kā sarmadī manṣab rakh diyā gayā.

Qur’ān meṅ falsafa’e Shahādat ko bayān karte huwe farmāyā gayā keh Allāh kī rāh meṅ milne wālī maut, maut nahīṅ balkeh ḥayāte abadī hai aur yeh Allāhu Rabbu al-‘Izzat kā besh-bahā in‘ām hai.

Lā-raib Shahīd ko maut nahīṅ, woh mar kar zindah răhtā hai
Kisī insāṅ kā yeh qaul nahīṅ, Rab merā ḳhuḍ yeh kăhtā hai

Tārīḳhe ‘ālam gawāh hai keh Allāh kī rāh meṅ Qurbān hone wālī păhlī jān se le kar āj ke din tak lākhoṅ, karoṛoṅ afrād ne rāhe Ḳhudā meṅ jān luṭā kar Rab kī riẓā ko pāyā hai. Un ḳhuṣh-baḳht aur sa‘īd afrād meṅ Anbiyā’e kirām ‘alayhimu al-salām aur un ke Aṣḥāb bhī haiṅ, Ṣiddīqīn bhī haiṅ, Ṣāleḥīn bhī haiṅ, ‘Ulamā wa Fuḍalā’ bhī haiṅ aur Ahlullāh bhī haiṅ. Har ek kī Qurbānī dā’imī hai. Is ḥawāle se agar dekhā jā’e to ifādīyat aur apnī āfāqī asarāt ke ḥawāle se jo maqām-o martabah ma‘raka’e Karb-o Balā meṅ kām āne wāle Shuhadā ko milā hai, woh kisī aur ke muqaddar kī bāt nahīṅ, Jigar gosha’e ‘Alī wa Batūl ‘alayhimā al-salām aur Sibṭe Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne apne bahattar (72) Rufaqā’ ke hamrāh jis taslīm-o riẓā ke andāz se jāme Shahādat nosh farmāyā hai, woh unheṅ maqāme abadīyat par fā’iz kar gayā hai. ‘Allāmah Iqbāl is jāṅ-nisārī ko kuçh yūṅ bayān karte haiṅ:

Ḥaqīqate Abadī hai Maqāme Shabbīrī
Badalte răhte haiṅ andāze Kūfī wa Shāmī

Yūṅ to har Shahīd ne apne ‘aẓīm maqṣad ke ḥuṣūl ke liye jān kā naẕrānah pesh kar ke apne farīẓah kī takmīl kā ḥaq adā kar ke maqām ḥāṣil kiyā hai, magar jo āfāqīyat Shuhadā’e Karbalā ko ḥāṣil hū’ī hai woh kisī aur ke naṣīb kī bāt nahīṅ hai. Is kā ek s̱ubūt yeh hai keh jab bhī Karbalā kī taptī ret par bapā ma‘raka’e ḥaqq-o bāṭil kī yād dilātā ‘Āshūr kā Din ātā hai, to aise as̱arāt murattab kartā hai jaise yeh sāneḥah āj hī wuqū‘-paẕīr huwā hai. Iksaṭh (61) Hijrī se le kar āj tak har ṣāḥibe dil ahle qalam ne Nawāsa’e Rasūl kī be-mis̱āl Qurbānī ko apne apne andāz se ḳhirāje ‘aqīdat pesh kiyā hai. Dilī wā-raftagī kā yeh iẓhār naẓm kī ṣūrat meṅ bhī hai aur nas̱r kī hai’at meṅ bhī taḥrīr kiyā gayā hai. Is ḥawāle se dekhā jā’e to Islāmī tashaḳhḳhuṣ rakhne wālī har zabān meṅ wāqe‘ah Karbalā ke ḥawāle se qābile qadr sar-māyah maujūd hai.

Apne ‘aẓīm mŏḥsinoṅ aur Islām kī na’ī zindagī dene wāle Shāhe Karbalā Sayyidunā Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ke faẓā’il-o manāqib aur maṣā’ib bayan kar ke salāme ‘aqīdat pesh karne kā yehī jaẕbah **Dhikru Mash·hadi al-Ḥusayn ‘alayhi al-salām min Aḥādīthi Jaddi al-Ḥusayn ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam** ‘Ẕikre Shahādate Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām (Aḥādīs̱e Nabawī kī Raushanī meṅ)’ kī tālīf kā muḥarrik banā. Shayḳh al-Islām Dŏkṭar Muḥammad Ṭāhir al-Qādirī kī tālīf-kardah apnī nau‘īyat kī is munfarid kāwish meṅ Aḥādīs̱e Nabawīyah kī raushanī meṅ Sayyidu al-Shuhadā Sayyidunā Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī maẓlūmānah Shahādat kā taẕkirah kiyā gayā hai. Is taṣnīf meṅ

Shahādate Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām se muta‘alliq Aḥādīs̱-o ās̱ār ko A’immah wa Muḥaddis̱īn kī ta‘līqāt-o taṣrīḥāt ke sāth wāqe‘ātī tartīb ke sāth bayān kiyā gayā hai. Sab se pǎhle Sibṭe Rasūl ‘alayhi al-salām kī Shahādat kā pas-manẓar riwāyāt kī raushanī meṅ taḥrīr kiyā gayā hai. Ba‘d az-āṅ Sayyidunā Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī awā’ile ‘umrī hī meṅ Shahādat kī peshīn-go’iyāṅ bhī bayān kī ga’ī haiṅ. Is ke ba‘d Jigar gosha’e Batūl ‘alayhimā al-salām kī Madīnah munawwarah se Makkah mukarramah aur phir Makkah mukarramah se Kūfah rawānagī ko mauẓū‘ banāyā gayā hai. Ba‘d az-āṅ lashkare Ḥusaynī kī Karbalā āmad aur taptī ret par tīn din kī pyās aur bhūk se niḍhāl Sayyide Shabābe Ahl al-Jannah aur un ke Rufaqā’ kī dil-doz Shahādat kā bayān hai. Āḳhir meṅ Shahādate Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ke ba‘d wāqe‘āt ko tartīb ke sāth taḥrīr kiya gayā hai.

Agar Aḥādīs̱e mubārakah kī raushanī meṅ Shahādate Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām par mabnī is tālīf kā jā’izah leṅ to yeh mustana riwāyāt kī raushanī meṅ ek ‘aẓīm ma‘lūmātī sar-māyah hai. Yeh Muḥibbāne Ahle Bait ke ẕauq ke shāyāne shān apnī nau‘īyat kī munfarad tālīf hai. Allāh Ta‘ālá se du‘ā hai keh woh is sa‘ādat ko qubūl farma’e aur min ḥais̱ul-qaum, ẓulm par ḳhāmosh rǎhne wāle Kūfī ṭarze ‘amal ko tark karte huwe Ḥaq kī ḳhāṭir apnā sab kuçh luṭā dene kā Ḥusaynī jaẕbah wāfir ‘aṭā farmā’e. Agar ḳhụsh-qismatī se hameṅ yeh jaẕbah naṣīb ho gayā to is qaum kā har pīr-o jawāṅ Ḥusaynī ban kar Yazīdī niẓām se ṭakrā kar use pāsh pāsh kar degā. Yād rahe keh

isī ṭarze ‘amal se ‘ālam-gīr Muṣṭafawī inqilāb kā sawerā ṭulū‘ hogā. Allāh Ta‘ālá hameṅ Dīne Islām kī ḳhāṭir apnā sab kuçh luṭā dene kā Sibṭe Rasūl ‘alayhi al-salām kā ‘azm-o istiqlāl aur walwalah ‘aṭā farmā’e. (Āmīn bi-jāhi Sayyid al-Mursalīn ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam)

Markaze ‘Ilm-o Tăḥqīq

Farīde Millat raḥmatu Allāhi ‘alayh Risarch Insṭīṭyūṭ (FMRi)

Yakum Ramaḍān 1438 H

﴿Sayyidunā Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī Shahādat kā Pas-manẓar﴾

1/1. Sa‘īd Maqburī se riwāyat hai keh Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se do thaile (ya‘nī do ṭarḥ kā) ‘ilm ḥāṣil kiyā hai. Un meṅ se ek ko maiṅ ne (logoṅ meṅ) phailā diyā hai, jab-keh dūsre ko ẓāhir karūṅ to yeh galā kāṭ ḍālā jā’e.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Buḳhārī ne riwāyat kiyā aur farmāyā: اَلْبُلْعُوْم khānā guzarne ke rāste ko kăhte haiṅ.

Imām Ibn Baṭṭāl ne kahā hai: Āp raḍiya Allāhu ‘anhu kā qaul: ﴿Dūsre ko agar maiṅ ẓāhir kar dūṅ to yeh galā kāṭ diyā jā’e.﴾ Muhallab aur Abū al-Zinnād ne kahā hai: is se Āp kī murād ‘alāmāte Qiyāmat kī Aḥādīs̱ thīṅ, jo Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne Dīn meṅ fasād ke dar āne, aḥwāl kī tabdīlī aur Allāh Ta‘ālá ke ḥuqūq ko pā-māl kiye jāne ke bāre meṅ batāyā thā, jaise Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kā yeh farmān: ﴿Is Dīn kī bar-bādī Quraysh ke kam-‘umr laṛkoṅ ke hāthoṅ hogī.﴾.

Aur Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu farmāyā karte the: agar maiṅ chāhūṅ to maiṅ un ke

nām bhī le saktā hūṅ. Phir unhoṅ ne apnī jān kā ḳhaṭrah mǎḥsūs kiyā to (un ke nāmoṅ kī) waẓāḥat nah farmā'ī.

Aur taṣrīḥ ke bāb meṅ har us shaḳhṣ ke liye jo amru bi-al-ma'rūf kā farīẓah sar-anjām de rahā ho yehī munāsib hai keh jab woh waẓāḥat karne meṅ apnī jān kā ḳhaṭrah mǎḥsūs kare to use ta'rīẓan (ya'nī ishāre kinā'e meṅ) bāt karnī chāhiye.

Imām Ibn Baṭṭāl ne yeh bhī kahā hai: kalāme 'Arab meṅ 'wi'ā" se murād woh ẓarf (bartan, thailā wa-ġhairah) hai jis meṅ ko'ī chīz jam'a kī jā'e.

Kahā gayā: Āp ke is qaul kā ek durust aur ṣaḥīḥ man'á hai jis ke ek ḥiṣṣah ke dūsre ḥiṣṣah ke dar-miyān ko'ī iḳhtilāf aur taẓād nahīṅ aur woh yeh keh Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu kī yeh murād lenā jā'iz hai keh unhoṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī jo Sunnateṅ mǎḥfūẓ kī thīṅ aur jinheṅ āge bayān kiyā thā, aur un se āge logoṅ ne unheṅ ḥāṣil kar liyā agar un sab ko likh liyā jātā, to qawī eḥtemāl thā keh un se baṛā thailā bhar jātā, aur Aḥādī̲s̲e Fitan meṅ se jin Aḥādī̲s̲ ko unhoṅ ne bayān nah farmāyā, agar unheṅ bayān farmā dete, to unheṅ ḳhaṭrah thā keh un kā galā kāṭ diyā jā'egā. Yeh Aḥādī̲s̲ bhī itni ta'dād meṅ thīṅ keh yeh dūsrā bartan bhar deṅ. Isī ma'ná ke

tanāẓur meṅ unhoṅ ne وِعَاءَيْن (do thailoṅ) kā lafẓ bolā, nah keh ek thaile kā, batlāne aur çhupāne ke bāre meṅ măḥfūẓ ḥukm ke iḳhtilāf kī binā par.

Aur Thābit ne kahā hai: bul'ūm se murād ḥulqūm (galā) hai, aur yeh sāṅs ko phephṛoṅ tak le jāne kā rāstah hai.

Abū 'Ubayd ne kahā hai: ise bal'am aur bul'ūm bhī kăhte haiṅ.

Thābit ne kahā hai: بُلعوم se murād khāne aur pīne kā me'dah tak kā rāstah hai aur yeh ḥulqūm (gale) se milā huwā hai, aur galā nigalne wālā hai.

Ḥāfiẓ 'Asqalānī ne kahā hai: Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu kā qaul: ﴾Yeh galā kāṭ diyā jā'egā.﴿ Mustamlī kī riwāyat meṅ iẓāfah hai, Abū 'Abd Allāh ne kahā hai: بُلعوم se murād khāne kā rāstah hai, aur yeh bā' ke ḍammah ke sāth hai, aur is se kināyatan qatl murād liyā gayā hai. Ismā'īlī kī riwāyat meṅ hai: ﴾Is ko kāṭ diyā jā'egā﴿ ya'nī in (Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu) ke sar ko. 'Ulamā' ne is bartan ko jis ko Āp ne bayān nahīṅ farmāyā un Aḥādīs par măḥmūl kiyā hai jin men bure ḥukm-rānoṅ ke nām, un ke aḥwāl aur un ke zamānah kī waẓāḥat hai. Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu un meṅ se ba'ẓ ko kināyatan bayān karte lekin un se apnī jān ko

ḳhaṭrah lāḥiq hone kī waj·h se ṣarāḥat nah karte jaisā keh Āp kā qaul: ﴾Maiṅ sane sāṱh Hijrī ke āġhāz aur lauṅḍoṅ kī ḥukūmat se panāh māṅgtā hūṅ﴿. Yeh Yazīd bin Mu'āwiyah kī Ḳhilāfat kī ṭaraf ishārah kartā hai, kyūṅ-keh yeh Hijrat kā sāṱhwāṅ sāl thā, aur Allāh Ta'ālá ne Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu kī du'ā qubūl farmā lī aur woh san sāṱh se ek sāl păhle wafāt pā ga'e. In shā' Allāh us me se ba'ẕ kī ṭaraf ishārah Kitābu al-Fitan meṅ ā'egā.

Ibn Munīr ne kahā hai: bāṭinīyah ne is Ḥadīs̱ ko apne bāṭil ('aqīdah) ko ṣaḥīḥ qarār dene kā ẕarī'ah banāyā hai. Is ṭarḥ keh un kā 'aqīdah hai keh sharī'at kā ek ẓāhir hai aur ek bāṭin hai, aur is bāṭin kā ḳhulāṣah Dīn se āzād honā hai. Āp ne farmāyā hai: aur Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu ne apne qaul - ﴾kāṱ diyā jā'egā﴿ - se yeh murād lī hai keh ẓālim log un kā sar qalam kar deṅge, jab woh unheṅ un ke kāmoṅ meṅ 'ab nikālte huwe aur un kī dauṛ dhūp ko bāṭil ṱhăhrāte huwe suneṅge.

Aur is kī tā'īd is bāt se hotī hai keh likhī hū'ī Aḥādīs̱ agar shar'ī aḥkām meṅ se hotīṅ, to Āp ke liye unheṅ çhupāne kī gunjā'ish nah thī. Aur is liye bhī keh păhlī Ḥadīs̱ meṅ Āp ne woh Āyat bayān kī thī, jo kitmāne 'ilmī ke murtakib kī maẕammat par dalālat kartī hai. Āp ke 'ilāwah bāqī 'Ulamā' ne kahā hai: is bāt

kā eḥtemāl hai keh Āp ne ṣinfe maẕkūr ke sāth us chīz kā bhī irādah kiyā ho jo Qiyāmat kī nishāniyoṅ aur āḳhirī zamānah meṅ fitnoṅ, aḥwāl kī tabdīlī aur ḳhūn-rezī se muta'alliq ho, is bāt kā woh shaḳhṣ inkār karegā jo us se mānūs nahīṅ hogā, aur is par wohī shaḳhṣ e'terāẓ karegā, jise is kā shu'ūr-o idrāk tak nahīṅ hogā.

'Allāmah 'Aynī ne kahā hai: ḥāṣile kalām yeh hai keh Āp ne is se 'ilm kī do aqsām murād lī haiṅ, pǎhlī qism se murād woh 'ilm hai jise Āp ne ishā'at Sunan se mǎḥfūẓ kiyā, woh Sunan keh agar un ko likh liyā jātā to us se ek baṛe thaile ko bharā jā saktā thā. Aur dusre 'ilm se murād fitnoṅ par mabnī Aḥādīs̱ haiṅ jinheṅ Āp ne poshīdah rakhā. Aur Ibn Baṭṭāl ne kahā hai: dūsre bartan (ke 'ulūm) se murād 'alāmāte Qiyāmat haiṅ aur jo Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne batlāyā hai keh Dīn kī bar-bādī Quraysh ke be-wuqūf lauṅḍoṅ ke hāthoṅ hogī, aur Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu farmāyā karte the: agar maiṅ chāhūṅ to un ke nām bhī batā saktā hūṅ, lekin unheṅ apnī jān kā ḳhaṭrah lāḥiq huwā to un ke nāmoṅ kī waẓāḥat nah farmā'ī.

Isī ṭarḥ har us shaḳhs ke liye jo amru bi-al-ma'rūf kā farīẓah sar-anjām detā hai, jab use ṣarāḥat karne meṅ apnī jān kā ḳhaṭrah lāḥiq ho to ishāroṅ kināyoṅ

meṅ bāt karnā us ke liye ẕarūrī hai. Agar woh Aḥādīs̲ jinheṅ Āp (Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu) ne bayān nahīṅ farmāyā woh ḥalāl-o ḥaram ke bāre meṅ hotīṅ to Āyat ke ḥukm ke sabab Āp ko un ke ḉhupāne kī gunjā’ish nah thī. Kahā jātā hai: dūsre ‘ilm ke thaile ko jis ke bāre meṅ Āp ne wāẓeḥ ṭaur par nahīṅ batāyā, un Aḥādīs̲ par măḥmūl kiyā gayā hai jin meṅ ẓālim ḥukm-rānoṅ ke nāmoṅ, un ke aḥwāl, aur un kī maz̲ammat bayān hū’ī hai

Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu un meṅ ba‘ẓ ko ishāroṅ kināyoṅ meṅ bayān farmāte the aur apnī jān ko un logoṅ se dar-pesh ḳhaṭrah kī waj·h se un kī taṣrīḥ nahīṅ farmāte the, jaisā keh Āp kā yeh qaul hai: ﴾Maiṅ sane sāṭ̥h Hijrī ke āġhāz aur lauṅḍ̥oṅ kī ḥukūmat se panāh māṅgtā hūṅ﴿ Is se Āp Yazīd bin Mu‘āwiyah kī Ḳhilāfat kī ṭaraf ishārah karte the, kyūṅ-keh woh Hijrat ke ṣāthweṅ sāl meṅ thī, to Allāh Ta‘ālá ne Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu kī du‘ā qubūl farmā’ī aur woh san sāṭ̥h se ek sāl qabl wafāt pā ga’e. Agar kahā jā’e keh: ‘وِعاء’ kalāme ‘Arab meṅ aisā thailā hai, jis meṅ ko’ī chīz jam‘a kī jātī hai. Aur yeh us kalām ke bar-‘aks hai jo păhle guzar chukā hai, jis meṅ Āp ne farmāyā: ﴾be-shak maiṅ likhtā nahīṅ hūṅ aur Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā likhā karte the.﴿.

Maiṅ is kā jawāb yeh detā hūṅ keh unhoṅ (Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu) ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam se jin Sunnatoṅ ko yād kiyā aur āge riwāyat kiyā aur un se rāwiyoṅ ne unheṅ liyā, agar un ko likh liyā jātā to woh yaqīnan us se baṛe thaile ko bhar sakte the, aur fitnoṅ se muta‘alliqah jo Aḥādīs̱ Āp ne poshīdah rakhīṅ, agar un ko woh bayān karte to yaqīnan us kī binā par Āp kā galā kāṭ diyā jātā. Yeh bhī mumkin hai keh Āp un se dūsre thailā bhar dete. Is ma‘ná kī binā’ par thaile bharmā’e aur ek thailā nah farmāyā, us măḥfūẓ ḥukm ke iḳhtilāf kī binā’ par jo unheṅ bayān karne aur unheṅ çhupāne ke bāre meṅ hai.

Mullā ‘Alī Qārī ne kahā hai: Is se murād woh ‘ilm hai jo baṛe baṛe munāfiqoṅ, yā Banū Umayyah ke ẓālim ḥukmaranoṅ, yā Āp ke zamānah meṅ dūsre fitnoṅ se muta‘alliq hai. Imām Ab·hūrī ne kahā hai: ‘Ulamā’ ne is (‘ilm ke) thaile ko jise Āp ne bayān nahīṅ farmāyā thā un Aḥādīs̱ par măḥmūl kiyā hai jin meṅ ẕālim ḥukm-rānoṅ ke nām, un ke aḥwāl, aur un kī maẕammat ẓāhir hotī hai. Aur Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu un meṅ se ba‘ẓ ko ishārah kināyah meṅ bayān farmāte the aur apnī jān ko un kī jānib se lāḥiqe ḳhaṭrah kī waj·h se un kī ṣarāḥat nah farmāyā karte, jaisā keh un kā yeh qaul hai: ﴾Maiṅ sane sāṭh Hijrī ke āġhāz aur lauṅḍoṅ kī ḥukūmat se

panāh māṅgtā hūṅ.﴿ Is se woh Yazīd bin Mu‘āwiyah kī Ḳhilāfat kī ṭaraf ishārah karte the, kyūṅ-keh woh sane sāṭh Hijrī meṅ thī, Allāh Ta‘ālá ne Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu kī du‘ā qubūl farmā lī, aur woh sane sāṭh Hijrī se ek sāl păhle wafāt pā ga’e.

2/2. **Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ** keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Quraysh kā ek qabīlah ‘ām logoṅ ko halāk karegā, logoṅ ne ‘arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Phir Āp hameṅ kyā ḥukm farmāte haiṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kāsh! Log un se kanārah-kash ho jā’eṅ.

Yeh Ḥadīs̱ muttafaq ‘alaih hai.

Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī ne kahā hai: Be-shak is se murād Quraysh ke ba‘ẓ log haiṅ sāre nahīṅ haiṅ, aur woh bhī un meṅ se ṣirf nau-‘umr laṛke, nah ke sāre log. Is se murād yeh hai keh woh log bādshāhat kī ṭalab aur us ke liye jaṅg-o jadal ke sabab logoṅ ko halāk kareṅge, natījatan logoṅ ke ḥālāt bigaṛ jā’eṅge aur pai dar pai fitnoṅ kī waj·h se qăḥṭ baṛhegā. Yeh amr bi-‘ainihī isī ṭarḥ wāqe‘ ho chukā hai jaise Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne ḳhabar dī thī. Aur rahā Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā yeh qaul-mubārak: ﴾kāsh log un se alag raheṅ﴿ is kā jawāb maḥẕūf hai. aur is meṅ woh

poshīdah jawāb hai: yeh un ke liye beh-tar hotā. Un se alag hone se murād yeh hai keh woh un ke mu'āmalāt meṅ sharīk nah hoṅ, nah un ke sāth mil kar jaṅg kareṅ aur apne Dīn ko bachā kar fitnoṅ se dūr bhāg jā'en.

3/3. **Ḥaẓrat 'Amr bin Yaḥyá bin Sa'īd bin 'Amr bin Sa'īd raḍiya Allāhu 'anhu apne dādā (Sa'īd bin 'Amr bin Sa'īd al-'Āṣ raḍiya Allāhu 'anhu) se riwāyat karte haiṅ** keh unhoṅ ne mujhe batāyā: maiṅ Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu ke pās Madīnah munawwarah meṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī Masjid meṅ baiṭhā huwā thā aur Marwān bhī hamāre sāth thā. Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu ne farmāyā: maiṅ ne (apne) Ṣādiq wa Maṣdūq (Āqā) ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ko yeh farmāte huwe sunā: merī Ummat kī halākat Quraysh ke nau-'umr laṛkoṅ ke hāth hogī. Marwān ne kahā keh aise laṛkoṅ par Allāh Ta'ālá kī la'nat ho. Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu ne farmāyā: maiṅ agar yeh batānā chāhūṅ keh woh fulāṅ ke beṭe aur fulāṅ ke beṭe haiṅ to aisā bhī kar saktā hūṅ. (Rāwī kăhte haiṅ:) jab Banī Marwān Shām ke ḥukm-rān ban ga'e to maiṅ apne dādā ke ham-rāh un kī ṭaraf jāyā kartā thā. Jab woh un nau-'umr laṛkoṅ ko dekhte to ham se farmāte: shāyad yeh un laṛkoṅ meṅ se ho. Ham 'arẓ karte keh Āp ko ziyādah ma'lūm hai.

Ise Imām Buḳhārī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

4/4. Ek riwāyat meṅ un hī (Sa‘īd bin ‘Amr bin Sa‘īd al-‘Āṣ raḍiya Allāhu ‘anhu) se marwī hai, unhoṅ ne bayān kiyā keh maiṅ, Marwān aur Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu ke sāth thā to maiṅ ne sunā keh Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu farmā rahe the keh maiṅ ne (apne Āqā) Ṣādiq wa Maṣdūq ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko yeh farmāte huwe sunā hai: merī Ummat kī bar-bādī Quraysh ke chand (nau-‘umr) laṛkoṅ ke hāthoṅ hogī. Marwān ne kahā: laṛkoṅ (ke hāthoṅ se). Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: (hāṅ! Laṛkoṅ ke hāthoṅ se,) agar tum chāho to maiṅ un ke nām bhī batā saktā hūṅ keh woh fulāṅ fulāṅ ke beṭe haiṅ.

Ise Imām Buḳhārī ne riwāyat kiyā hai.

Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar ‘Asqalānī aur ‘Allāmah ‘Aynī ne kahā hai: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kā farmān-mubārak ﴾merī Ummat kī halākat Quraysh ke kuçh be-wuqūf lauṅḍoṅ ke hāthoṅ hogī.﴿ Ḥaẓrat Abū Dharr raḍiya Allāhu ‘anhu ke ba‘ẓ nusḳhoṅ meṅ ‘من قريش’ kā iẓāfah hai, jab-keh aksar meṅ yeh iẓāfah nahīṅ hai, aur isī bāb meṅ Āp ne Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu kī Ḥadīs bhī bayān kī hai, un ke qaul ‘سفهاء’ (be-wuqūf) ke ba-ġhair. Ibn Baṭṭāl ne zikr kiyā hai keh: ‘Alī bin Ma‘bad ne is kī taḳhrīj **‘Kitābu al-Ṭā‘aṫi wa-al-ma‘ṣīyah’** meṅ Simāk se kī, jo Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se

un ke alfāẓ se marwī hai: (halākat) ‘Quraysh ke kuçh be-wuqūf lauṅḍoṅ ke hāthoṅ se hogī.’ Maiṅ kăhtā hūṅ: yeh riwāyat Imām Aḥmad bin Ḥanbal aur Nasā’ī ke hāṅ Simāk ke ṭarīq se hai, unhoṅ ne Abū Ẓālim se aur unhoṅ ne Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai: ‘be-shak merī Ummat kī bar-bādī Quraysh ke ba‘ẓ be-wuqūf nau-jawānoṅ ke hāthoṅ se hogī.’

Yeh Imām Aḥmad bin Ḥanbal kī bayān-kardah riwāyat ke alfāẓ haiṅ jo unhoṅ ne ‘Abd al-Raḥmān bin Mahdī se riwāyat kī, unhoṅ ne Sufyān se, unhoṅ ne Simāk se, unhoṅ ne ‘Abd Allāh bin Ẓālim se, aur Imām Nasā’ī ke hāṅ Abū ‘Awānah ne Simāk se riwāyat kar ke un kī mutāba‘at kī hai. Is ko Imām Aḥmad bin Ḥanbal ne Zayd bin Ḥubāb se riwāyat kiyā hai, unhoṅ ne Sufyān se riwāyat kiyā, lekin unhoṅ ne ‘Abd Allāh kī jagah Mālik kahā hai, aur un ke alfāẓ yeh haiṅ: maiṅ ne Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu ko Marwān se yeh kăhte huwe sunā: mujhe mere maḥbūb Abū al-Qāsim Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: merī Ummat kī bar-bādī Quraysh ke ba‘ẓ be-wuqūf nau-jawānoṅ ke hāthoṅ se hogī. ....

أُغَيْلِمَةٌ jo keh غِلْمَةٌ kī taṣġhīr hai aur ġhulām kī jam‘a hai, aur jam‘a muṣaġhġhar kī wāḥid غُلَيِّمٌ hai tashdīd ke

sāth. Bachche ko us ke paidā hone ke zamāne se le ke bāliġh hone ke zamānah tak ‘ġhulām’ kahā jātā hai. Is kī taṣġhīr غُلَيِّمٌ hai aur is kī jam‘a غِلْمَةٌ، غِلْمَانٌ aur أُغَيْلِمَةٌ hai, aur unhoṅ ne ‘أغلمة’ nahīṅ kahā bā-wujūd is ke qiyās yehī hai, goyā ‘غِلمة’ kăh dene ke ba‘d unheṅ is kī ẓarūrat nah rahī. Aur Dāwūdī ne Ibn Tīn kī un se marwī riwāyat par ta‘jjub kiyā hai, unhoṅ ne ‘أغيلمة’ kī ḥarakāt kā bayān hamzah ke fatḥah aur ġhayn kī kasrah ke sāth kiyā hai. Ba‘z auqāt us shaḳhṣ par bhī, jo apnī qūwat mustăḥkam rakhe huwe ho, qūwat meṅ laṛke ke sāth tashbīh det huwe ‘ġhulām’ ke lafẓ kā iṭlāq kiyā jātā hai.

Ibn al-A<u>th</u>īr ne kahā hai: yahāṅ ‘أغيلمة’ se murād bachche haiṅ, is liye un ko muṣaġhġhar banāyā hai. Maiṅ kăhtā hūṅ: ṣabīy (bachche) aur ġhulaym taṣġhīr ke sāth (çhoṭe bachche) kā iṭlāq ‘aql, tadbīr aur Dīn meṅ kam-zor shaḳhṣ par bhī hotā hai, agar-cheh woh bāliġh hī kyūṅ nah ho. Yehī ma‘ná murād hai. Be-shak Banū Umayyah ke Ḳhulafā’ meṅ ko’ī aisā nahīṅ thā jo bāliġh nah ho. Isī ṭarḥ har woh shaḳhs jise unhoṅ ne gawarnarī sauṅpī woh bhī bāliġhoṅ meṅ se hī thā magar yeh keh ‘أغيلمة’ se murād un logoṅ ki aulād hai jise unhoṅ ne Ḳhilāfat sauṅpī aur un ke sabab fasād phailā to us kī nisbat un kī ṭaraf kī ga’ī aur ziyādah beh-tar is kā us se ‘ām ma‘ná par măḥmūl karnā hai.

Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar ‘Asqalānī ne Fatḥ al-Bārī meṅ kahā hai keh Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se marfū‘an riwāyat hai: maiṅ nau ‘umroṅ kī ḥukm-rānī se panāh māṅgtā hūṅ. Logoṅ ne ‘arẓ kiyā: nau ‘umroṅ kī ḥukm-rānī se kyā murād hai? Unhoṅ ne farmāyā: agar tum un kī iṭā‘at karoge to tum apne Dīn meṅ halāk ho ja’oge aur agar tum un kī nā-farmānī karoge to woh tumheṅ halāk kar deṅge. Ya‘nī tumhārī dunyā meṅ qatl kar ke yā tumhāre māl bar-bād kar ke yā donoṅ ya‘nī jān-o māl ko ḳhatm kar ke.

Ibn Abī Shaybah kī riwāyat meṅ hai keh Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu bāzār meṅ yeh kăhte jā rahe the: Ae Allāh! Mujhe sane sāṭ̥h Hijrī kā zamānah nah mile aur nah c̥hokroṅ kī ḥukm-rānī kā zamānah mile. Is meṅ is ṭaraf ishārah hai keh sab se păhlā lauṅḍ̥ā sane sāṭ̥h Hijrī meṅ imārat saṅbhālegā aur isī ṭarḥ hī huwā. Kyūṅ-keh Yazīd bin Mu‘āwiyah ko isī sāl ḳhalīfah banāyā gayā aur us kī ḥukūmat sane chauṅsaṭ̥h Hijrī tak bāqī rahī. Jab woh mar gayā to us ke beṭ̥e Mu‘āwiyah ne ḥukūmat saṅbhālī, aur woh bhī chand mahīnoṅ ba‘d faut ho gayā.

Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar ‘Asqalānī mazīd kăhte haiṅ: un kā qaul keh Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: ﴾Maiṅ agar yeh batānā chāhūṅ keh woh fulāṅ ke beṭ̥e haiṅ, to aisā bhī kar saktā hūṅ.﴿ Aur

Ismā'īlī kī riwāyat meṅ hai keh agar maiṅ chāhtā to kăhtā: 'Banū fulāṅ meṅ se, banū fulāṅ meṅ se, goyā Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu un ke nām tak jānte the, aur yeh aisa jawāb thā jo Āp ne kabhī bayān nahīṅ kiyā thā. Kitābu al-'Ilm meṅ is kī ṭaraf ishārah guizar chukā hai, aur wahāṅ Āp kā yeh qaul guzar chukā hai: ﴾Agar maiṅ ne is ko bayān kar diyā to yaqīnan tum yeh galā kaṭ doge﴿.

Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar 'Asqalānī mazīd farmāte haiṅ: un kā qaul: ﴾Unhoṅ ne jab un nau-'umr laṛkoṅ ko dekhā﴿ Yeh maẕī kā eḥtemāl ko taqwīyat detā hai, aur be-shak is se murād un meṅ se un logoṅ kī aulād hai jinheṅ Ḳhilāfat milī, aur rahā Āp kā taraddud is bāt meṅ keh Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu kī Ḥadīs̲ meṅ un meṅ se kaun murād hai to yeh taraddud is waj·h se hai keh Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu ne un ke nām kī ṣarāḥat nahīṅ farmā'ī thī, aur jo chīz ẓāhir hai woh yeh hai keh woh tamām ke tamām un maẕkūrīn meṅ shāmil haiṅ aur yaqīnan un meṅ se sab se păhlā shaḳhṣ Yazīd hai, jaisā keh Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu kā qaul – sane sāṭh Hijrī kā āġhāz aur nau-'umr laṛkoṅ kī imārat - is bāt par dalālat kartā hai keh be-shak Yazīd 'ām ṭaur par baṛe baṛe shăhroṅ kī imārat se (tajrebah-kār) puḳhtah 'umr wāloṅ ko haṭā detā thā, un kī jagah

apne qarībī rishtah-dāroṅ meṅ se kam-ʻumroṅ ko ḥukm-rān banā detā thā.

Imām Badr al-Dīn ʻAynī ne "ʻUmdaṫ al-Qārī' meṅ kahā hai: un ke is qaul – Allāh Taʻālá kī laʻnat ho un aubāsh laṛkoṅ par - غِلْمَة ko iḳhtiṣāṣ kī waj·h se manṣūb paṛhā gayā hai aur ʻAbd al-Ṣamad kī riwāyat meṅ hai keh ʻAllah Taʻālá kī laʻnat ho un çhoṭī ʻumr wāle aubāsh laṛkoṅ par'. Marwān kā un maẕkūrah laṛkoṅ par laʻnat karnā ḥairat kī bāt hai, kyūṅ-keh ẓāhir hai keh yeh usī kī aulād meṅ se the. Goyā Allāh Taʻālá ne yeh laʻnat us kī zabān par jārī kī tā-keh yeh chīz un ke ḳhilāf ek maẓbūṭ ḥujjat ban jā'e, aur woh us se naṣīḥat pakaṛ sakeṅ. Dīgar bŏhat sārī Aḥādīs̲ Marwān ke wālid Ḥakam aur us kī aulād ke laʻn ke bāre meṅ wārid hū'ī haiṅ. In Aḥādīs̲ ko Imām Ṭabarānī wa-ġhairah ne riwāyat kiyā hai.

Yeh qaul: ﴿فَكُنْتُ أَخْرُجُ مَعَ جَدِّي﴾ 'Pas maiṅ apne dādā ke sāth (Banī Marwān kī ṭaraf) jāyā kartā thā.' Yeh ʻAmr bin Yaḥyá kā qaul hai aur un kā qaul - 'Jab unheṅ Shām kī ḥukm-rānī milī.' ..... Aur un kā qaul - ﴿أَحْدَاثًا﴾ 'Nau-ʻumr' - aḥdās̲, Ḥadīs̲ kī jamʻa hai yaʻnī nau-jawān aur un kā sar-ḳhail Yazīd thā aur us par woh (laʻnat) ho jis kā woh mustaḥiq hai, aur woh aks̲ar auqāt baṛe shăhroṅ kī imārat se puḳhtah-ʻumr (aur tajrebah-kār) ḥukm-rānoṅ ko nikāl kar un kī jagah apne qarībī

rishtah-dāroṅ meṅ se laṛkoṅ ko ḥukm-rān banā detā thā.

Imām Qasṭallānī ne kahā: (jab Āp ne un nau-ʻumr laṛkoṅ ko dekhā) aḥadās̱, Ḥadīs̱ kī jamʻa hai yaʻnī nau-jawān, aur un meṅ sab se pǎhlā nau-jawān Yazīd hai, aur Ibn ʻAsākir kī riwāyat meṅ ʻغلمان أحداث' yaʻnī nau-ḳhez laṛke ke alfāẓ haiṅ. (Āp ne hameṅ kahā: mumkin hai yeh log un meṅ hoṅ) to unhoṅ ne kahā: is se murād un kī aulād aur pairau-kār haiṅ, jinhoṅ ne un se yeh sunā.

5/5. **Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ʻanhu bayān karte haiṅ** keh maiṅ ne apne Maḥbūb Nabīye Mukarram Abū al-Qāsim ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā: merī Ummat kā bigāṛ Quraysh ke (chand) be-wuqūf laṛkoṅ ke hāthoṅ (paidā) hogā.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Aḥmad aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥul-isānd hai.

Ḥāfiẓ Ibn Kat͟hīr ne bayān kiyā hai: Imām Aḥmad ne farmāyā: Ḥaẓrat Abū Saʻīd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ʻanhu bayān karte haiṅ keh maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā keh sane sāṭh Hijrī ke baʻd kuçh (nā-ḳhalaf) ḥukm-rān hoṅge, woh Namāzeṅ ẕāʼeʻ kareṅge, ḳhwāhishāte nafsānī ke pairau-kār hoṅge to

ʻan-qarīb woh Āḳhirat ke ʻaẕāb (Dozaḳh kī wādiye Ġhayy) se do chār hoṅge. Phir aise nā-ḳhalaf ḥukm-rān hoṅge jo Qur'ān paṛheṅge lekin woh un ke ḥalq se (nīche) nahīṅ utregā. Aur tīn qism ke log Qur'ān paṛhte haiṅ: Momin, Munāfiq aur Fājir. Bashīr ne kahā: maiṅ ne Walīd se puçhā: un tīnoṅ kā kyā muʻāmalah hai? Unhoṅ ne farmāyā: Munāfiq woh hai jo is Qur'ān kā inkār karegā, aur Fājir Qur'ān ko kamā'ī kā ẕarīʻah banā'egā, aur Momin us par īmān lā'egā. Is ko tanhā Imām Aḥmad bin Ḥanbal ne riwāyat kiyā hai, aur is kī sanad ʻumdah, qawī hai aur Sunan kī sharṭ par hai.

Imām Bayhaqī ne Ḥākim se riwāyat kiyā hai. ····· Imām Shaʻbī bayān karte haiṅ keh jab Ḥaẓrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu Ṣiffīn se wāpas ā'e to farmāyā: Ae logo! Muʻāwiyah kī ḥukūmat ko nā-pasand nah karo, kyūṅ-keh agar tum ne unheṅ kho diyā to saroṅ ko kandhoṅ par aise uçhalte dekhoge jaise indrā'in (tummah). Phir unhoṅ ne Imām Ḥākim wa-ġhairah se riwāyat kiyā, unhoṅ ne Aṣam se, unhoṅ ne ʻAbbās bin Walīd bin Zayd se unhoṅ ne ne apne wālid (Walīd bin Yazīd) se, unhoṅ ne Jābir se, unhoṅ ne ʻUmayr bin Hānī se riwāyat kiyā, unhoṅ ne unheṅ bayān kiyā: Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ʻanhu Madīnah ke bāzār meṅ chalā karte the aur farmāte the: Ae Allāh! Mujhe san sāṭh nah pā le, tumhāre sattiyā-nās! Ḥaẓrat

Mu‘āwiyah (kī ḥukūmat) ko thāme rakho. Ae Allāh! Mujhe aubāsh laṛkoṅ kī ḥukūmat nah pā le. Imām Bayhaqī ne kahā hai: Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu aur Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu kahā karte the keh yeh bāt ko ham ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā, aur Ya‘qūb bin Sufyān ne kahā ····· Abū ‘Ubaydah bin al-Jarrāḥ ne bayān kiyā: Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yeh amre Dīn mŏ‘tadil rahegā aur inṣāf par qā’im rahegā yahāṅ tak keh Banū Umayyah kā ek shaḳhṣ is meṅ shigāf ḍālegā.

Aur Imām Bayhaqī ne ‘Awf A‘rābī ke ṭarīq se bayān kiyā hai, woh Abū Ḳhaldah se, woh Abū al-‘Āliyah se, aur woh Ḥaẓrat Abū D̲h̲arr Ġhifārī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat karte haiṅ, unhoṅ ne farmāyā: maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā: be-shak jo shaḳhṣ sab se pă̆hle merī Sunnat ko badlegā, woh Banū Umayyah kā ek shaḳhṣ hogā. Yeh Abū ‘Āliyah aur Ḥaẓrat Abū D̲h̲arr raḍiya Allāhu ‘anhu ke dar-miyān Ḥadīs̲e munqaṭe‘ hai, aur us ko Imām Bayhaqī ne Abū ‘Ubaydah kī sābiqah Ḥadīs̲ ke sāth tarjīḥ dī hai aur farmāyā: mumkin hai keh woh shaḳhṣ Yazīd bin Mu‘āwiyah bin Abū Sufyān ho, aur Allāh Ta‘ālá beh-tar jāntā hai.

Mullā ʻAlī al-Qārī ne kahā hai: (Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ʻanhu se marwī hai, unhoṅ ne bayān kiyā keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: merī Ummat kī halākat) ʻهَلَكَةʼ hā aur lam kī fatḥ ke sāth hai yaʻnī un kī halākat, aur Ummat se murād yahāṅ jamāʻate Ṣaḥābah hai, kyūṅ-keh woh Ummat ke beh-tarīn log aur A'immah ke Akābir the. (Ke hāthoṅ) ʻيديʼ tasniyah hai jo muẓāf hai غِلْمَة kī ṭaraf ġhayn kī kasrah ke sāth ġhulām kī jamʻa hai, yaʻnī nau-jawān ke hāthoṅ jo kamāle ʻaql ke darajah ko nah pahŏṅche hoṅ, aur aise nau-ʻumr hoṅge jo arbābe zī-waqār aur aṣḥābe făhm wa dānish kī parwāh nahīṅ kareṅge.

Is Ḥadīs se ẓāhir hai keh is se murād woh wāqeʻah hai jo Ḥaẓrat ʻUthmān raḍiya Allāhu ʻanhu aur Āp ke qātiloṅ aur Ḥaẓrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu aur Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu ʻanhu aur un ke qātiloṅ ke dar-miyān pesh āyā. Maẓhar ne kahā hai: shāyad Āp kī un se murād woh log hoṅge jo Ḳhulafā' Rāshidīn ke baʻd huwe, jaise Yazīd aur ʻAbd al-Malik bin Marwān aur un ke ʻilāwah dūsre log. (Is ko Imām Buḳhārī ne riwāyat kiyā hai) aur Jāmiʻ Buḳhārī ke alfāẓ haiṅ: merī Ummat kī halākat Quraysh ke kuçh nau-ʻumr laṛkoṅ ke hāthoṅ hogī. Ise Imām Aḥmad aur Buḳhārī ne Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ʻanhu se riwāyat kiyā hai.

6/6. Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ʻanhu se marwī hai keh unhoṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko farmāte sunā: sane sattar Hijrī (kī dahā'ī) ke āġhāz aur bachchoṅ kī ḥukūmat se Allāh Taʻālá kī panāh māngo.

Is Ḥadīṡ ko Imām Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne farmāyā: Aḥmad ke rijāl Saḥīḥ (Muslim) ke rijāl haiṅ, siwā'e Kāmil bin ʻAlā' ke (yaʻnī woh Muslim ke rāwiyoṅ meṅ se nahīṅ lekin) woh bhī ṡiqah hai. Imām Suyūṭī ne farmāyā: ise Imām Aḥmad aur Bazzār ne sanade ṣaḥīḥ riwāyat kiyā hai.

> **Mullā ʻAlī Qārī ne kahā hai:** ﴾Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ʻanhu se marwī hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: sattar Hijrī (kī dahā'ī) ke āġhāz se Allāh Taʻālá kī panāh māṅgo.﴿ Yaʻnī us fitnah se jo sattarwīṅ dahā'ī Hijrī ke āġhāz yā Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam kī wafāt kī sattarwīṅ dahā'ī ke āġhāz meṅ bapā hogā (aur bachchoṅ kī ḥukūmat) 'ṣibyān' ص kī kasrah ke sāth yaʻnī jāhil bachchoṅ kī ḥukūmat se. Jaise Yazīd bin Muʻāwiyah aur Ḥakam bin Marwān kī aulād aur un jaise dūsre logoṅ se. ʻAllāmah Ṭībī ne is par taʻajjub kā iẓhār karte huwe kahā: Āp kā qaul: 'وإمارة الصبيان' yeh ḥāl hai yaʻnī is ḥāl meṅ keh bachche ḥukm-rān hoṅge

jo Ummat ke umūr ḥukūmat chalā'eṅge aur woh Quraysh ke kuçh nau-ķhez lā-parwāh nau-jawān hoṅge, Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne apne ķhwāb meṅ unheṅ apne minbar par khelte dekhā.

7/7. **Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai** keh unhoṅ ne farmāyā: mere is thaile meṅ aisī Ḥadīs hai keh agar woh maiṅ tumheṅ bayān kar dūṅ to tum mujhe saṅg-sār kar do. Phir farmāyā: Ae Allāh! Main san sāṭh āġhāz kabhī nah pā'ūṅ. Logoṅ ne pūçhā: san sāṭh ke āġhāz meṅ kyā hai? Farmāyā: bachchoṅ (kam-'aqloṅ) kī ḥukūmat (kā āġhāz hogā).

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

8/8. **Ḥaẓrat 'Umayr bin Hānī se marwī hai** keh unhoṅ ne use batāyā keh Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu Madīnah munawwarah ke bāzār meṅ chalte huwe du'ā kar rahe the: Ae Allāh! Mujhe san sāṭh kā zamānah nah pā le. Tumhārā sattiyā-nās, Ḥaẓrat Mu'āwiyah kī kan-paṭṭiyoṅ (ya'nī un kī ḥukūmat) ko maẓbūṭī se thām lo. Ae Allāh! Mujhe lauṅḍoṅ kī ḥukūmat kā zamānah nah pā'e.

Ise Imām Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai, aur is kī tā'īd Ibn Kathīr ne kī hai.

9/9. **Ek riwāyat main Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai,** woh bayān karte haiṅ keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā:

maiṅ (nā-puḳhtah ‘aql) bachchoṅ kī ḥukm-rānī se Allāh kī panāh māṅgtā hūṅ, to Ṣaḥāba’e kirām ne ‘arẕ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Bachchoṅ kī ḥukūmat se kyā murād hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: agar tum un kī iṭā‘at karoge to halāk ho jā’oge aur agar un kī nā-farmānī karoge to woh tumheṅ halāk kar deṅge.

Ise Imām Muqri’ī ne riwāyat kiyā hai.

Ḥāfiẓ ‘Asqalānī aur ‘Allāmah ‘Aynī ne kahā hai: Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu kā qaul ﴾Maiṅ san sāṯh ke āġhāz aur bachchoṅ kī ḥukm-rānī se Allāh kī panāh māṅgtā hūṅ.﴿ Is se woh Yazīd bin Mu‘āwiyah kī Ḳhilāfat kī ṭaraf ishārah kar rahe the, kyūṅ-keh woh Hijrat ke sāṯhweṅ sāl thī. Allāh Ta‘ālá ne Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu kī du‘ā qubūl farmā’i, aur woh sane sāṯh Hijrī se ek sāl pǎhle faut ho ga’e.

Imām Aḥmad bin Ḥajar Haytamī al-Makkī ne kahā hai: Ḥaẓrat ‘Umar bin ‘Abd al-‘Azīz se marwī hai keh ek shaḳhṣ ne un kī maujūdagī meṅ Ḥaẓrat Amīr Mu‘āwiyah ko burā bhalā kahā to unhoṅ ne use tīn koṛe māre. Is ke sāth us shaḳhṣ ko bīs koṛe māre jis ne un ke beṭe Yazīd ko Amīr al-Mu’minīn kā nām diyā, jaisā keh us kā bayān āge ā’ega. Pas un donoṅ bātoṅ meṅ farq par tum ġhaur karo. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne Yazīd ke

bāre meṅ jo peshīn-go'iyāṅ farmā'ī thīṅ, Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu ke pās un kā 'ilm thā, jaisā keh pǎhle guzar chukā hai. Āp du'ā kiyā karte the: Ae Allāh! Maiṅ san sāṭh ke āġhāz aur bachchoṅ kī ḥukūmat se terī panāh māṅgtā hūṅ, Allāh Ta'ālá un kī du'ā qubūl farmā'i aur unheṅ san unsaṭh meṅ wafāt de dī, aur Ḥaẓrat Amīr Mu'āwiyah raḍiya Allāhu 'anhu kī wafāt aur un ke beṭe ḥukūmat saṅbhālnā san sāṭh meṅ huwā. Pas Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu is sāl meṅ Yazīd kī ḥukūmat ke qiyām ko jānte the, isī waj·h se unhoṅ ne is se panāh ṭalab kī kyūṅ-keh woh Ṣādiq wa Maṣdūq Nabīye Mukarram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke is bāre meṅ tafāṣīl batāne kī binā par Yazīd ke bure ḥālāt jānte the.

Aur Nawfal bin Abī Furāt ne kahā hai: maiṅ Ḥaẓrat 'Umar bin 'Abd al-'Azīz ke pās thā wahāṅ ek ādamī ne Yazīd kā zikr çheṛā aur kahā: Amīr al-Mu'minīn Yazīd bin Mu'āwiyah ne (yūṅ) kahā thā. Unhoṅ ne farmāyā: tū us (Yazīd) ko Amīr al-Mu'minīn kǎhtā hai! Unhoṅ ne ḥukm ṣādir farmāyā to use bīs koṛe māre ga'e. Yazīd ke gunāhoṅ meṅ ḥad se ziyādah baṛh jāne kī waj·h se Ahle Madīnah ne us se lā-ta'alluqī kā iẓhār kar diyā thā. Wāqidī ne muḳhtalif ṭuruq se bayān kiyā hai keh Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin Ḥanẓalah bin Ġhasīl ne kahā hai: ba-Ḳhudā! Ham ne

us waqt tak Yazīd ke ḳhilāf baġhāwat nahīṅ kī yahāṅ tak keh hameṅ yeh ḳhaṭrah lāḥiq ho gayā keh ham par āsmān se patthar barsā'e jā'eṅge, kyūṅ-keh woh (bad-kirdār wa bad-ṭīnat Yazīd) apne aulād kī mā'oṅ se aur bǎhnoṅ aur beṭiyoṅ (maḥarramāt) se shādī kartā, sharāb pītā aur Namāz çhoṛ detā thā.

Imām Aḥmad bin Ḥajar Haytamī al-Makkī ne mazīd kahā hai: Imām Dhahabī ne kahā hai: jab Yazīd ne Ahle Madīnah ke sāth burā sulūk kiyā, jo kiyā aur us ke sāth sharāb-noshī kī aur bure af'āl kā irtekāb kiyā, to logoṅ ne us ke ḳhilāf saḳht rawiyyah apnāyā, aur bǒhat sāroṅ ne us ke ḳhilāf baġhāwat kar dī aur Allāh Ta'ālá ne us kī 'umr meṅ barakat nah ḍalī. Apne is qaul (mā fe'l) se unhoṅ ne is ṭaraf ishārah kiyā hai jo us se san taresaṭh meṅ rū-numā huwā thā. Use yeh bāt pahǒṅchī keh Ahle Madīnah ne us ke ḳhilāf baġhāwat kar dī hai aur us se lā-ta'alluqī kā iẓhār kar diyā hai, to us ne un ke liye ek baṛā lashkar bhejā aur unheṅ un ke sāth qitāl kā ḥukm diyā, woh Ahle Madīnah ke pās ā'e aur phir Bābe Ṭaybah par Ḥarrah kā wāqe'ah pesh āyā, aur Āp nahīṅ jānte ke Ḥarrah kā wāqe'ah kiyā hai?

Is kā zikr ek daf'ah Ḥaẓrat Ḥasan Baṣrī ne kiyā aur farmāyā: ba-Ḳhudā! Lagtā thā keh Ahle Madīnah se ko'ī bhī nahīṅ bachegā. Is wāqe'ah meṅ Ṣaḥāba'e

kirām raḍiya Allāhu ‘anhum aur un ke ‘ilāwah dūsrī maḳhlūqe Ḳhudā (baṛī ta‘dād meṅ) Shahīd kar dī ga’ī. إنا لله وإنا إليه راجعون. Yazīd ke fāsiq hone par sab kā ittefāq ho jāne ke ba‘d us par la‘nat bhejne aur bil-ḳhuṣūṣ us kā nām le kar la‘nat karne ke jawāz ko Imām Aḥmad bin Ḥanbal aur un ke ‘ilāwah dūsre A’immah se naql kiyā hai. Ibn al-Jawzī ne apnī kitāb **‘al-Raddu ‘alá al-mu‘taṣibi al-‘anīdi al-māni‘i min d̲h̲ammi Yazīd’** meṅ kahā hai: mujh se ek sā’il ne Yazīd bin Mu‘āwiyah ke bāre meṅ sawāl kiyā, aur us ke bāre meṅ kahā: kyā woh jis ḥālat meṅ hai wohī us ko kāfī hai, aur kahā: kyā us ko la‘nat karnā jā’iz hai? Maiṅ ne kahā: muttaqī ‘Ulamā’ jin meṅ Imām Aḥmad bin Ḥanbal raḍiya Allāhu ‘anhu bhī shāmil haiṅ, ne us ko jā’iz qarār diyā hai, unhoṅ ne Yazīd ke bāre meṅ jo kuçh farmāyā hai woh la‘nat se bhī baṛh kar hai.

Phir ‘Allāmah Ibn al-Jawzī ne Qāḍī Abū Ya‘lá Farrā’ se riwāyat kiyā keh unhoṅ ne apnī kitāb **‘al-Mu‘tamid fī al-Uṣūl’** meṅ apnī sanad ke sāth Ṣāliḥ bin Aḥmad bin Ḥanbal tak muttaṣil sanad se riwāyat kiyā hai, woh bayān karte haiṅ: maiṅ ne apne wālid (Imām Aḥmad bin Ḥanbal) se kahā hai: be-shak kuçh log hameṅ Yazīd kā sāth dene kī ṭaraf mansūb karte haiṅ. To unhoṅ ne kahā: kyā ko’ī ek bhī shaḳhṣ jo Allāh Ta‘ālá par īmān rakhtā hai woh Yazīd kā sāth degā (hargiz nahīṅ), aur us par la‘nat kyūṅ nah kī jā’e, jis

par Allāh Ta'ālá ne apnī Kitāb meṅ la'nat kī hai? To unhoṅ ne bayān kiyā: Allāh Ta'ālá ne apne us qaul meṅ farmāyā: ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ اَنْ تُفْسِدُوْا فِي الْاَرْضِ وَ تُقَطِّعُوْۤا اَرْحَامَكُمْ۝ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فَاَصَمَّهُمْ وَ اَعْمٰۤى اَبْصَارَهُمْ۝﴾ ﴿Pas (Ae munāfiqo!) Tum se tawaqqŏ' yehī hai keh agar tum (qitāl se gurez kar ke bach niklo aur) ḥukūmat ḥāṣil kar lo to tum zamīn meṅ fasād hī barpā karoge aur apne (un) qarābatī rishtoṅ ko toṛ ḍāloge (jin ke bāre meṅ Allāh aur us ke Rasūl ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne muwāṣalat aur muwaddat kā ḥukm diyā hai). Yehī woh log haiṅ jin par Allāh ne la'nat kī hai aur in (kānoṅ) ko băhrā kar diyā hai aur un kī āṅkhoṅ ko andhā kar diyā hai.﴾ To kyā qatl se baṛh kar bhī ko'ī fasād hai?

Aur ek riwāyat meṅ hai, Āp ne farmāyā: Ae mere beṭe! Us ādamī ke bāre meṅ, maiṅ kyā kahūṅ jis par Allāh Ta'ālá ne apnī Kitāb meṅ la'nat kī ho. Phir unhoṅ ne (is Āyat kā) zikr kiyā. 'Allāmah Ibn al-Jawzī ne kahā hai: Qāḍī Abū Ya'lá ne ek kitāb likhī jis meṅ un logoṅ kā zikr kiyā jo la'nat ke mustaḥiq haiṅ, aur un meṅ Yazīd ko bhī zikr kiyā, phir yeh Ḥadīṣ bayān kī: 'Jis ne ẓulm ke sāth Ahle Madīnah ko ḳhauf-zadah kiyā to Allāh Ta'ālá use ḳhauf-zadah kare, aur us par Allāh Ta'ālá, firishtoṅ aur tamām logoṅ kī la'nat ho.' Aur is meṅ ko'ī iḳhtilāf nahīṅ hai keh Yazīd ne lashkar

ke sāth Madīnah par yalġhār kī, aur us ke bāshandoṅ ko ḳhauf-zadah kiyā.

Imām Aḥmad bin Ḥajar Haytamī ne mazīd kahā hai: woh Ḥadīs̱ jo unhoṅ ne bayān kī hai, use Imām Muslim ne riwāyat kiyā hai, aur us lashkar se qatl-o ġhārat-garī, bŏhat ziyādah fasād, qaidī banānā aur Madīnah Ṭayyibah (kī ḥurmat) kā mubāḥ karnā jaise qabīh afʻāl sar-zad huwe, jaisā keh yeh mash·hūr hai, yahāṅ tak keh tīn sau kuṅwārī laṛkiyoṅ ke sāth ziyādatī kī ga'ī, aur tīn sau ke lag-bhag Ṣaḥāba'e kirām raḍiya Allāhu ʻanhum ko Shahīd kiyā gayā, aur sāt sau ke qarīb Qāriyoṅ ko Shahīd kiyā gayā, aur ka'ī din tak Madīnah munawwarah kī be-ḥuramtī kī ga'ī. Aur ka'ī din tak Masjide Nabawī meṅ jamāʻat nah hū'ī, aur ka'ī din tak Ahle Madīnah ko is ḥad tak ḳhauf-zadah kiyā gayā keh kisī ke liye Masjide Nabawī meṅ dākhil honā mumkin nah rahā. Naubat yahāṅ tak pahŏṅch ga'ī keh kutte aur bheṛiye Masjid meṅ dāḳhil huwe ..... **lekin us lashkar kā Amīr is bāt par ba-ẓid thā keh woh Yazīd kī baiʻat kareṅ is bāt par keh woh sāre us ke ġhulām haiṅ, agar woh chāhe to unheṅ bech de aur agar chāhe to unheṅ āzād kar de.**

Phir baʻẓ Ahle Madīnah ne us ke sāmne Allāh Taʻālá kī Kitāb aur Us ke Rasūl ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī Sunnat ke muṭābiq baiʻat kā

z̲ikr kiyā, to us ne us kī gardan uṛā dī, aur yeh guzashtah Ḥarrah kā wāqe'ah thā. Phir us kā yehī lashkar Ḥaẕrat 'Abd Allāh bin Zubayr raḍiya Allāhu 'anhumā ke sāth qitāl karne (Makkah) chalā gayā. Wahāṅ unhoṅ ne Ka'bah par manjanīq ke z̲arī'e patthar barsā'e, aur use āg se jalāyā. In qabīḥ-tarīn gunāhoṅ se baṛh kar kaun sī chīz hai jo us ke zamāne meṅ us se wuqū'-paz̲īr hotī. Aur yeh wāqe'āt aur Ḥadīs̱ sābiq ke miṣdāq haiṅ: ﴿لَا يَزَالُ أَمْرُ أُمَّتِي قَائِمًا بِالْقِسْطِ، حَتّٰى يَثْلَمُهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِي أُمَيَّةَ، يُقَالُ لَهُ يَزِيدُ﴾ 'Merī Ummat ke Dīn kā mu'āmalah 'adl par qā'im rahegā, yahāṅ tak keh Banū Umayyah kā ek shaḳhṣ jise Yazīd kahā jā'egā, is (niẓāme 'adl) meṅ raḳhnah ḍāl degā.'

10/10. **Ummu al-Mu'minīn Ḥaẕrat Umme Salamah raḍiya Allāhu 'anhā bayān kartī haiṅ** keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ḥusayn bin 'Alī ('alayhimā al-salām) ko merī Hijrat ke sāṭhweṅ sāl ke āġhāz par Shahīd kar diyā jā'egā.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

Imām Daylamī ne in alfāẓ kā iẓāfah kiyā hai: jab ek (aubāsh) nau-jawān un par chaṛhā'ī káregā.

Ummate Muḥammadīyah meṅ Ḳhilāfate Rāshidah Tīs sāl tak rahegī, phir Bādshāhat hogī

11/11. Ḥaẓrat Sa'īd bin Jumhān riwāyat karte haiṅ keh Ḥaẓrat Safīnah raḍiya Allāhu 'anhu ne unheṅ batāyā keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: merī Ummat meṅ Ḳhilāfat tīs sāl rahegī, phir is ke ba'd Bādshāhat hogī. Phir Ḥaẓrat Safīnah ne mujhe kahā: Ḥaẓrat Abū Bakr raḍiya Allāhu 'anhu kī Ḳhilāfat ko shumār karo, aur Ḥaẓrat 'Umar Fārūq aur Ḥaẓrat 'Uthmān raḍiya Allāhu 'anhumā kī Ḳhilāfat, phir mujhe kahā: Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu kī Ḳhilāfat ko shumār karo. Pas ham ne (chāroṅ Ḳhulafā'e Rāshidīn ke daure Ḳhilāfat kī) is muddat ko tīs sāl pāyā. Sa'īd kăhte haiṅ keh maiṅ ne un se kahā, keh Banū Umayyah kā ḳhayāl hai keh in meṅ Ḳhilāfat (jārī) hai! Ḥaẓrat Safīnah ne farmāyā: Zarqā' kī aulād jhūṭ kăhtī hai, bal-keh woh sharīr qism ke bādshāh haiṅ.

Ise Imām Aḥmad aur Tirmidhī ne riwāyat kiyā hai aur mazkūrah alfāẓ Tirmidhī ke haiṅ. Imām Tirmidhī farmāte haiṅ: yeh Ḥadīs ḥasan hai.

12/12. Ḥaẓrat Safīnah raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ḳhilāfate Nubūwat ke tīs sāl haiṅ, phir Allāh Ta'ālá jise chāhe bādshāhat de yā apnā mulk 'aṭā kare.

Sa‘īd kā bayān hai keh Ḥaẓrat Safīnah ne mujh se farmāyā: shumār karo keh woh do sāl Ḥaẓrat Abū Bakr ke, das sāl Ḥaẓrat ‘Umar ke, bārah sāl Ḥaẓrat ‘Uthmān ke aur isī ṭarḥ Ḥaẓrat ‘Alī ke. Rāwī Sa‘īd kā bayān hai keh maiṅ ne Ḥaẓrat Safīnah se ‘arẓ kiyā keh yeh log (Banū Umayyah) kăhte haiṅ keh Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu Ḳhalīfah nahīṅ the. Unhoṅ ne farmāyā: yeh Banū Zarqā’ ya‘nī Banū Marwān jhūṭ bolte haiṅ.

Ise Imām Abū Dāwūd, Ḥākim aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh riwāyat ṣaḥīḥul-isānd ke sāth marfū‘an Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī ṭaraf mansūb haiṅ.

13/13. Sa‘īd ne kahā keh maiṅ ne (Ḥaẓrat Safīnah se) pūçhā: to Ḥaẓrat Mu‘āwiyah raḍiya Allāhu ‘anhu (Ḳhalīfah) haiṅ? Unhoṅ ne kahā: woh păhle bādshāh the.

Ise Imām Ṭayālisī aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai.

Ek riwāyat meṅ Ibn Abī Ġhanīyah se marwī hai, woh Ahle Madīnah ke ek Shayḳh se riwāyat karte haiṅ, unhoṅ ne kahā hai: Ḥaẓrat Mu‘āwiyah raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: maiṅ (Islāmī dunyā kā) păhlā bādshāh hūṅ.

Ise Imām Ibn Abī Shaybah, Qazwīnī aur Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai.

14/14. Ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat Safīnah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai: maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se sunā keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mere ba‘d tīs sāl tak Ḳhilāfat hai, phir bādshāhat hogī.

Aur Āp hī se marwī ek riwāyat meṅ hai, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mere ba‘d Ḳhilāfat tīs sāl hogī, phir woh Ḳhilāfat ẓulm-o ziyādatī wālī Badshāhat meṅ badal jā’egī.

Ise Imām Nasā’ī, Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā mazkūrah alfāẓ Ibn Ḥibbān ke haiṅ. Bazzār, Ṭabarānī ne bhī riwāyat kiyā hai. Is kī tā’īd ‘Asqalānī ne kī hai, Imām ‘Asqalānī aur ‘Aynī ne kahā hai: is riwāyat ko Imām Ibn Ḥibbān ne ṣaḥīḥ qarār diyā hai.

‘Allāmah Ibn Taymīyah ne kahā hai: yeh mash·hūr Ḥadīs hai, is ko Ḥammād bin Salamah, ‘Abd al-Wārith bin Sa‘īd, ‘Awwām bin Ḥawshab aur in ke ‘ilāwah dīgar logoṅ ne Sa‘īd bin Jumhān se riwāyat kiyā, unhoṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke āzād-kardah ġhulām Ḥaẓrat Safīnah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai. Is ko A’imma’e Sunan jaise Imām Abū Dāwūd wa-ġhairah ne riwāyat kiyā hai, aur is par Imām Aḥmad wa dīgar ne chāroṅ Ḳhulafā’e Rāshidīn kī Ḳhilāfat ke bayān par e‘temād kiyā hai. Imām Aḥmad ne is ko dalā’il se sābit

kiyā hai aur is se us shaḳhṣ ke ḳhilāf istidlāl kiyā hai jo Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu kī Ḳhilāfat ke bāre meṅ, logoṅ kī rā’e Āp ke ḥaq meṅ munaqsim ho jāne kī waj·h se tawaqquf kartā yahāṅ tak keh Imām Aḥmad bin Ḥanbal ne farmāyā: jo Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ko chautha Ḳhalīfah nahīṅ māntā to woh apne ghar ke gadhe se ziyādah gum-rāh hai, aur us ke sāth nikāḥ se man‘a farmāyā, aur yeh Fuqahā’, ‘Ulamā’e Sunnat, aur Ahle Ma‘rifat-o Taṣawwuf ke hāṅ muttafaq ‘alaih hai, aur yeh ‘awāmmun-nās kā bhī maz̲hab hai.

Be-shak is chīz meṅ un kī muḳhālafat ba‘ẓ Ahle Kalām meṅ se bandgāne nafs karte haiṅ aur un kī ṭarḥ ke log jaise Rawāfiẓ, jo tīnoṅ kī Ḳhilāfat meṅ ṭa‘n-zanī karte haiṅ yā Ḳhawārij jinhoṅ ne dāmādoṅ Ḥaẓrat ‘Ut̲h̲mān aur Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā kī Ḳhilāfat meṅ ṭa‘n-zanī kī. Yā ba‘ẓ Nāṣibī jo Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu kī Ḳhilāfat kī nafī karte haiṅ yā ba‘d jāhil Sunnī jo Āp kī Ḳhilāfat meṅ tawaqquf karte haiṅ. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī wafāt Rabī‘ al-Awwal meṅ sane gyārah Hijrī meṅ hū’ī, tīs sāl guzarne ke ba‘d Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke laḳhte jigar Ḥaẓrat Ḥasan bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā ne Mominoṅ ke do gurohoṅ meṅ amre Ḳhilāfat se dast-bardār ho kar Jumād al-Ūlá sane

iktālīs Hijrī meṅ Ṣulḥ karā'ī, is sāl ko jamā'at (ittefāq) ke sāl kā nām diyā gayā, kyūṅ-keh logoṅ kā is meṅ Ḥaẓrat Amīr Mu'āwiyah raḍiya Allāhu 'anhu (kī ḥukm-rānī) par ijtemā' huwā aur woh păhle Bādshāh haiṅ.

'Allāmah Ibn Taymīyah ne mazīd kahā hai: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam se sābit hai keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Nabawī Ḳhilāfat tīs sāl hai, phir woh Ḳhilāfat Bādshāhat meṅ badal jā'egī, aur Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tum par mere ba'd merī Sunnat aur mere hidāyat-yāftah Ḳhulafā' kī Sunnat kī pairawī lāzim hai. Is ko maẓbūṭ ke sāth thāme raho aur Dīn meṅ na'ī bāteṅ jin kī aṣl sharī'at meṅ nah ho, us se bacho. Be-shak har bid'at gum-rāhī hai. Amīr al-Mu'minīn Ḥaẓrat 'Alī bin Abū Ṭālib raḍiya Allāhu 'anhu hidāyat-yāftah Ḳhulafā' meṅ se chauthe Ḳhalīfah the. Bil-'umūm Ahle Sunat ke tamām 'Ulamā', 'Ibādat-guzāroṅ, Umarā' aur gurohoṅ kā yeh kăhne par ittefāq rahā hai: (păhle Ḳhalīfah) Ḥaẓrat Abū Bakr, phir Ḥaẓrat 'Umar, phir Ḥaẓrat 'Uthmān aur phir Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhum.

Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar al-'Asqalānī ne kahā hai: Ibn Tīn ne zikr kiyā hai keh ba'ẓ kā gumān hai keh Ḥaẓrat

Amīr Mu'āwiyah raḍiya Allāhu 'anhu kī Ḳhilāfat kī ṣeḥḥat par is Ḥadīs̱ meṅ un ke is qaul kī binā par dalīl maujūd hai keh (فركبت البحر زمن معاوية) 'Ḥaẓrat Umme Ḥarām Ḥaẓrat Mu'āwiyah raḍiya Allāhu 'anhu ke zamānah meṅ baḥrī jihād meṅ sharīk hū'īṅ'. Is meṅ ġhaur-o fikr kī ẕarūrat hai, kyūṅ-keh un ke zamānah se murād Ḥaẓrat 'Uthmān raḍiya Allāhu 'anhu ke daure Ḳhilāfat meṅ Shām par un kī ḥukūmat kā zamānah hai bā-wujūd is ke keh Ḥadīs̱ meṅ un kī Ḳhilāfat ke hone yā nah hone kā ko'ī ishārah nahīṅ hai, bal-keh us meṅ pesh āne wāle wāqe'āt kā 'ain isī ṭarḥ rū-numā honā hai jis ṭarḥ Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne ḳhabar 'aṭā farmā'ī thī. Agar aisā us waqt hotā jab Amīr Mu'āwiyah ḳhalīfah the to us meṅ is Ḥadīs̱ se ko'ī mu'āriẓah pesh nah ātā. Jis meṅ Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā thā: Ḳhilāfat mere ba'd tīs sāl hogī, kyūṅ-keh is se murād Ḳhilāfate Nabawī hai. Rahe Amīr Mu'āwiyah aur un ke ba'd āne wāle to un meṅ aks̱ar bādshāhoṅ ke ṭarīq par the, agar-cheh unheṅ Ḳhulafā' kahā gayā, aur Allāh Ta'ālá beh-tar jāntā hai.

15/15. Ḥaẓrat Yūsaf bin Sa'd riwāyat hai. Unhoṅ ne bayān kiyā hai keh Ḥaẓrat Mu'āwiyah raḍiya Allāhu 'anhu ke hāth par Ḥaẓrat Ḥasan bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā ke bai'at kar lene ke ba'd ek shaḳhṣ un ke sāmne khaṛā huwā aur kăhne lagā keh Āp ne Musalmānoṅ kā muṅh kālā kar diyā hai. Yā us ne

kahā: Ae Musalmānoṅ ke muṅhoṅ ko kālā karne wāle! Unhoṅ ne farmāyā: Allāh tum par raḥm kare ziyādah ġhuṣṣah nah dikhā’o. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ko Banū Umayyah minbar par dikhā’e ga’e to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne nā-pasand farmāyā. Is par yeh Āyat nāzil hū’ī thī: ﴿إِنَّآ أَعۡطَيۡنَٰكَ ٱلۡكَوۡثَرَ﴾ ‘Ae Muḥammad! Ham ne Āp ko Kawt̲h̲ar ‘aṭā kī, ya‘nī Jannat meṅ ek năhr. Nīz yeh Āyat bhī nāzil hū’īṅ: ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ۝ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ ۝ لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ خَيۡرٞ مِّنۡ أَلۡفِ شَهۡرٖ ۝﴾ aur kahā gayā ‘Ae Muḥammad! Āp ke ba‘d Banū Umayyah Bādshāh hoṅge. Qāsim farmāte haiṅ keh ham ne ḥisāb kiyā pūre hazār mahīne bante the. Is se ek din bhī nah zā’id thā aur nah hī kam.

Ise Imām Tirmid̲h̲ī aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ibn ‘Arabī, Mizzī, ‘Asqalānī aur Ibn Kat̲h̲īr ne is kī tā’īd kī hai.

Farmāne Rasūl ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam: ʻMerī Sunnat ko Tabdīl karne wālā sab se pǎhlā shaḳhṣ Banū Umayyah kā ek Fard Yazīd hogā'

16/16. Ḥaẕrat Abū ʻUbaydah raḍiya Allāhu ʻanhu bayān karte haiṅ keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: merī Ummat kā muʻāmalah inṣāf par qā'im rahegā yahāṅ tak keh pǎhlā shaḳhṣ jo is meṅ raḳhnah ḍālegā woh Banū Umayyah kā ek shaḳhṣ hogā, jise Yazīd kahā jā'egā.

Ise Imām Abū Yaʻlá, Bazzār, Bayhaqī, Ibn Ḥammād aur Fasawī ne riwāyat kiyā hai, aur Haythamī ne kahā hai: Abū Yaʻlá ke rāwī ṣaḥīḥ Ḥadīs̱ ke rāwī haiṅ siwā'e Makḥūl ke. Aur ʻAsqalānī ne kahā: is ke rawī s̱iqah haiṅ, tā-ham yeh munqaṭeʻ hai.

> **Ḥāfiẓ Ibn Kathīr ne kahā hai:** Imām Bayhaqī ne ise Abū ʻUbaydah kī pǎhle guzar jāne wālī Ḥadīs̱ ke sāth tarjīḥ dī hai, aur kahā hai: mumkin hai keh Ḥadīs̱ meṅ maẕkūr shaḳhṣ Yazīd bin Muʻāwiyah bin Abū Sufyān ho, aur Allāh Taʻālá beh-tar jāntā hai.

17/17. Ḥaẕrat Abū Dharr raḍiya Allāhu ʻanhu ne bayān kiyā hai keh unhoṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā: sab se pǎhlā shaḳhṣ jo merī

Sunat ko tabdīl karegā woh Banū Umayyah kā ek shaḳhṣ hogā. Baʻẓ riwāyāt meṅ waẓāḥat ke liye yeh iẓāfah hai: use Yazīd kahā jā'egā.

Ise Imām Ib Abī Shaybah, Bayhaqī, Dūlābī, Ibn ʻAdī aur Ibn ʻAsākir ne riwāyat kiyā hai.

18/18. Ek riwāyat meṅ Muḥammad bin ʻAlī kăhte haiṅ: mujh tak yeh bāt pahŏṅchī hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Abū Sufyān kī aulād meṅ se ek Islām (kī bunyād) meṅ ẓarūr aisā shigāf ḍālegā keh us shigāf ko ko'ī chīz band nahīṅ kar sakegī.

Ise Imām Abū Nuʻāym ne riwāyat kiyā hai.

19/19. Abū Muslim bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat Abū Dardā' raḍiya Allāhu ʻanhu ne bayān kiyā hai: maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ko yeh farmāte huwe sunā hai: merī Ummat kā muʻāmalah inṣāf par qā'im rahegā yahāṅ tak keh păhlā shaḳhṣ jo is meṅ raḳhnah ḍālegā woh Banū Umayyah kā ek shaḳhṣ hogā. Use Yazīd kahā jā'egā.

Ise Imām Rūyānī ne apnī 'Musnad' meṅ Bundār se riwāyat kiyā hai. Aur ise Imām D̲h̲ahabī aur ʻĀṣimī ne bayān kiyā hai.

Imām Munāwī bayān karte haiṅ: păhlā shaḳhṣ jo merī Sunnat yaʻnī merī maẓbūṭ eʻteqādī wa ʻamalī Sīrat aur Ṭarīqe ko tabdīl karegā woh Banū Umayyah meṅ se ek ādamī

hogā. Imām Rūyānī ne lafẓ 'Umayyah' ko hamzah par ḍammah ya'nī pesh ke sāth paṛhā hai. Nīz Imām Rūyānī aur Ibn 'Asākir ne apnī apnī riwāyat meṅ in alfāẓ kā iẓāfah kiyā hai: us kā nām Yazīd hogā.' Imām Bayhaqī ne farmāyā hai: 'woh Yazīd bin Mu'āwiyah hai.'

﴾Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ke bachpan meṅ hī Āp kī Shahādat kī Peshīn-goiyāṅ﴿

Ek ḳhāṣ Firishte kā Shahādate Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī Ḳhabar le kar nāzil honā

20/1. Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ: bārish ke firishte ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ ḥāẓīr hone kī ijāzat ṭalab kī to use ijāzat mil ga’ī. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā se farmāyā: ham par darwāze kī ḥifāẓat karna keh ko’ī dāḳhil nah ho. Phir Ḥaẓrat Ḥusayn bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā ā’e aur çhalāṅg lagā kar andar chale ga’e, woh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke shāna’e mubārak par chaṛhne lage, firishte ne Āp se kahā: kyā Āp is se maḥabbat karte haiṅ? Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ. Firishte ne kahā: be-shak Āp kī Ummat inheṅ Shahīd kar degī, aur agar Āp chāheṅ to maiṅ Āp ko woh jagah dikhā saktā hūṅ jahāṅ inheṅ Shahīd kiyā jā’egā. Rāwī bayān karte haiṅ: Firishte ne apnā hāth mārā aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko surḳh miṭṭī dikhā’ī. Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā ne woh miṭṭī lī aur use apne kapṛe ke ek kone meṅ bāṅdh liyā. Rāwī bayān karte haiṅ:

ham yeh sunā karte the keh Ḥusayn ‘alayhi al-salām Karbalā’ meṅ Shahīd kiye jā’eṅge.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

21/2. Ḥaẕrat ‘Ā’ishah yā Ḥaẕrat Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne in donoṅ meṅ se kisī ko farmāyā: mere pās āj ghar meṅ ek aisā firishtah āyā, jo us se păhle kabhī nahīṅ āyā thā. Us ne mujh se kahā: be-shak Āp kā yeh beṭā (Ḥusayn) Shahīd hogā, aur agar Āp chāheṅ to maiṅ us sar-zamīn kī miṭṭī bhī dikhā saktā hūṅ, jis meṅ yeh Shahīd kiye jā’eṅge. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: phir us ne woh surḳh miṭṭī nikāl kar dī.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne kahā hai: is ko Imām Aḥmad ne riwāyat kiyā hai, aur is ke rāwī ṣaḥīḥ Ḥadīs̱ ke rāwī haiṅ.

22/3. Ḥaẕrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh bārish ke firishte ne apne Rab se ijāzat ṭalab kī keh woh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī ziyārat se musharraf ho, to Allāh Ta‘ālá ne use ijāzat ‘aṭā farmā’ī. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam us din Ḥaẕrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā ke pās the. Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne un se farmāyā: hamāre liye darwāze par păhrah deṅ keh ko’ī hamāre pās nah ā’e. Jab woh darwāze par māmūr thīṅ to

Ḥaẓrat Ḥusayn bin ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhumā ā ga'e, woh andar ghusne meṅ kām-yāb ho ga'e. Woh darwāzah khol kar andar chale ga'e, aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam kī pusht-mubārak par uçhalne lage aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam unheṅ bose dene lage. Firishte ne Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ʻarẓ kiyā: kyā Āp in se maḥabbat karte haiṅ? Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ. Us ne ʻarẓ kiyā: Āp kī Ummat ʻan-qarīb inheṅ Shahīd kar degī. Agar Āp chāheṅ to maiṅ Āp ko woh jagah dikhā saktā hūṅ, jahāṅ inheṅ Shahīd kiyā jā'egā. Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ ṭhīk hai. Phir unhoṅ ne us jagah se jahāṅ unheṅ Shahīd kiyā jānā thā muṭṭhī-bhar miṭṭī lī, aur Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko woh jagah bhī dikhā'ī, woh Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke pās zar-ḳhez yā surḳh miṭṭī le kar ā'e. Us miṭṭī ko Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ʻanhā ne le kar apne kapṛe meṅ rakh liyā.

Thābit kăhte haiṅ: ham kahā karte the: woh jagah Karbalā' hai.

Ise Imām Ibn Ḥibbān, Abū Yaʻlá aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, Imām Haythamī ne kahā hai: is ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai aur is kī sanad ḥasan hai.

23/4. Ḥaẓrat ʻĀ'ishah raḍiya Allāhu ʻanhā se marwī hai keh Ḥaẓrat Ḥusayn bin ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhumā Rasūl Allāh

ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir huwe to Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae 'Ā'ishah! Kyā maiṅ tumheṅ 'ajīb bāt nah batā'ūṅ? Abhī mere pās ek aisā firishtah āyā, jo kabhī mere pās nahīṅ āyā thā, aur us ne kahā: be-shak merā yeh beṭā Shahīd hai, aur kahā: agar Āp chāheṅ to maiṅ Āp ko woh miṭṭī bhī dikhā saktā hūṅ jis meṅ yeh Shahīd hogā. Phir firishte ne woh miṭṭī apne hāth meṅ lī, aur mujhe woh surḳh miṭṭī dikhā'ī.

Is Ḥadīs ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

Ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat Abū Ṭufayl raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai: bārish ke firishte ne Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu 'anhā ke ghar Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī ḳhidmate aqdas meṅ salām pesh karne kī ijāzat ṭalab kī, is liye Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hamāre pās ko'ī nah ā'e. Achānak Ḥaẓrat Ḥusayn bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā ā'e aur (kamre meṅ) dāḳhil ho ga'e, Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu 'anhā ne 'arẓ kiyā: yeh Ḥusayn haiṅ. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ise āne do. Phir woh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī gardan-mubārak par chaṛhne lage aur Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke sāth

khelne lage, jab-keh firishtah yeh manẓar dekh rahā thā. Phir firishte ne kahā: yā Muḥammad! Kyā Āp in se maḥabbat karte haiṅ? Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ ba-Ḳhudā, maiṅ is se maḥabbat kartā hūṅ. Firishte ne kahā: be-shak Āp kī Ummat ʻan-qarīb inheṅ Shahīd kar degī, aur agar Āp chāheṅ to maiṅ Āp ko woh jagah bhī dikhā saktā hūṅ. Phir us firishte ne apnā hāth mārā aur musht-bhar miṭ̤ṭ̤ī pakṛ̤ī. Woh miṭ̤ṭ̤ī Ḥaẕrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ʻanhā ne le lī aur apnī oṛ̤hnī ke pallū meṅ bāṅdh lī. Logoṅ kī yeh rā'e thī keh woh miṭ̤ṭ̤ī Karbalā' kī hai.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai aur is kī isnād ḥasan hai jaisā keh Imām Hayt̲h̲amī ne is kā z̲ikr kiyā hai.

Jibrīle Amīn ‘alayhi al-salām kā Shahādate Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī Ḳhabar denā aur Ḥuẓūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā Giryah-kunāṅ honā

24/5. Ḥaẓrat Umme Faḍl bint Ḥarith raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī hai keh woh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir hū’īṅ aur ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ ne āj rāt ek nā-pasandīdah ḳhwāb dekhā hai. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kyā dekhā hai? Unhoṅ ne ‘arẓ kiyā: woh bŏhat saḳht hai. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: woh hai kyā? Unhoṅ ne ‘arẓ kiyā: maiṅ ne dekhā goyā Āp ke jisme aṭhar kā ek ṭukrā kāṭ kar merī god meṅ ḍāl diyā gayā, to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tum ne achçhā ḳhwāb dekhā hai. (Merī beṭī) Faṭimah in shā’ Allāh beṭe ko janam degī aur woh tumhārī god meṅ diyā jā’egā, phir Ḥaẓrat Fāṭimah ke hāṅ Ḥusayn ‘alayhi al-salām paidā huwe to woh merī god meṅ the jaisā keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā thā. Ek din maiṅ Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmate aqdas meṅ ḥāẓir hū’ī aur Ḥusayn ko Āp kī god meṅ de diyā. Phir maiṅ ne achānak dekhā to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī chashmāne muqaddas āṅsū bahā rahī thīṅ. Āp farmātī haiṅ: maiṅ ne ‘arẓ kiyā: yā Nabī Allāh!

Mere māṅ bāp Āp par fidā hoṅ, Āp ko kyā huwā hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mere pās Jibrīl ‘alayhi al-salām ā’e the, aur mujhe ḳhabar dī thī keh be-shak merī Ummat mere us beṭe ko ‘an-qarīb Shahīd kar degī. Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: is beṭe (Ḥusayn) ko? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ, aur mere pās us ke maqtal kī surḳh miṭṭī bhī le kar ā’e haiṅ.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Aḥmad, Ibn Mājah, Ḥākim, Bayhāqī aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā aur maẕkūrah alfāẓ Ḥākim ke haiṅ. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Shayḳhayn kī sharṭ par ṣaḥīḥ hai, aur Imām Kinānī ne kahā hai: is sanad ke rijāl s̱iqah haiṅ.

> **‘Allāmah Munāwī ne bayān kiyā hai keh Shārīf Samhūdī** ne kahā hai: yeh bāt ṭai-shudah hai keh Sayyida’e Kā’enāt ‘alayhā al-salām kī aulād un ke jism kā ṭukṛā hai, aur woh un ke wāsiṭe se Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke jism kā ṭukṛā haiṅ. Isī liye jab Ḥaẓrat Umme Faḍl raḍiya Allāhu ‘anhā ne ḳhwāb meṅ dekhā keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke jisme aṭhar kā ek ṭukṛā un kī god meṅ rakh diyā gayā hai to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne us kī yeh ta‘bīr farmā’ī keh Sayyidah Fāṭimah ke hāṅ bachchah paidā hogā, jise un kī god meṅ rakhā jā’egā. To Sayyidah Fāṭimah ke hāṅ (Sayyidunā) Ḥusayn

(ʻalayhi al-salām) paidā huwe, phir woh un (Umme Faḍl) kī god meṅ diye ga'e. Un kī aulāde (aṭhār) meṅ se āj jis kī bhī ziyārat kī jātī hai woh us ṭukṛe meṅ se ek ṭukṛā hai, agar-cheh dar-miyān meṅ kitne hī wāsṭe kyūṅ nah hoṅ. Jo shaḳhṣ is bāt par ġhaur kartā hai us ke dil se un ke liye taʻẓīm kā dāʻiyah be-dār hotā hai aur woh jis ḥāl par bhī hoṅ woh un ke buġhẓ se bachtā hai.

Imām Ibn Ḥajar Haytamī al-Makkī ne kahā: is meṅ us shaḳhṣ kī az̲īyat kī ḥurmat kā bayān hai, jis ko az̲īyat pahŏṅchānā az̲īyate Nabawī kā bāʻis̲ ho. Har woh shaḳhṣ jis se Sayyidah Fāṭimah ʻalayhā al-salām ke ḥaq meṅ ko'ī aisī bāt sar-zad hū'ī jis se unheṅ az̲īyat pahŏṅche, to is riwāyat ke muṭābiq yaqīnan woh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam kī az̲īyat kā bāʻis̲ hogī. Sayyidah ʻalayhā al-salām ko Āp ko Āp kī aulād ke ḥawāle se az̲īyat pahŏṅchāne se baṛh kar ko'ī qabīḥ bāt nahīṅ. Is liye tăḥqīq se jānā gayā keh jo shaḳhṣ is bāt kā murtakib huwā, use dunyā meṅ hī jald sazā mil jā'egī (aur be-shak Āḳhirat kā ʻaz̲āb baṛā saḳht hai).

Ek riwāyat Ḥaẓrat Shaddād Abū ʻAmmār bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat ʻAbbās bin ʻAbd al-Muṭṭalib kī zaujah mŏḥtarmah Umme Faḍl bint Ḥāri̱th ne ʻarẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ ne ek ḳhwāb dekhā hai, Āp

kī ʻaẓamat kī peshe naẓar Āp ke sāmne bayān karne se ḍar lagtā hai. Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: woh ḳhẉāb bayān karo. Unhoṅ ne ʻarẓ kiyā: maiṅ ne dekhā, goyā Āp ke jisme aṭhar kā ek ṭukṛā kāṭ ke merī jholī meṅ ḍāl diyā gayā hai. Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: merī beṭī Fāṭimah ummīd se hai. Is ke hāṅ laṛke kī paidā'ish hogī, jis kā nām maiṅ Ḥusayn rakhūṅgā, aur woh us bachche ko tumhārī god meṅ degī. Woh bayān kartī haiṅ, phir Ḥaẓrat Fāṭimah ʻalayhā al-salām ne Ḥusayn ʻalayhā al-salām ko janam diyā, aur woh merī god meṅ de diye ga'e, tā-keh maiṅ un kī tarbīyat karūṅ. Ek din jab Ḥusayn mere pās the to Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam tashrīf lā'e. Āp unheṅ le kar kuçh der khilāte rahe, phir Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī chashmāne muqaddas nam-nāk ho ga'īṅ. Maiṅ ne ʻarẓ kiyā: Āp ko kis chīz ne rulā diyā? Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yeh Jibrīl mujhe ḳhabar de rahe haiṅ keh merī Ummat mere is beṭe ko Shahīd kar degī.

Ise Imām Ibn ʻAsākir ne riwāyat kiyā hai.

25/6. **Ḥaẓrat ʻAbd Allāh bin Nujayy apne wālid se riwāyat karte haiṅ** keh unhoṅ ne Ḥaẓrat ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu ke sāth safar kiyā aur woh Āp kī ṭahārat kā bartan uṭhāne wāle

the. Ṣiffīn kī ṭaraf jāte huwe rāste meṅ jab woh Nīnawá ke muqābil pahŏṅche to Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ne daryā’e Furāt ke kanāre nidā dī: Abū ‘Abd Allāh, ṭ̤hăhar jā’o! Abū ‘Abd Allāh, ṭ̤hăhar jā’o! Maiṅ ne kahā: kyā huwā hai? Unhoṅ ne farmāyā: maiṅ ek din Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ ḥāẓir huwā, jab-keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī chashmāne muqaddasah ashk-bār thīṅ. Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: yā Nabī Allāh! Āp ko kisī ne ġhaẓab-nāk kar diyā! Āp kī chashmāne muqaddasah ashk-bār kyūṅ haiṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: aisā kyūṅ nah ho, mere pās se abhī Jibrīl ‘alayhi al-salām rawānah huwe haiṅ, unhoṅ ne mujhe batāyā keh be-shak (merā beṭ̤a) Ḥusayn daryā’e Furāt ke kanāre Shahīd kiyā jā’egā. Jibrīl ne ‘arẓ kiyā: kyā Āp chāhte haiṅ keh maiṅ Āp ko Un kī Shahādat-gāh kī miṭ̤ṭ̤ī sūṅghā’ūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ. Unhoṅ ne apnā hāth baṛ̤hāyā aur miṭ̤ṭ̤ī kī ek musht bharī aur mujhe dī, to maiṅ apnī āṅkhoṅ ko băhne se nahīṅ rok sakā.

Is Ḥadīs̲ ko Imām Aḥmad, Ibn Abī Shaybah, Ājurrī aur Abū Ya‘lá ne riwāyat kiyā hai. Imām Hay<u>th</u>amī ne riwāyat kiyā hai. Imām Hay<u>th</u>amī ne kahā hai: is Ḥadīs̲ ko Imām Aḥmad, Abū Ya‘lá, Bazzār aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur is ke rāwī s̲iqah haiṅ. Aur Maqdisī ne bhī kahā hai: is kī sanad ḥasan hai.

26/7. Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā bayān farmātī haiṅ keh ek din Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam mere ghar meṅ tashrīf-farmā the, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā diyā: abhī mere pās ko’ī nah ā’e. Is liye maiṅ ne naẓar rakhī (magar merī lā-‘lmī meṅ) Ḥaẓrat Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhu ḥujra’e mubārak meṅ dāḳḥil ho ga’e. Phir maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī hiçhkī ke sāth rone kī āwāz sunī. Maiṅ ne ḥujra’e mubārak meṅ jhāṅkā to dekhā keh (Imām) Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhu Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī god-mubārak meṅ haiṅ. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam un kī peshānī-mubārak poṅçh rahe haiṅ, aur Āp kī āṅkhoṅ se āṅsū bhī rawāṅ haiṅ. Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: Allāh Ta‘ālá kī qasam! Maiṅ nahīṅ jāntī yeh kab dāḳḥil huwe. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jibrīl ‘alayhi al-salām hamāre sāth ghar meṅ maujūd the. Jibrīl ne kahā: Āp is (Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhu) se maḥabbat karte haiṅ? Maiṅ ne kahā: hāṅ, basharī taqāẓoṅ ke muṭābiq. Jibrīl ‘alayhi al-salām ne kahā: be-shak Āp kī Ummat ise aisī sar-zamīn par Shahīd karegī, jise Karbalā kahā jāta hai. Phir Jibrīl ‘alayhi al-salām us sar-zamīn kī miṭṭī bhī lā’e, aur use Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ko dikhāyā. Jab Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ko Shahādat ke waqt ghere meṅ liyā gayā to unhoṅ ne puçhā: yeh kaun sī jagah hai? Logoṅ ne kahā: Karbalā. Unhoṅ ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá aur Us ke Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-

‘alá Ālihī wa-sallam ne sach farmāyā. (Wāqe‘ī) yeh Karb wa Balā (dukh aur āzmā’ish) kī sar-zamīn hai.

Ise Imām Ṭabarānī ne, Aḥmad ne ‘Faḍā’ilu al-Ṣaḥābah’ meṅ aur Ājurrī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥaythamī ne farmāyā: Imām Ṭabarānī ne ise bŏhat asānīd se riwāyat kiyā hai, in meṅ se ek (sanad) ke rijāl s̲iqah haiṅ.

> **Imām Munāwī ne bayān kiyā:** Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mujhe Jibrīl ‘alayhi al-salām ne ḳhabar dī keh be-shak Ḥusayn Ibn Fāṭimah ‘alayhimā al-salām ko daryā’e Furāt ke kanāre Shahīd kar diyā jā’egā, Furāt kī fā par ḍammah hai, ya‘nī yeh Shahādat Kūfah ke aẓīm aur mash·hūr daryā ke kanāre hogī, yeh daryā Rūm kī āḳhirī ḥadoṅ se nikaltā hai aur Shām ke aṭrāf se hotā huwā Ṭaff kī zamīn meṅ se guzartā hai, aur yeh zamīn Karbalā’ ke ‘ilāqoṅ meṅ se hai. Pas is ḳhabar aur Ṭabarānī kī bayān-kardah ḳhabar (jis meṅ unhoṅ ne Ṭaff kī sar-zamīn aur Karbalā’ ke bāre meṅ batāyā hai) meṅ ko’ī ta‘āruẓ nahīṅ hai, aur yeh Nubūwat kī ‘alāmāt aur mŏ‘jizāt meṅ se hai. Yeh wāqi‘ah is ṭarḥ huwā keh jab Ḥaẓrat Mu‘āwiyah raḍiya Allāhu ‘anhu kī wafāt hū’ī, to Āp (ya‘nī Ḥaẓrat Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhu) ke pās Madīnah meṅ Ahle ‘Irāq ke ḳhuṭūṭ ā’e, jis meṅ unhoṅ ne likhā thā keh woh Ḥaẓrat Mu‘āwiyah raḍiya Allāhu ‘anhu kī wafāt ke ba‘d Āp kī

bai'at karnā chāhte haiṅ. Āp ne un kī ṭaraf apne chachā-zād bhā'ī Ḥaẓrat Muslim bin 'Aqīl ko bhejā, unhoṅ ne Āp kī bai'at kar lī. Ḥaẓrat Muslim bin 'Aqīl ne (Kūfah wāloṅ kī ẓāhirī wafā-dārī se muta'assir ho kar) Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu 'anhu ko bulā bhejā. Magar jab Āp (Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu 'anhu) Ahle Kūfah kī ṭaraf rawānah huwe, to woh (be-wafā'ī karte huwe) Āp (kī bai'at) se alag ho ga'e aur Āp ko Kūfah meṅ Jum'ah ke Roz das Muḥarram sane 61 H ko Shahīd kar diyā. Āp kī Shahādat par sūraj ko is qadr grahan lagā keh din ke waqt sirāre ẓāhir ho ga'e jaisā keh Imām Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai. Us din jinnāt ko Āp kā nauḥah karte huwe sunā gayā. Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā ne ḳhwāb meṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ko bikhre huwe ġhubār-ālūd bāloṅ ke sāth is ḥāl meṅ dekhā keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke hāth-mubārak meṅ shīshī thī jis meṅ ḳhūn thā. Unhoṅ ne Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam se us botal ke bāre meṅ pūçhā to Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yeh Ḥusayn aur un ke sāthiyoṅ kā ḳhūn hai jise maiṅ ṣubḥ se jam'a kar rahā hūṅ.

27/8. Ḥaẓrat Abū Wā'il Shaqīq bin Salamah raḍiya Allāhu 'anhu, Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu 'anhā se riwāyat karte haiṅ keh unhoṅ ne farmāyā: Imām Ḥasan aur

Imām Ḥusayn ‘alayhimā al-salām mere ghar meṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke sāmne khel rahe the keh Jibrīl ‘alayhi al-salām nāzil huwe aur kahā: yā Muḥammad! Āp ke ba‘d Āp kī Ummat Āp ke is beṭe ko Shahīd kar degī aur unhoṅ ne apne hāth se Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī ṭaraf ishārah kiyā to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam āb-dīdah ho ga’e aur unheṅ apne sīnah-mubārak ke sāth chipkā liyā, phir farmāyā: (Ae Umme Salamah! Shahādat-gāhe Ḥusayn kī) yeh miṭṭī tumhāre pās amānat hai. Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne use sūṅgh kar farmāyā: Karb-o Balā’ (meṅ mere Ahle Bait par ẓulm ḍhāne wāloṅ) kā nās ho. Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā farmātī haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae Umme Salamah! Jab yeh miṭṭī ḳhūn meṅ tabdīl ho jā’e, to jān lenā keh merā beṭā Shahīd kar diyā gayā hai. Rāwī bayān karte haiṅ keh phir Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā ne us miṭṭī kī botal meṅ ḍāl diyā, aur har roz use dekhā kartīṅ aur farmātīṅ: (Ae Miṭṭī!) Jis din to ḳhūn meṅ tabdīl hogī woh baṛā bhārī din hogā.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī aur Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai, Imām Mizzī aur ‘Asqalānī ne is kī tā’īd kī hai, aur unhoṅ ne ‘Tahdhīb al-tahdhīb’ meṅ kahā hai: isī mauẓū‘ Ḥaẓrat ‘Ā’ishah, Ḥaẓrat Zaynab bint Jaḥsh, Ḥaẓrat Umme Faḍl bint Ḥārith, Ḥaẓrat Abū Umāmah, Ḥaẓrat Anas bin Ḥārith

raḍiya Allāhu ʻanhum wa-ġhairahum se bhī Aḥādīs̲ marwī haiṅ.

28/9. Ḥaẕrat ʻAbd Allāh bin Wahb bin Zamʻah bayān karte haiṅ keh Ḥaẕrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ʻanhā ne mujhe batāyā keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ek rāt sone ke liye arām farmā huwe to (thoṛī der baʻd) pareshānī ke ʻālam meṅ be-dār ho ga'e. Phir (do-bārah) ba-ġhair so'e (thoṛī der) leṭe rahe aur phir pareshānī ke ʻālam meṅ uṭh baiṭhe, lekin itne pareshān nahīṅ the jitne maiṅ ne pǎhlī martabah dekhe the. Phir (tīsrī dafʻah) leṭ ga'e aur phir uṭh baiṭhe jab-keh Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke daste aqdas meṅ surḳh miṭṭī thī, jise Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam chūm rahe the. Maiṅ ne ʻarẕ kiyā: yā Rasūl Allāh, yeh kaisī miṭṭī hai? Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mujhe Jibrīl ʻalayhi al-salām ne batāyā hai keh yeh (merā beṭā) Ḥusayn ʻarẕe ʻIrāq meṅ Shahīd kiyā jā'egā. Maiṅ ne Jibrīl se kahā: mujhe woh miṭṭī dikhā'o jahāṅ use Shahīd kiyā jā'egā. Yeh us jagah kī miṭṭī hai.

Is Ḥadīs̲ ko Imām Ḥākim, Ṭabarānī, Bayhaqī aur Ibn Abī ʻĀṣim ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̲ Buḳhārī aur Muslim kī sharā'iṭ par ṣaḥīḥ hai.

29/10. Ḥaẕrat Abū Umāmah raḍiya Allāhu ʻanhu bayān karte haiṅ keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne apnī azwāj muṭahharāt se farmāyā: is bachche - yaʻnī Ḥusayn – ko mat rulā'o. Rāwī bayān karte haiṅ keh jis din

Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā qiyām Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā ke hāṅ thā, Ḥaẓrat Jibrīl ‘alayhi al-salām nāzil huwe to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam apne ḥujra’e mubārak meṅ tashrīf le ga’e aur Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā se farmāyā: mere pās andar kisī ko nah āne denā. Phir Ḥaẓrat Ḥusayn ‘alayhi al-salām ā’e, jab unhoṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ko ghar meṅ maujūd pāyā, to andar dāḳhil hone kā irādah kiyā, Ḥaẓrat Umme Salamah ne unheṅ pakaṛ liyā, aur apnī god meṅ biṭhā liyā aur unheṅ bǎhlāne aur sulāne lag ga’īṅ. Lekin jab unhoṅ ne shadīd ronā shurū‘ kar diyā, to un ko çhoṛ diyā. Woh ḥujre meṅ dāḳhil ho ga’e, aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī god-mubārak meṅ jā baiṭhe. Ḥaẓrat Jibrīl ‘alayhi al-salām ne kahā: be-shak Āp kī Ummat ‘an-qarīb Āp ke is beṭe ko Shahīd kar degī. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: woh is ḥāl meṅ is ko Shahīd kareṅge keh woh mujh par īmān bhī rakhte hoṅge? Jibrīl ‘alayhi al-salām ne kahā: hāṅ, isī ḥāl meṅ woh ise Shahīd kareṅge. Phir Jibrīl ‘alayhi al-salām ne miṭṭī pakṛī, aur kahā: yeh fulāṅ fulāṅ jagah kī hai. Phir Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam āzardah-ḳhāṭir aur pareshānī ke ‘ālam meṅ bāhar tashrīf lā’e aur shǎh-zāde Ḥusayn un kī god meṅ the. (Yeh dekh kar) Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā ko yeh gumān guzrā keh bachche ke Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke pās jāne kī waj·h se

Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ġhuṣṣah kī ḥālat meṅ haiṅ, unhoṅ ne ‘arẓ kiyā: yā Nabī Allāh! Maiṅ Āp par qurbān jā’ūṅ. Āp ne hameṅ farmāyā thā keh is bachche ko nah rulānā, aur mujhe yeh ḥukm bhī ‘ināyat farmāyā thā keh maiṅ kisī ko Āp ke pās nah jāne dūṅ. Yeh ā’e aur maiṅ ne un ko jāne diyā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ kuçh jawāb nah diyā, aur apne Aṣḥāb ke pās tashrīf le ga’e jab-keh woh baiṭhe huwe the. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ farmāyā: merī Ummat ke log ise Shahīd kar deṅge. Ḥāẓirīn meṅ Ḥaẓrat Abū Bakr aur ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā jaise jalīlul-qadr Ṣaḥābī bhī maujūd the, aur yeh donoṅ sab logoṅ se ziyādah Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke sāth bāt chīt karne kī jur’at rakhte the. Donoṅ ne ‘arẓ kiyā: yā Nabī Allāh! Kyā woh (da‘wá’e) īmān rakhte huwe bhī inheṅ Shahīd kar deṅge? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ, aur yeh us jagah kī miṭṭī hai. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne woh miṭṭī unheṅ dikhā’ī.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī aur Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai. Imām Dhahabī ne kahā hai: is kī sanad ḥasan hai, aur Imām Haythamī ne kahā hai: is ko Imām Ṭabarāni ne riwāyat kiyā hai, aur is ke rijāl s̱iqah qarār diye ga’e haiṅ aur in meṅ se ba‘ẓ meṅ ẓŏ‘f hai.

30/11. Ḥaẓrat Zaynab bint Jaḥsh raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-

Ālihī wa-sallam Āp ke hāṅ so’e huwe the, aur shăh-zādah Ḥusayn ghar meṅ ghuṭnoṅ par chal rahe the, maiṅ se ġhāfil ho ga’ī to woh ghasiṭṭe ghasiṭṭe Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke pās jā pahŏṅche, aur Āp ke baṭne aqdas par chaṛh ga’e. ..... Phir ap farmātī haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam be-dār ho ga’e, to maiṅ jaldī se un kī ṭaraf ga’ī aur un ko Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke baṭne aqdas se uṭhā liyā. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mere beṭe ko çhoṛ do. Jab woh bol chuke to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne pānī kā pyālā liyā aur peshāb wālī jagah par bahā diyā, phir farmāyā: agar bachche kā peshāb ho to is par pānī bahā diyā jā’egā aur agar bachchī kā ho to use dhoyā jā’egā. Phir Āp bayān farmātī haiṅ: Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne wuẓū farmāyā, phir Namāz paṛhne ke liye khaṛe ho ga’e, aur shăh-zādah Ḥusayn ko apnī god meṅ le liyā. Jab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam rukū‘ aur sajdah farmāte to unheṅ zamīn par biṭhā dete aur jab qiyām farmāte to unheṅ uṭhā lete. Jab baiṭh ga’e to du‘ā karne lage aur apne daste mubārak uṭhā liye. ..... Phir jab Namāz paṛh chuke to maiṅ ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ ne āj Āp ko ek aisā kām karte huwe dekhā jo pehle kabhī karte nahīṅ dekhā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak Jibrīl ‘alayhi al-salām mere pās ā’e aur mujhe ḳhabar dī keh merā beṭā Shahīd kar diyā jā’egā.

Maiṅ ne kahā: mujhe dikhā'o, to woh mere pās surḳh miṭṭī le kar ā'e.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur Imām 'Asqalānī ne is kī tā'īd kī hai aur kahā hai: yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥ hai.

31/12. **Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā bayān karte haiṅ** keh Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī god-mubārak meṅ baiṭhe huwe the to Jibrīl 'alayhi al-salām ne 'arẓ kiyā: kyā Āp is se maḥabbat karte haiṅ? Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: maiṅ kaise is se maḥabbat nah karūṅ jab-keh yeh mere dil kā s̱amar hai. To unhoṅ ne kahā: lekin Āp kī Ummat 'an-qarīb un ko Shahīd kar degī! Kyā maiṅ Āp ko un ko un kī qabr kī jagah nah dikhā'ūṅ? Phir Jibrīl 'alayhi al-salām ne ek musht bharī to woh surḳh miṭṭī thī.

Ise Imām Bazzār ne riwāyat kiyā hai, aur is ke rijāl s̱iqah haiṅ jaisā keh Imām Haythamī aur Ibn Kathīr ne kahā hai.

32/13. **Shahr bin Hawshab Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu 'anhā se riwāyat karte haiṅ** keh unhoṅ ne farmāyā: Ḥaẓrat Jibrīl 'alayhi al-salām, Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke pās the aur Ḥusayn mere pās the. Jab woh rone lage to maiṅ ne unheṅ çhoṛ diyā aur woh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke pās ā

ga’e. Maiṅ ne unheṅ phir uṭhā liyā to woh phir rone lag ga’e. Maiṅ ne phir unheṅ çhoṛ diyā to woh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke pās chale ga’e. Ḥaẓrat Jibrīl ‘alayhi al-salām ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se ‘arẓ kiyā: yā Muḥammad! Kyā Āp is se maḥabbat karte haiṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ. Unhoṅ ne kahā: be-shak Āp kī Ummat ‘an-qarīb ise Shahīd kar degī, agar Āp chāheṅ to maiṅ Āp ko un ke maqtal kī miṭṭī bhī dikhā saktā hūṅ. Pas Ḥaẓrat Jibrīl ‘alayhi al-salām ne apnā par us sar-zamīne Karbalā’ tak phailāyā jis meṅ unheṅ Shahīd kiyā jānā thā. Phir apnā par sameṭā aur woh miṭṭī Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko dikhā’ī. Ḥammad ne kahā hai: mujhe Abān yā us ke ‘ilāwah kisī aur ne batāyā hai keh jab Ḥusayn ‘alayhi al-salām ne Karbalā’ kī sar-zamīn par paṛā’o ḍālā, to zamīn ko sūṅghā aur logoṅ se us kā nām pūçhā, to unhoṅ ne kahā: Karbalā’. Āp ne farmāyā: Karb-o Balā’ (muṣībat-o āzmā’ish). Phir wahīṅ Āp ko Shahīd kiyā gayā.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Aḥmad ne ‘Faḍā’ilu al-Ṣaḥābah’, Ibn ‘Asākir aur Ibn al-Jawzī ne maẕkūrah alfāẓ se riwāyat kiyā hai.

Ek riwāyat meṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī zauja’e muṭahharah Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān kartī haiṅ: Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam mere ghar meṅ dākhil

huwe aur farmāyā: mere pās ko'ī nah ā'e. Āp farmātī haiṅ: maiṅ ne achānak Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī āwāz sunī, to maiṅ Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke pās ga'ī, dekhā to Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke pās Ḥusayn bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā the. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ġham-zadah yā āb-dīdah the. Maiṅ ne 'arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Āp ko kyā huwā hai? Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mujhe Jibrīle Amīn ne batāyā hai keh be-shak merī Ummat mere wiṣāl ke ba'd is (beṭe Ḥusayn) ko Shahīd kar degī. Maiṅ ne 'arẓ kiyā: use kaun Shahīd karegā? To Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne miṭṭī (jo Jibrīle Amīn ne Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ko dī thī) uṭhā'ī aur farmāyā: is miṭṭī wāle ise qatl kareṅge.

Ise Imām Ibn 'Asākir, Ibn Tahmān aur Ibn Abī Jarādah ne bayān kiyā hai.

33/14. 'Ammār al-Duhnī bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu Ḥaẓrat Ka'b ke pās se guzre to unhoṅ ne kahā: us shaḳhṣ kī aulād meṅ se ek shaḳhṣ ko ek jamā'at meṅ Shahīd kiyā jā'egā. Un ke ghoṛoṅ kā pasīnah us waqt tak ḳhushk nahīṅ hogā jab tak woh Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam tak nahīṅ pahŏṅch jāte. Ḥaẓrat Ḥasan raḍiya Allāhu 'anhu wahāṅ se guzre to unhoṅ ne

kahā: Ae Abū Isḥāq! Yeh? Unhoṅ ne kahā: nahīṅ. Phir Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu ʻanhu wahāṅ se guzre, to logoṅ ne kahā: woh yeh haiṅ? Unhoṅ ne kahā: hāṅ.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī, Ibn ʻAsākir aur Mizzī ne riwāyat kiyā hai. Aur Imām Haythamī ne kahā: is ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai aur is ke rāwī s̱iqah haiṅ siwā'e ʻAmmār ke jinhoṅ ne is wāqeʻah ko nahīṅ pāyā.

Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ʻanhā ek riwāyat meṅ bayān kartī haiṅ keh jab Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam so jāte, to siwā'e Ḥasan aur Ḥusayn ʻalayhimā al-salām ke kisī ko Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke pās ḥāẓir hone kī ijāzat nahīṅ hotī thī. Āp bayān kartī haiṅ: ek din Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam mere ghar meṅ so'e huwe the to maiṅ darwāze par baiṭh ga'ī tā-keh ko'ī andar nah jā sake. Ḥaẓrat Ḥusayn ʻalayhi al-salām dauṛte huwe ā'e to maiṅ ne unheṅ çhoṛ diyā. Woh chale ga'e aur Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke shikam-mubārak par jā gire. Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam chauṅk (kar uṭh) ga'e aur Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam āb-dīdah the. Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne unheṅ apne sāth lipṭā liyā. Maiṅ ne ʻarẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Āp ko kyā huwā, Āp ashk-bār kyūṅ haiṅ, jab-

keh sote waqt Āp ķhuṣh-o masrūr the? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak Jibrīl ‘alayhi al-salām mere pās yeh miṭṭī le kar ā’e haiṅ. Āp bayān kartī haiṅ: Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne apnī hathelī-mubārak phailā’ī, to us meṅ surķh miṭṭī thī. Unhoṅ (Jibrīl) ne mujhe batāyā keh merā yeh beṭā is miṭṭī meṅ Shahīd kiyā jā’egā. Āp bayān kartī haiṅ: maiṅ ne ‘arẓ kiyā: yeh kaun sī zamīn hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yeh Karbalā’ hai. Maiṅ ne kahā: yeh muṣībat-o āzmā’ish kī zamīn hai.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ājurrī ne riwāyat kiyā hai aur is ke rāwī s̱iqah haiṅ.

34/15. Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī hai, Āp ne farmāyā: Ḥaẓrat Ḥusayn bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā, Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ķhidmate aqdas meṅ ḥāẓir huwe, jab-keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par waḥy nāzil ho rahī thī. Jab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam leṭe huwe the to woh (Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām) jast lagā kar Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke jisme aqdas par chaṛh ga’e aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī pusht-mubārak par khelne lage. To Jibrīl ‘alayhi al-salām ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī

wa-sallam se ‘arẓ kiyā: yā Muḥammad! Kyā Āp is (beṭe Ḥusayn) se maḥabbat karte haiṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae Jibrīb, maiṅ apne beṭe se kyūṅ maḥabbat nah karūṅ! Jibrīl ‘alayhi al-salām ne ‘arẓ kiyā: be-shak Āp kī Ummat ise Āp ke ba‘d Shahīd kar degī. Jibrīl ‘alayhi al-salām ne apnā hāt baṛhā kar Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko safed miṭṭī pakṛā’ī aur kahā: yā Muḥammad! Is (miṭṭī wālī) zamīn meṅ Āp kā beṭā (Ḥusayn) Shahīd kiyā jā’egā, is zamīn kā nām “Ṭaff” hai. Jab Jibrīl ‘alayhi al-salām Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke pās se chale ga’e, to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam bāhar tashrīf lā’e jab-keh woh miṭṭī Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke daste aqdas meṅ thī aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ashk-bār the. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae ‘Ā’ishah! Jibrīl ‘alayhi al-salām ne mujhe ḳhabar dī hai: merā beṭā Ḥusayn ‘arẓe Ṭaff (Karbalā) meṅ Shahīd kiyā jā’egā aur merī Ummat mere ba‘d ‘an-qarīb āzmā’ish meṅ ḍālī jā’egī. Phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam apne Aṣḥāb kī ṭaraf tashrīf le ga’e, jin meṅ Ḥaẓrat ‘Alī, Ḥaẓrat Abū Bakr, Ḥaẓrat ‘Umar, Ḥaẓrat Ḥuḏhayfah, Ḥaẓrat ‘Ammār aur Ḥaẓrat Abū Ḏharr raḍiya Allāhu ‘anhum the, jab-keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam us waqt ro rahe the. Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Kis chīz ne Āp ko (is qadr) rulā diyā hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jibrīl ne mujhe ḳhabar dī

hai: merā beṭā Ḥusayn mere ba'd arẓe Ṭaff (ya'nī Karbalā) meṅ Shahīd kar diyā jā'egā, woh mere pās (wahāṅ se) yeh miṭṭī lā'e haiṅ aur mujhe batāyā, keh is miṭṭī (wālī zamīn) meṅ Ḥusayn kī Shahādat-gāh hai.

Ise Imām Ṭabarānī aur Māwardī ne riwāyat kiyā hai.

35/16. Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Amr bin al-'Āṣ raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai keh Ḥaẓrat Mu'ādh bin Jabal raḍiya Allāhu 'anhu ne unheṅ batāyā: Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam hamāre pās is ḥāl meṅ ā'e keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī raṅgat-mubārak mutaġhayyar thī, aur farmāyā: maiṅ Muḥammad hūṅ! Mujhe kalām kā mubdā wa muntahá 'aṭā huwā hai. Jab tak maiṅ tum meṅ hūṅ merī iṭā'at karo, aur jab merā wiṣāl ho jā'e to Kitābullāh ko lāzim pakṛo. Us ke ḥalāl ko ḥalāl jāno aur us ke ḥarām ko ḥarām jāno. Tum par ġhashī ṭārī hogī, tum par (maut kī) ġhashī raḥm-o rāḥat ke sāth ṭārī hogī. Yeh Allāh Ta'ālá kī ṭaraf se păhle hī likhā jā chukā hai. Tum par aṅdherī rat ke ṭukṛoṅ kī ṭarḥ fitne ā'eṅge. Păhle jab bhī Rasūl is dunyā se ruḳhṣat hote to aur Rasūl ā jāte. (Mujh par) Nubūwat mansūḳh ho chukī hai aur woh ab bādshāhat meṅ badal chukī hai. Allāh Ta'ālá us par raḥm farmā'e jis ne ise ḥaq ke sāth liyā, aur woh is bādshāhat se aise hī niklā jis ṭarḥ us meṅ dāḳhil huwā thā. Ae Mu'ādh! In chīzoṅ ko achçhī ṭarḥ samajh lo aur shumār karo. Āp bayān karte haiṅ keh jab maiṅ pāṅch par pahŏṅchā to Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā:

Yazīd! Allāh Ta'ālá Yazīd ko barakat nah de! Phir Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī chashmāne muqaddasah ashk-bār ho ga'īṅ, Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mujhe Ḥusayn kī Shahādat kī ḳhabar milī hai, aur mujhe is ke maqtal kī miṭṭī dī ga'ī hai, aur is ke qātil ke bāre meṅ batāyā gayā hai. Qasam hai us zāt kī jis ke qabẓa'e qudrat meṅ merī jān hai! Woh aise logoṅ ke sāmne Shahīd nahīṅ kiyā jā'egā jo is ko nahīṅ bachā'eṅge, magar Allāh Ta'ālá un ke sīnoṅ aur diloṅ meṅ muḳhālafat (munāfarat) ḍāl degā, aur un par un ke bure logoṅ ko musallaṭ kar degā, aur unheṅ gurohoṅ meṅ bāṅṭ degā, phir farmāyā: Āle Muḥammad (ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam) kī nasleṅ! (Jin kī halākat) ek aise nām-nihād ḳhalīfah ke hāthoṅ hoṅgī, jo 'aish-parast hogā aur mere ḳhalaf aur un ke ḳhalaf ko qatl karegā. Ae Mu'ādh! Yeh bāteṅ palle bāṅdh lo. Jab maiṅ das par pahŏṅchā, to Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Walīd, Fir'awn kā nām hai, yeh Sharā'e'e Islām ko tabāh karne wālā hai. Us ke sāmne us ke ghar wāloṅ meṅ se ek shaḳhṣ hogā, Allāh Ta'ālá us kī talwār ko be-niyām karegā, aur us kī ko'ī niyām nahīṅ hai, log baṭ jā'eṅge jab-keh woh is ṭarḥ the, aur Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne apne ek hāth kī uṅgliyoṅ meṅ dūsre hāth kī uṅgliyāṅ ḍālīṅ phir farmāyā: ek sau bīs sāl ba'd maut 'ām ho jā'egī aur be-dareġh qatl hogā. Is meṅ un kī halākat hogī. 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhu kī aulād meṅ se ek shaḳhṣ un kā ḥukm-rān banegā.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

36/17. Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā bayān karte haiṅ keh jab Ahle Bait kas̱rat ke sāth maujūd the, ham is bāt meṅ shak nahīṅ karte the keh Ḥusayn bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā ko 'Ṭaff' ke maqām par Shahīd kiyā jā'egā.

Ise Imām Ḥākim ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Suyūṭī ne is kī tā'īd kī hai.

37/18. Ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā ne hī bayān kiyā hai keh Allāh Ta'ālá ne Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī ṭaraf waḥy farmā'ī: maiṅ ne Yaḥyá bin Zakarīyā 'alayhimā al-salām ke (ḳhūn ke) badlah meṅ sattar hazār logoṅ ko mārā, aur be-shak maiṅ Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī laḳhte jigar Fāṭimah ke beṭe ke badlah meṅ sattar hazār aur sattar hazār logoṅ ko mārūṅgā.

Yeh Imām Shāfi'ī kī Ḥadīs̱ ke alfāẓ haiṅ aur Qāḍī Abū Bakr bin Kāmil kī Ḥadīs̱ meṅ hai: be-shak maiṅ ne Yaḥyá bin Zakarīyā 'alayhimā al-salām ke ḳhūn kā badlah liyā aur be-shak maiṅ Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī laḳhte jigar ke beṭe ḳhūn kā badlah bhī lene wālā hūṅ.

Ise Imām Ḥākim, Ḳhaṭīb Baġhdādī aur Ibn 'Asākir ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥul-isānd hai. Imām Dhahabī ne kahā hai: yeh Ḥadīs̱ 'umdah sanad wālī hai.

Imām Munāwī ne bayān farmāyā: Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu ʻanhu ke wāqiʻa'e Shahādat kī tafṣīl jigar chīr detī hai aur jismoṅ ko pighlā detī hai. Laʻnat ho us shaḳhṣ par jis ne Āp ko Shahīd kiyā yā is par ḳhụsh huwā yā us kā ḥukm diyā, us ke liye bār-gāhe Īzadī se aisī hī dūrī hai jaise qaume ʻĀd dūr hū'ī. Bŏhat sāre logoṅ ne is qiṣṣah ko alag ta'līf meṅ zikr kiyā hai. Imām Abū al-Faraj Ibn al-Jawzī ne apnī kitāb **ʻal-Raddu ʻalá al-muʻtaṣibi al-ʻanīdi al-māniʻi min dhammi Yazīd'** meṅ kahā keh ahle waraʻ ʻUlamā' ne Yazīd par laʻnat bhejne ko jā'iz qarār diyā hai. Ḥafiẓ al-Dīn Kurdī Ḥanafī ke fatāwá meṅ hai: Yazīd ko laʻnat karnā jā'iz hai lekin ziyādah munāsib yeh hai keh aisā nah kiyā jā'e, aur yehī muʻāmalah Ḥajjāj bin Yūsuf kā hai, Ibn Kamāl ne kahā hai keh Imām Qiwām al-Dīn Safārī se bayān kiyā gayā keh Yazīd ko laʻnat karne meṅ ko'ī ḥaraj nahīṅ jab-keh Fārūqe Aʻẓam raḍiya Allāhu ʻanhu ke gawarnar Muʻāwiyah raḍiya Allāhu ʻanhu ko laʻnat karnā jā'iz nahīṅ hai, lekin unhoṅ ne ijtehād meṅ ġhalaṭī kī. Allāh Taʻālá un se dar-guzar farmā'e. Ham un kī ittebāʻ aur daraja'e Ṣaḥābīyat kī taʻẓīm kī ḳhāṭir un se apnī zabān ko rokte haiṅ.

Ibn al-Jawzī se Yazīd aur Ḥaẓrat Muʻāwiyah raḍiya Allāhu ʻanhu ke bāre meṅ pūçhā gayā to unhoṅ ne kahā: Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo Abū Sufyān ke ghar

dāḳhil ho gayā woh amān meṅ hai. Ham yeh jānte haiṅ keh Yazīd ke wālid us ghar meṅ dāḳhil huwe the to woh bhī amān wāle huwe aur beṭā (Yazīd) is ghar meṅ kabhī dāḳhil nahīṅ huwā thā (so use ko'ī amān ḥāṣil nahīṅ). Phir Mawlá bin Kamāl ne kahā: ḥaq bāt yeh hai keh Yazīd ko la'nat karnā us ke kufr ke mash·hūr hone aur us ke bhoṅḍe pan aur shirk ke tawātur kī waj·h se, jaisā keh is tafāṣīl ma'rūf haiṅ, jā'iz hai, wagarnah kisī mu'ayyan shaḳhṣ par (ya'nī kisī kā nām le kar us par) ḳhwāh woh fāsiq hī ho (la'nat karnā) jā'iz nahīṅ aur yehī 'Allāmah Taftāzānī ke qaul kā mudda'ā hai jis meṅ unhoṅ ne farmāyā: mujhe is (Yazīd) ke Islām meṅ hī nahīṅ bal-keh is ke īmān meṅ bhī shak hai pas la'nat ho us par aur us ke tamām sāthiyoṅ aur madad-gāroṅ par. Ibn Jawzī jab masnade wa'ẓ par the to un se pūçhā gayā: yeh kaise kahā jā'e keh Yazīd ne Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu 'anhu ko Shahīd kiyā jab-keh woh Dimashq meṅ thā aur Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu 'anhu 'Irāq meṅ the? Unhoṅ ne jawāb meṅ farmāyā: ek aisā tīr jis kā pheṅkne wālā wādiye D̲h̲ī Salam meṅ thā, ā kar use lagā jo 'Irāq meṅ thā. Be-shak tū ne apne hadaf ko dūr se nishānah banāyā. .....

Imām Ḥākim ne 'al-Mustadrak' meṅ Ḥaẓrat ('Abd Allāh) bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se riwāyat kiyā keh Allāh Ta'ālá ne Muḥammad (Rasūl Allāh)

ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ṭaraf waḥy farmā’ī keh be-shak maiṅ ne Ḥaẕrat Yaḥyá bin Zakarīyā ‘alayhimā al-salām kī Shahādat ke badlah meṅ sattar hazār ko maut ke ghaṭ utārā aur maiṅ Āp ke nawāsah kī Shahādat ke badlah meṅ sattar hazār aur sattar hazār (ek lākh chālīs hazār) ko maut ke ghāṭ utārne wālā hūṅ. Imām Ḥākim ne farmāyā: is kī sanad ṣaḥīḥ hai aur Imām D̲h̲ahabī ne farmāyā keh yeh Ḥadī̲s̲ Imām Muslim kī sharṭ par hai. Ibn Ḥajar ne kahā keh kam-zor ṭarīq se Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se marfū‘an riwāyat hai keh Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhu kā qātil āg ke tābūt meṅ hai, aur us par tamām ahle dunyā kā ādhā ‘az̲āb musallaṭ hai.

Imām Ibn Sa‘d ne ‘al-Ṭabaqāt’ meṅ Madā’inī kī Ḥadī̲s̲ jo Yaḥyá bin Zakarīyā se, woh Sha‘bī se, woh Amīr al-Mu’minīn ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā se bayān karte haiṅ: Āp farmāte haiṅ keh ek din meṅ Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat men ḥāẕir huwā to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī chashmāne muqaddas baras rahī thīṅ. Unhoṅ ne phir mukammal Ḥadī̲s̲ bayān kī aur isī ṭarḥ kī Ḥadī̲s̲ Imām Aḥmad ne Musnad meṅ riwāyat kī. Pas us kā Āp kī ṭaraf mansūb karnā ziyādah beh-tar hai aur shāyad unheṅ is kā istiḥẕār nah ho, aur Yaḥyá bin Zakarīyā

ne is ko Ḍu‘fā’ meṅ wāird kiyā aur kahā keh ise Dāraquṭnī wa-ġhairah ne ẕa‘īf qarār diyā hai.

Lekin Mu’allif ne is Ḥadīs̱ ke ḥasan hone kī ṭaraf ishārah kiyā hai, aur aisā shāyad is riwāyat ke maẕbūṭ hone kī binā par kiyā hai, aur Ṭabarānī kī Mu‘jam meṅ Ḥaẕrat ‘Ā’ishah raḍiya Allāhu ‘anhā se marfū‘an bayān huwā hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jibrīl ‘alayhi al-salām ne mujhe batāyā keh be-shak merā beṭ̥ā Ḥusayn mere ba‘d Ṭaff kī sar-zamīn par Shahīd kar diyā jā’egā, aur mere pās yeh miṭ̥ṭ̥ī bhī le kar ā’e haiṅ, aur mujhe ḳhabar dī hai keh Ḥusayn kā marqad is miṭ̥ṭ̥ī meṅ hai, aur is bāb meṅ Ḥaẕrat Umme Salamah aur Zaynab bint Jaḥsh raḍiya Allāhu ‘anhumā, Abū Umāmah, Mu‘āḏh aur Abū Ṭufayl wa dīgar Ṣaḥābah se isī ṭarḥ kī Ḥadīs̱ marwī hai. In kā ẕikr ṭawālat pakṛ̥egā

38/19. Ḥaẕrat Abū Ḥibarah bayān karte haiṅ keh maiṅ Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu kī muṣāḥabat meṅ thā yahān tak keh Āp Kūfah tashrīf lā’e, phir minbar par jalwah-afroz huwe, Allāh Ta‘ālá kī ḥamd-o s̱anā’ bayān kī, phir farmāyā: us waqt tumhārā kyā ḥāl hogā jab tumhāre Nabīye Mukarram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī aulād tumhāre dar-miyān hogī? Logoṅ ne kahā: tab ham un ke ḥaq meṅ Allāh Ta‘ālá se pūrī tawajjŏh chāheṅge. Āp ne farmāyā: Us Ẕāt kī qasam Jis ke qabẕa’e qudrat meṅ merī jān hai! Woh ẕarūr biẕ-

ẓarūr tumhāre dar-miyān ā'eṅge aur tum log ẓarūr biẓ-ẓarūr un kī ṭaraf nikloge aur unheṅ Shahīd karoge. Phir Āp yeh she'r paṛhne lage:

Unhoṅ ne dhokah se un ko bulāyā aur ḳhuḍ bhāg ga'e
Unhoṅ ne najāt ko maḥbūb jānā, najāt hai nah ko'ī 'uzr

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne kahā hai: is meṅ Sa'd bin Wahb muta'aḳhḳhir Rāwī haiṅ, maiṅ inheṅ nahīṅ jāntā, aur is ke baqīyah rāwī siqah haiṅ.

39/20. 'Ammārah bin Yaḥyá bin Ḳhālid bin 'Urfuṭah ne bayān kiyā hai: jis din Imām Ḥusayn bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā Shahīd huwe ham Ḳhālid bin 'Urfuṭah ke pās the. Ḳhālid ne ham se kahā: yeh woh bāt hai jise ham ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam se sunā thā, maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā thā: be-shak tum mere ba'd 'an-qarīb mere Ahle Bait ke muta'alliq āzmā'e jā'oge.

Is Ḥadīs ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Haythamī ne kahā hai: is ko Imām Ṭabarānī aur Bazzār ne riwāyat kiyā hai, aur Ṭabarānī ke rāwī ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rāwī haiṅ siwā'e 'Ammārah ke aur 'Ammārah ko Ibn Ḥibbān ne siqah qarār diyā hai.

'Allāmah Munāwī ne kahā hai: be-shak 'an-qarīb tum āzmā'e jā'oge ya'nī mere wiṣāl ke ba'd mere Ahle

Bait ke mutaʻalliq tumhārī āzmā'ish hogī. Yeh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke ḳhāriqe 'ādat mŏʻjizāt meṅ se hai kyūṅ-keh yeh ġhaib ke bāre meṅ ḳhabar hai aur (jis ṭarḥ Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā thā) bil-kul waisā hī huwā. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke wiṣāl-mubārak ke baʻd Ahle Bait ko jo maṣā'ib-o ālām lāḥiq huwe woh bhī mash·hūr muʻāmalah hai, aur ḥaqīqat meṅ yeh muṣībat-o bad-baḳhtī un logoṅ ke liye thī jinhoṅ ne Āp ke sāth is ṭarḥ kā burā sulūk kiyā.

40/21. Ḥaẕrat 'Āmir bin Saʻd al-Bajallī bayān karte haiṅ keh jab Imām Ḥusayn bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā ko Shahīd kiyā gayā to maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ko ḳhwāb meṅ dekhā. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: agar tum Barā' in 'Āzib ko dekho, to use merī ṭaraf se salām denā aur batānā keh Ḥusayn bin 'Alī ke tamām qātilīn Jahannam meṅ jā'eṅge, aur qarīb thā keh Allāh Taʻālá tamām ahle zamīn ko Ḥusayn kī (Shahādat) kī waj·h se dard-nāk 'aẕāb meṅ mubtalā kar detā. Bayān karte haiṅ keh maiṅ ne Ḥaẕrat Barā' raḍiya Allāhu 'anhu ke pās ā kar unheṅ batāyā, to unhoṅ ne kahā: Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne sach farmāyā hai. Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis ne mujhe ḳhwāb meṅ dekhā, us ne mujhe hī dekhā, kyūṅ-keh Shayṭān merī ṣūrat iḳhtiyār nahīṅ kar saktā.

Ise Imām Rūyānī, Ibn ʻAsākir aur Mizzī ne riwāyat kiyā hai.

41/22. Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ʻanhu bayān karte haiṅ keh maiṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ke kāshana'e mubārak par Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmate aqdas meṅ ḥāẓir huwā aur Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam pusht ke bal leṭe huwe the, aur Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī laḳhte jigar ke do ṣāḥib-zādoṅ meṅ se ek Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī pinḍlī-mubārak par thā. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam farmā rahe the: Ae raushan āṅkh ke tāre, ā jā'o. Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne apnī pinḍlī-mubārak uṭhā'ī yahāṅ tak keh shăh-zāde ko apne sīna'e mubārak ke qarīb kar liyā aur un kā muṅh khol kar chūmā, phir farmāyā: Ae Allāh! Maiṅ is se maḥabbat kartā hūṅ tū bhī is se maḥabbat farmā, aur us se bhī maḥabbat farmā, jo is se maḥabbat kartā hai. Phir Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam āb-dīdah ho ga'e, maiṅ ne ʻarẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Āp ko kis chīz ne ashk-bār kar diyā? Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: firishte ne mujhe ḳhabar dī hai keh be-shak merī Ummat mere is beṭe ko Shahīd kar degī aur us ko Shahīd karne wāle par Allāh Taʻālá shadīd ġhaẓab-nāk hogā.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ājurrī ne riwāyat kiyā hai.

42/23. Ḥaẓrat Hāni‘, Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat karte haiṅ keh Āp ne farmāyā: mere beṭe Ḥusayn ko ẓarūr ẓulm ke sāth Shahīd kiyā jā’egā, aur maiṅ do daryā’oṅ ke qarīb us sar-zamīn kī miṭṭī ko achçhī ṭarḥ păhchāntā hūṅ, jis meṅ un ko Shahīd kiyā jā’egā.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Abī Shaybah aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne kahā hai: ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur is ke rāwī s̱iqah haiṅ.

‘Allāmah Ibn Taymīyah ne kahā hai: jahāṅ tak Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī Shahādat kā ta‘alluq hai to us meṅ ko’ī shak nahīṅ hai keh Āp ko maẓlūmī kī ḥālat meṅ Shahīd kiyā gayā jis ṭarḥ keh Āp ke maẓlūm sāthī Shahīd kiye ga’e, aur Imām Ḥusayn ko Shahīd karnā un logoṅ kī ṭaraf se Allāh Ta‘ālá aur Us ke Rasūle Mukarram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī nā-farmānī hai, jinhoṅ ne Āp ko Shahīd kiyā, yā Āp ke Shahīd karne meṅ madad kī, yā is fe‘l par rāẓī huwe. Yeh ek aisī ‘āẓīm muṣībat thī jis meṅ Āp ke gharāne aur Āp ke gharāne ke ‘ilāwah dīgar Musalmānoṅ ke gharānoṅ ne maẓālim sahe, aur yeh Āp ke ḥaq meṅ Shahādat, bŏhat baṛī dalīl aur ‘aẓīm qadr-o manzilat hai. Be-shak Āp aur Āp ke bhā’ī ko Allāh Ta‘ālá kī ṭaraf se woh sa‘ādat aur nek-baḳhtī ḥāṣil hū’ī, jo ba-ġhair muṣībat ke ḥāṣil nahīṅ hotī. Āp donoṅ ke liye (maṣā’ib bar-dāsht karte huwe) in

donoṅ ke Ahle Bait ko jo darajāt aur sa'ādateṅ naṣīb ho chukī thīṅ woh un donoṅ ko qabl az-īṅ nah mil sakī thīṅ, kyūṅ-keh un donoṅ ne 'izzat aur amān ke sāth Islām kī god meṅ parwarish pā'ī thī, chunāṅ-cheh ek bhā'ī (Imām Ḥasan 'alayhi al-salām) ne zăhr se Shahādat pā'ī aur dūsre (Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām) ne (talwār se) Shahādat pā'ī, tā-keh is ke sabab donoṅ sa'ādat-mandoṅ ke rutbe aur Shuhadā' kī zindagī pā sakeṅ.

43/24. **Ḥaẕrat Abī Harthamah bayān karte haiṅ** keh un kī ek bheṛ ne meṅgniyāṅ kīṅ to unhoṅ ne apnī bāṅdī se kahā: Ae Jardā', mujhe un meṅgniyoṅ ne woh bāt yād karā dī jo maiṅ ne Amīr al-Mu'minīn Ḥaẕrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu se sunī thī. Maiṅ un ke sāth Karbalā' ke maqām par thā to woh ek daraḳht ke pās se guzre jis ke nīche hirnoṅ kī meṅgniyāṅ thīṅ. Āp ne woh muṭṭhī-bhar uṭhā'īṅ aur unheṅ sūṅghā, ba'd az-āṅ farmāyā: Roze Qiyāmat is sar-zamīn (jo Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām kī Shahādat-gāh hai) se sattar hazār ko jam'a kiyā jā'egā jo ba-ġhair ḥisāb ke Jannat meṅ dāḳhil hoṅge.

Ise Imām Ibn Abī Shaybah aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Haythamī ne kahā hai: is ke rāwī siqah haiṅ.

44/25. **Ḥaẕrat Abū Salamah bin 'Abd al-Raḥmān bayān karte haiṅ** keh Ḥaẕrat 'Ā'ishah raḍiya Allāhu 'anhā ke ghar meṅ ek bālā-ḳhānah thā. Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam jab Jibrīle Amīn se mulāqāt kā irādah

farmāte to us jagah un se mulāqāt farmāte. Ek da‘fah Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam is silsilah meṅ ūpar tashrīf le ga’e, aur Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā ko ḥukm diyā keh un kī ṭaraf ūpar ko’ī nah ā’e. Rāwī bayān karte haiṅ keh sīṛhiyoṅ kā ek kanārah Sayyidah ‘Ā’ishah raḍiya Allāhu ‘anhā ke ḥujrah-mubārak meṅ thā. Ḥaẓrat Ḥusayn bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā ā’e aur ūpar chale ga’e, aur Ḥaẓrat ‘Ā’ishah raḍiya Allāhu ‘anhā ko patah nah chalā, yahāṅ tak keh woh un se çhup (kar Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke pās pahŏṅch) ga’e. Jibrīle Amīn ‘alayhi al-salām ne kahā: yeh kaun hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: merā beṭā hai. Phir Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ thām liyā aur apnī rān-mubārak par biṭhā liyā. Ḥaẓrat Jibrīl ‘alayhi al-salām ne ‘arẓ kiyā: ‘an-qarīb use Shahīd kar diyā jā’egā. Āp kī Ummat use Shahīd karegī. Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: merī Ummat? Jibrīl ‘alayhi al-salām ne ‘arẓ kiyā: hāṅ, agar Āp chāheṅ to maiṅ Āp ko us sar-zamīn kā bhī batā saktā hūṅ, jahāṅ unheṅ Shahīd kiyā jā’egā! Ḥaẓrat Jibrīl ‘alayhi al-salām ne ‘Irāq kī sar-zamīn Ṭaff kī ṭaraf ishārah kiyā, aur surḳh miṭṭī pakaṛ kar Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko dikhā’ī.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Bayhaqī aur Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Suyūṭī ne is kī tā’īd kī hai aur farmāyā: Imām Bayhaqī ne ise ek aur Ṭarīq se Abū Salamah se unhoṅ ne

Sayyidah ʻĀ'ishah se mauṣūlan (ba-ġhair inqeṭāʻ ke) riwāyat kiyā hai.

45/26. Ḥaẕrat ʻAmrah bint ʻAbd al-Raḥmān bayān kartī haiṅ keh maiṅ gawāhī detī hoṅ ke Ḥaẕrat ʻĀ'ishah raḍiya Allāhu ʻanhā ne mujhe batāyā keh unhoṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko farmāte sunā: (merā beṭā) Ḥusayn Bābil kī sar-zamīn meṅ Shahīd kiyā jā'egā.

Ise Imām Ibn ʻAsākir, Mizzī, Ibn Kat̲h̲īr aur D̲h̲ahabī ne bayān kiyā hai.

46/27. Ḥaẕrat Jumhān se marwī hai keh Ḥaẕrat Jibrīl ʻalayhi al-salām Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ke pās us gā'oṅ kī miṭṭī le kar ā'e, jis meṅ Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ko Shahīd kiyā jā'egā, aur kahā gayā: us kā nām Karbalā' hai to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: muṣībat aur āzmā'ish kī sar-zamīn.

Ise Imām Ibn ʻAsākir ne riwāyat kiyā hai.

47/28. Ḥaẕrat Anas bin al-Ḥārit̲h̲ bayān karte haiṅ keh maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā: merā yeh beṭā Ḥusayn aisī sar-zamīn meṅ Shahīd kiyā jā'egā jise Karbalā' kahā jatā hai. Tum meṅ se jo ko'ī is maʻrakah ke waqt maujūd ho use chāhiye keh woh us kī madad kare.

Rāwī bayān karte haiṅ: Ḥaẓrat Anas bin Ḥārith Karbalā' kī ṭaraf nikle aur Ḥaẓrat Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu 'anhu ke sāth Shahīd huwe.

Ise Imām Ibn 'Asākir ne riwāyat kiyā hai.

48/29. Ḥaẓrat 'Ā'ishah raḍiya Allāhu 'anhā bayān kartī haiṅ: keh martabah Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam leṭe huwe the to Ḥusayn 'alayhi al-salām Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī ṭaraf ghuṭnoṅ ke bal chalte huwe ā'e, maiṅ ne unheṅ Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam se dūr kar diyā (tā-keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī nīṅd meṅ ḳhalal wāqe' nah ho). Phir maiṅ apne kisī kām ke liye uṭhī to woh phir Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke qarīb chale ga'e. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam be-dār huwe dar-āṅ-ḥāle-keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam āb-dīdah the. Maiṅ ne 'arẓ kiyā: Āp ko kis chīz ne āb-dīdah kar diyā? Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak Jibrīle Amīn ne mujhe woh miṭṭī dikhā'ī hai jis par (mere beṭe) Ḥusayn ko Shahīd kiyā jā'egā, aur Allāh Ta'ālá kā ġhaẓab us shaḳhṣ par shadīd hogā jo us kā ḳhūn (nā-ḥaq) bahā'egā. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne apnā daste aqdas baṛhāyā to us meṅ Baṭḥā' kī qabẓah-bhar miṭṭī thī. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae 'Ā'ishah! Us Ẕāt kī qasam Jis ke qabẓa'e qudrat meṅ merī jān hai! Be-shak is bāt ne mujhe ġham-zadah

kar diyā hai. Merī Ummat meṅ se kaun (aisā bad-baḳht) hai jo mere wiṣāl ke baʻd (mere beṭe) Ḥusayn ko Shahīd karegā!

Ise Imām Ibn ʻAsākir ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Hindī aur Ibn Abī Jarādah ne is kī tā'īd kī hai.

49/30. Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ʻanhā bayān kartī haiṅ: Ḥusayn ʻalayhi al-salām Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmate aqdas meṅ ḥāẓir huwe, to Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ranjīdah ho ga'e. Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ʻanhā ne ʻarẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Āp ko kiyā huwā hai? Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak Jibrīl ʻalayhi al-salām ne mujhe batāyā hai keh merā yeh beṭā Shahīd kiyā jā'egā, aur be-shak is ko Shahīd karne wāle par Allāh Taʻālá bŏhat ziyādah ġhaẓab-nāk huwā hai.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ājurrī ne riwāyat kiyā hai.

50/31. Ḥaẓrat Muṭṭalib bin ʻAbd Allāh ne bayān kiyā hai: jab Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu ʻanhu ko Shahīd karne ke liye gherā gayā to unhoṅ ne daryāft kiyā: us sar-zamīn kā kyā nām hai? Kahā gayā: Karbalā', to Āp ne farmāyā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ne sach farmāyā thā, yeh muṣībat-o āzmā'ish kī sar-zamīn hai.

Ise Imām Ājurrī, Ṭabarānī, aur Ibn Abī ʻĀṣim ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne kahā hai: is ko Imām

Ṭabarānī ne ka'ī asānīd ke sāth riwāyat kiyā hai jin meṅ se ek ke rāwī siqah haiṅ.

51/32. Muḥammad bin 'Amr bin Ḥasan ne bayān kiyā keh ham Karbalā' ke do daryā'oṅ ke bīch Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ke sāth the to Āp ne (apne qātil) Shamir bin Dhī al-Jawshan kī ṭaraf dekh kar farmāyā: Allāh Ta'ālá aur Us ke Rasūle Mukarram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam sachche haiṅ. Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā thā: goyā maiṅ ek aise kutte ko dekh rahā hūṅ jo baraṣ wālā hai aur mere Ahle Bait ke ḳhūn ko pī rahā hai. (Is waj·h se keh) Shamir baraṣ ke maraẓ meṅ mubtalā thā.

Ise Imām Ibn 'Asākir, Daylamī aur Maqdisī ne riwāyat kiyā hai, Imām Suyūṭī aur Hindī ne is kī tā'īd kī hai.

52/33. Ḥaẓrat 'Abd Allāh al-Ḍabbīy bayān karte haiṅ keh ham Ibn Hartham al-Ḍabbīy ke pās ga'e jab keh woh Ṣiffīn se wāpas ā'e aur woh Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu ke sāth the - woh apnī dūkān par baiṭhe huwe the aur un kī ek bīwī thī jis kā nām Jardā' thā, jo keh Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu se găhrī 'aqīdat rakhne wālī thī aur Āp kī bātoṅ kī bŏhat ziyādah taṣdīq karne wālī thī – phir wahāṅ un kī ek bheṛ ā ga'ī aur us ne meṅgniyāṅ kar dīṅ to unhoṅ ne apnī bīwī se kahā: is bheṛ kī meṅgniyoṅ kar dīṅ to unhoṅ ne apnī bīwī se kahā: is bheṛ kī meṅgniyoṅ ne mujhe Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu kī bāt yād dilā dī hai. Logoṅ ne kahā: is chīz se Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu ke 'ilm kā kyā ta'alluq hai? Unhoṅ ne kahā: ham Ṣiffīn se

wāpas muṛ rahe the to ham ne Karbalā’ meṅ paṛā’o ḍālā. Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu hameṅ ṣubḥ kī Namāz çhoṭe daraḳhtoṅ aur ispand ke daraḳhtoṅ ke dar-miyān apnī iqtidā’ meṅ paṛhā’ī, phir Āp ne muṭṭhī-bhar hirnoṅ kī meṅgniyāṅ uṭhā’īṅ aur unheṅ sūṅghā, ba‘d az-āṅ farmāyā: oh oh is jagah aise log Shahīd kiye jā’enge jo ba-ġhair ḥisāb-o kitāb ke Jannat meṅ dāḳhil hoṅge. Rāwī bayān karte haiṅ: Jardā’ ne kahā: tumheṅ is meṅ se kis bāt kā inkār hai? Woh (ya‘nī Mawlā ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu) tum se beh-tar jānte haiṅ jo unhoṅ ne farmāyā hai. Aisā us ḳhātūn ne apne ghar ke andar se kahā.

Ise Imām Ibn ‘Asākir aur Mizzī ne bayān kiyā hai.

53/34. Kudayr al-Ḍabbīy bayān karte haiṅ: jis waqt maiṅ Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ke sāth Karbalā’ meṅ ispand ke daraḳhtoṅ ke dar-miyān thā, Āp ne ek meṅgnī uṭhā’ī, us ko ragṛā phir use sūṅghā phir farmāyā: yaqīnan Allāh Ta‘ālá is jagah se aise logoṅ ko marne ke ba‘d uṭhā’egā jo ba-ġhair ḥisāb ke Jannat meṅ dāḳhil hoṅge.

Ise Imām Ibn ‘Asākir aur Ibn Abī Jarādah ne bayān kiyā hai.

54/35. Ḥaẓrat Jardā’ bint Sumayr apne ḳhāwand Ḥarthamah bin Salmá se riwāyat kartī haiṅ, unhoṅ ne kahā: ham Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ke sāth un ke kisī ġhazwah meṅ nikle. Āp chalte ga’e yahāṅ tak keh Karbalā’ pahŏṅch ga’e, aur ek daraḳht ke nīche ṭhăhre aur wahāṅ Namāz adā kī. Phir

zamīn se miṭṭī uṭhā'ī aur use sūṅghā, aur farmāyā: terā sattiyā-nās, Ae miṭṭī! Tujh meṅ aise log Shahīd kiye jā'eṅge jo ba-ġhair ḥisāb Jannat meṅ dāḳhil honġe.

Rāwī bayān karte haiṅ keh ham apne ġhazawāt se wāpas lauṭe aur Ḥaẓrat 'Alī 'alayhi al-salām kī Shahādat ho ga'ī aur maiṅ woh bāt bhūl gayā. Bayān karte haiṅ: maiṅ us lashkar meṅ thā jo Imām Ḥusayn 'alayhā al-salām kī ṭaraf (laṛne ke liye) gayā, jab maiṅ un ke pās pahŏṅchā aur maiṅ ne us daraḳht kī ṭaraf dekhā, to mujhe Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu wālī bāt yād ā ga'ī. Maiṅ apne ghoṛe par āge baṛhā aur kahā: Ae Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke laḳhte jigar ke shăh-zāde! Maiṅ Āp ko ḳhuṣh-ḳhabarī sunātā hūṅ. Phir maiṅ ne unhen woh Ḥadīs̱ bayān kī, unhoṅ ne farmāyā: hamāre sāth ho yā hamāre muḳhālif? Maiṅ ne kahā: nah Āp ke sāth aur nah Āp ke muḳhālif. Maiṅ apne bīwī bachchoṅ ko (pīc̣he) c̣hoṛ ke āyā hūṅ. Āp ne farmāyā: agar sāth nahīṅ to wāpas chale jā'o. Pas Us Ẕāt kī qasam Jis ke qabẓa'e qudrat meṅ mujh Ḥusayn kī jān hai! Āj ke Din hamārī Shahādat ko jo bhī dekhegā (aur hamārī madad nahīṅ karegā) woh Jahannam meṅ dāḳhil hogā. Us ne kahā keh maiṅ wahāṅ se bhāgā, yahāṅ tak keh un kī Shahādat-gāh merī nigāhoṅ se ojhal ho ga'ī.

Ise Imām Ibn 'Asākir aur Ibn Abī Jarādah ne bayān kiyā hai.

Ḥāfiẓ Ibn Ḥajar al-'Asqalānī kī riwāyat meṅ hai, Ḍabbīy bayān karte haiṅ: jab Ḥaẕrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu ne Karbalā' meṅ paṛā'o ḍālā to maiṅ un ke ham-rāh thā. Āp ne apne hāth se ishārah kiyā aur farmāyā: yahāṅ sāmne un kī ūṅṭniyāṅ baiṭheṅgī, aur us jagah kī bā'īṅ jānib un ke kajāwoṅ kī jagah hai. Phir Āp ne apnā hāth zamīn par mārā aur zamīn se musht-bhar miṭṭī uṭhā'ī, use sūṅghā aur farmāyā: hā'e woh kitnā achçhā kḥūn hai jo is jagah bahāyā jā'egā! Phir Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ā'e aur Karbalā' meṅ paṛā'o ḍālā. Ḍabbīy bayān karte haiṅ: maiṅ un ghuṛ-sawāroṅ meṅ thā jinheṅ Ibn Ziyād ne Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām kī ṭaraf bhejā thā. Jab maiṅ wahāṅ āyā to goyā maiṅ us jagah ko dekh rahā thā jahāṅ Ḥaẕrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu khaṛe the aur apne hāth se ishārah kar rahe the. Maiṅ ne apnā ghoṛā moṛā aur Imām Ḥusayn bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā kī ṭaraf chalā gayā, aur unheṅ salām pesh kar ke 'arẕ kiyā: be-shak Āp ke wālide girāmī sab logoṅ se ziyādah 'ilm rakhne wāle the, aur maiṅ ne unheṅ fulāṅ zamāne meṅ dekhā aur unhoṅ ne yeh yeh farmāyā thā. Ba-Ḳhudā! Abhī Āp ko Shahīd kar diyā jā'egā.

55/36. Ḥaẕrat 'Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu 'anhumā ke āzād-kardah ġhulām Muslim bin Rabāḥ bayān karte haiṅ: maiṅ Shahādat ke Roz Imām Ḥusayn bin 'Alī 'alayhimā al-salām ke sāth thā. Āp ke chehre par ek nezah mārā gayā to Āp

ne mujhe kahā: Ae Muslim! apne hāth ḳhūn ke qarīb karo. Maiṅ ne apne hāth āge baṛhā diye, phir jab woh ḳhūn se bhar ga'e to Āp ne farmāyā: is ko mere hāth meṅ ḍāl do. Maiṅ ne woh ḳhūn Āp ke hāth meṅ ḍāl diyā. Āp ne use āsmān kī ṭaraf uçhālā, aur kahā: Ae Allāh! Apne Nabī kī beṭī ke ḳhūn ko qubūl farmā. Muslim bayān karte haiṅ: us ḳhūn se ek qaṭrah bhī zamīn par nahīṅ girā.

Ise Imām Ibn 'Asākir ne riwāyat kiyā hai.

56/37. **Ḥaẕrat Yaḥyá bin Yamān Banū Sulaym** ke ek Imām se aur woh apne Shuyūḳh se riwāyat karte haiṅ keh unhoṅ ne Rūm par ḥamlah kiyā aur un ke kanīsoṅ meṅ se ek kanīsah meṅ paṛā'o ḍālā, to wahāṅ ek patthar par yeh 'ibārat likhī hū'ī paṛhī:

> Kyā woh guroh jinhoṅ ne (Imām) Ḥusayn 'alayhi al-salām ko Shahīd kiyā
> Woh Roze Qiyāmat un ke Nānā kī ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī shafā'at kī ummīd rakhtā hai!

Ham ne un se puçhā: yeh kanīsah kab se banā huwā hai? Unhoṅ ne kahā: tumhāre Nabīye Mukarram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī be'sat se tīn sau sāl pǎhle.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

57/38. **Abū 'Ubayd Aṣma'ī se marwī hai keh** maiṅ Shām meṅ ek 'Īsā'ī ḳhānqāh ke darwāze ke pās se guzrā to wahāṅ ek patthar par 'ibrānī zabān meṅ ek taḥrīr kandah thī, maiṅ ne

use paṛhā to Pādrī ne ḳhānqāh se apnā sar bāhar nikālā aur muje kahā: Ae Musalmān! Kyā tu ʻibrānī zabān achçhī ṭarḥ paṛh saktā hai? Maiṅ ne kahā: hāṅ. Us ne mujhe kahā: paṛho. Maiṅ ne kahā:

> Kyā woh guroh jinhoṅ ne (Imām) Ḥusayn ʻalayhi al-salām ko Shahīd kiyā
> Woh Roze Qiyāmat un ke Nānā ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī shafāʻat kī ummīd rakhtā hai!

Us Pādrī ne mujhe se kahā: Ae Musalmān! Yeh is patthar par tumhāre Ṣāhib yaʻnī Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam kī beṯat se tīs sāl pǎhle kā likhā huwā hai; yā jo bhī us ne kahā.

Ise Imām Ibn ʻAsākir ne riwāyat kiyā hai.

ʻAllāmah Ibn al-Jawzī ek riwāyat meṅ bayān karte haiṅ: hameṅ yeh riwāyat kiyā gayā hai keh ek chaṭṭān Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam kī beʻsate mubārakah se tīn sau sāl pehle kī pā'ī ga'ī jis par Yūnānī zabān meṅ yeh sheʻr likhā huwā thā:

> Kyā woh guroh jinhoṅ ne (Imam) Ḥusayn ʻalayhi al-salām ko Shahīd kiyā
> Woh Roze Qiyāmat un ke Nānā ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī shafāʻat kī ummīd rakhtā hai!

Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ke qātil kā sattiyā-nās ho! (Roze Qiyāmat) us kā ḥāl un ke wālidain aur Nānā (Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam) ke sāmne kyā hogā!

Yaqīnan Roze Qiyāmat Sayyidah Fāṭimah ‘alayhā al-salām yūṅ tahsrīf lā’eṅgī keh un kī qamīṣ Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ke ḳhūn se lat-pat hogī. Halākat ho us shaḳhṣ ke liye jis ke shafā‘at karne wāle hī us ke madde muqābil hoṅge. Dar-āṅ-ḥāle-keh Qiyāmat ke Din ṣūr phūṅkā jā rahā hogā.

Mere bhā’iyo! Tumheṅ Ḳhudā kā wāsiṭah! Batā’o jo shaḳhṣ Ḥaẓrat Yūsuf ‘alayhi al-salām ke sāth bure ṭarīqe se pesh āyā woh kis muṅh se Ḥaẓrat Ya‘qūb ‘alayhi al-salām se milegā?

Jab Ḥaẓrat ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhu ko Badr wāle din qaid kiyā gayā aur Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne un ke karāhne kī āwāz sunī to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam so nah sake. Us waqt kyā ‘ālam hogā jab Āp ne Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ke karāhne kī āwāz sunī hogī? Jab (Ḥaẓrat Ḥamzah raḍiya Allāhu ‘anhu ke qātil) Waḥshī ne Islām qubūl kiyā, to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne us se farmāyā: apnā chehrah mere sāmne nah lāya karo. Ba-Ḳhudā! Musalmān se ho kuçh is ḥālate kufr meṅ huwā us kā

mu'āḳhẕah nahīṅ kiyā jātā. To Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ke qātil ko kaise dekh sakeṅge.

﴾Imām Ḥysayn ‘alayhi al-salām kī Karbalā kī ṭaraf Rawānagī﴿

58/1. Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbāṣ raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ: mere pās Ḥaẓrat Ḥusayn ‘alayhi al-salām ‘Irāq kī ṭaraf rawānah hone ke bāre meṅ mashwarah ṭalab karne ke liye tashrīf lā’e. Maiṅ ne kahā: agar logoṅ ko merī aur Āp kī waj·h se ġhuṣṣah nah dilāyā jā’e to maiṅ apne hāth Āp ke bāloṅ meṅ chipkā lūṅ. Āp kahāṅ rawānah ho rahe haiṅ? Aise logoṅ kī ṭaraf jinhoṅ ne Āp ke wālid ko Shahīd kiyā aur Āp ke bhā’ī ko zaḳhmī kar diyā? Woh (Hastiye Karīm) jis ne merī rā’e se ḳhụd ko āmādah nah pāyā, us ne farmāyā: ek shaḳhṣ kī waj·h se is Ḥaram kī be-ḥuramtī kī jā’egī. (Is liye) maiṅ fulāṅ fulāṅ jagah agar-cheh woh dūr hai, Shahīd honā ziyādah pasand kartā hūṅ is waj·h se keh kahīṅ Ḥaram kī be-ḥurmatī kā sabab ban·ne wālā shaḳhṣ maiṅ hī nah ban jā’ūṅ.

Ise Imām Ibn Abī Shaybah, Ṭabarānī, Fasawī, Fākihī aur Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne kahā hai: is ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ.

59/2. Imām Sha‘bī bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā Madīnah munawwarah ā’e to unheṅ batāyā gayā keh Imām Ḥusayn bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā ‘Irāq kī ṭaraf rawānah ho chuke haiṅ. Āp Madīnah se do yā tīn dinoṅ kī masāfat par un se jā mile aur kahā: kahāṅ jāne kā irādah hai? Unhoṅ ne farmāyā: ‘Irāq, aur un ke pās

çhoṭe rasā'il aur ḳhuṭūṭ bhī the. Unhoṅ ne kahā: un ke pās nah jā'eṅ. Āp ne farmāyā: yeh un ke ḳhuṭūṭ aur bai'at-nāmah hai. Unhoṅ ne kahā: be-shak Allāh Ta'ālá ne apne Nabīye Mukarram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ko dunyā aur Āḳhirat ke dar-miyān iḳhtiyār diyā, Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne Āḳhirat ko iḳhtiyār farmāyā aur dunyā kā irādah nah farmāyā, be-shak Āp Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke jasade aqdas ke ṭukṛe haiṅ. Ba-Ḳhudā! Āp meṅ se ko'ī bhī kabhī dunyā ko nahīṅ pā'egā, use Allāh Ta'ālá ne Āp se dūr nahīṅ kiyā, magar is shai kī ḳhāṭir jo Āp ke ḥaq meṅ beh-tar hai, Āp lauṭ jā'iye. Āp ne inkār kar diyā aur farmāyā: yeh un ke ḳhuṭūṭ aur yeh un kī bai'at hai. Rāwī bayān karte haiṅ keh phir Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Umar raḍiya Allāhu 'anhumā ne un ke sāth mu'ānaqah kiyā aur kahā: Ae Rāhe Ḥaq ke Shahīd! Maiṅ Āp ko Allāh Ta'ālá ke sipurd kartā hūṅ.

Ise Imām Ibn Ḥibbān ne, Bayhaqī ne maẕkūrah alfāẓ meṅ, Ġhazzālī aur Ibn 'Asākir ne riwāyat kiyā hai, aur Ḥāfiẓ Ibn Kat͟hīr aur D͟hahabī ne is kī tā'īd kī hai. Imām Ġhazzālī ne kahā hai: is ko Ṭabarānī ne riwāyat kiyā aur isī ṭarḥ kī Ḥadīs̱ Bazzār ne bhī riwāyat kī hai aur in donoṅ kī sanad ḥasan hai.

60/3. Ek riwāyat meṅ Imām Sha'bī bayān karte haiṅ keh jab Ḥusayn bin 'Alī 'alayhimā al-salām 'Irāq kī ṭaraf rawānah huwe to Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Umar raḍiya Allāhu 'anhumā se kahā gayā: be-shak Āp ke bhā'ī Ḥusayn 'alayhi al-salām 'Irāq kī

ṭaraf rawānah ho rahe haiṅ. Āp un ke pās ā’e aur unheṅ Allāh Ta‘ālá kā wāsiṭah de kar kahā: bilā shakk-o shub·hah Ahle ‘Irāq nā-pasandīdah log haiṅ. Unhoṅ ne Āp ke wālide girāmī ko Shahīd kiyā, Āp ke bhā’ī ko zaḳhmī kiyā, unhoṅ ne yeh kiyā woh kiyā. Lekin jab woh (‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā) Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ko qā’il karne se māyūs ho ga’e, to unhoṅ ne Āp se mu‘ānaqah kiyā aur Āp kī peshānī par bosah diyā aur kahā: Ae Rāhe Ḥaq ke Shahīd! Maiṅ Āp ko Allāh Ta‘ālá ke sipurd kartā hūṅ. Maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā hai: be-shak Allāh Ta‘ālá ne dunyā ko tumhāre (ya‘nī Ahle Bait ke) liye nā-pasand farmāyā hai.

Ise Imām Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai. Imām D̲h̲ahabī ne is kī tā’īd kī hai.

61/4. Bishr bin Ġhālib ek riwāyat meṅ bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Zubayr raḍiya Allāhu ‘anhumā ne Imām Ḥusayn bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā se kahā: Āp kahāṅ jā rahe haiṅ? Kyā un logoṅ kī ṭaraf jinhoṅ ne Āp ke wālid ko Shahīd kiyā, aur Āp ke bhā’ī ko zaḳhmī kiyā? Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ne un se kahā: agar maiṅ fulāṅ fulāṅ jagah Shahīd kar diyā jā’ūṅ to yeh mere liye is se ziyādah pasandīdah hai keh merī waj·h se Makkah mukarramah ko ḥalāl jānā jā’e (ya‘nī be-ḥurmatī kī jā’e).

Ise Imām Fasawī aur Ibn ‘Asākir ne bayān kiyā hai. Imām Ibn Kat̲h̲īr aur D̲h̲ahabī ne is kī tā’īd kī hai.

62/5. Ek riwāyat meṅ hai keh Ḥaẓrat ʻAbd Allāh bin Jaʻfar bin Abū Ṭālib raḍiya Allāhu ʻanhum ne Āp ko ek ḳhaṭ likhā jis meṅ unheṅ Ahle Kūfah se mŏḥtāṭ răhne kā mashwarah diyā aur unheṅ Allāh Taʻālá kā wāsiṭah diyā keh woh un kī ṭaraf lauṭ ā'eṅ. Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ne un kī ṭaraf jawāban ḳhaṭ likhā: maiṅ ne ek ḳhẉāb dekhā hai, aur us meṅ Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī ziyārat kī hai jinhoṅ ne mujhe ek ḥukm farmāyā hai. Maiṅ use pūrā karne wālā hūṅ, aur main apnā kām mukammal karne tak is ke bāre meṅ kisī ko bhī batāne wālā nahīṅ hūṅ.

Ise Imām Ibn ʻAsākir, Mizzī, Ibn Ka<u>th</u>īr aur <u>Dh</u>ahabī ne bayān kiyā hai.

63/6. Ismāʻīl bin ʻAlī al-Ḳhuṭabī ne kahā hai: Ḥaẓrat Ḥusayn bin ʻAlī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ʻanhum – jin kī kunnīyat Abū ʻAbd Allāh aur jin kī māṅ Fāṭimah bint Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam haiṅ - kā safar Makkah se ʻIrāq kī ṭaraf us waqt shurūʻ huwā jab Ahle Kūfah meṅ se bārah hazār afrād ne Ḥaẓrat Muslim bin ʻAqīl bin Abī Ṭālib ke hāth par baiʻat kī, jis meṅ unhoṅ ne Āp ko apne hāṅ tashrīf lāne kī daʻwat dī. Pas Āp Makkah mukarramah se Kūfah kā qaṣd kar ke chale. Yazīd ko Āp kī rawānagī kī ḳhabar pahŏṅchī to us ne ʻUbayd Allāh bin Ziyād ko ḳhaṭ likhā, aur woh ʻIrāq par Yazīd kā gawarnar mutaʻayyan thā. Us (Yazīd) ne use Āp ke sāth jaṅg karne, aur fāteḥ hone kī ṣūrat meṅ Āp ko us ke pās le jāne kā ḥukm diyā, phir laʻīn ʻUbayd Allāh bin

Ziyād ne ‘Umar bin Sa‘d bin Abī Waqqāṣ kī ma‘īyat meṅ ek lashkar Āp kī ṭaraf bhejā. Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhu Karbalā’ kī ṭaraf muṛe to Āp kā wahāṅ ‘Umar bin Sa‘d se sāmnā huwā, phir wahīṅ un ke dar-miyān jaṅg hū’ī, Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhu ko Shahīd kar diyā gayā. Āp par Allāh Ta‘ālá kī riẓā, us kī raḥmat aur barakāt hoṅ aur Āp ke qātil par Allāh Ta‘ālá kī la‘nat ho. Āp kī Shahādat sane iksaṭh Hijrī Yaume ‘Āshūrā’ Muḥarram ke dasweṅ din hū’ī.

Ise Imām Ibn ‘Asākir aur Ibn Abī Jarādah ne bayān kiyā hai.

> **‘Allāmah Ibn al-Jawzī ne kahā hai:** be-shak Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām Ahle Kūfah kī ṭaraf rawānah huwe, kyūṅ-keh Āp ne dekhā keh sharī‘at ko ṭhukrāyā jā rahā hai, is liye apne jadde amjad kī lā’ī hū’ī sharī‘at kī bunyādeṅ uṭhāne meṅ sanjīdagī kā muẓāharah kiyā. Jab woh log Āp ke pās ḥāẓir huwe aur Āp kā muḥāṣarah kar liyā, Āp ne farmāyā: mujhe wāpas jāne do. Unhoṅ ne kahā: nahīṅ, bal-keh Āp Ibn Ziyād ke ḥukm kī iṭā‘at kareṅ. Is par Āp ne z̲illat (kī zindagī) par Shahīd ho jāne ko tarjīḥ di, aur ġhairat-mand nufūs aisā hī karte haiṅ.

﴾Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhu kī Shahādat kā Sāneḥah﴿

64/1. Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh ek din niṣfun-nahār ke waqt maiṅ ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ko ḳhwạ̄b meṅ dekhā keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ġhubār-ālūd parāgandah bāloṅ ke sāth khaṛe haiṅ aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke daste aqdas meṅ ek shīshī hai, jis meṅ ḳhūn hai. Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Mere māṅ bāp Āp par qurbān hoṅ! Yeh kyā chīz hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: (mere beṭe) Ḥusayn aur us ke (jā-nis̱ār) sāthiyoṅ kā ḳhūn hai aur maiṅ ise sāra din jam‘a kartā rahā hūṅ. Pas ham ne us din kā shumār kiyā to (Rāwī kăhte haiṅ keh) unheṅ ma‘lūm ho gayā keh ṭhīk usī din Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām Shahīd kiye ga’e the.

Ise Imām Aḥmad aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Hay<u>th</u>amī ne farmāyā: ise Imām Aḥmad aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur Aḥmad ke rijāl Ṣaḥīḥ (Muslim) ke rijāl haiṅ.

65/2. Ḥaẕrat Salmá bayān kartī haiṅ keh maiṅ Ḥaẕrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā kī ḳhidmat meṅ ḥāẕir hū’ī to woh ro rahīṅ thīṅ, maiṅ ne ‘arẓ kiyā: Āp kis waj·h se ro rahī haiṅ? Unhoṅ ne farmāyā: maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu

'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ko dekhā hai, ya'nī ḳhwāb meṅ, aur Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke sare anwar aur rīsh-mubārak par miṭṭī paṛī hai, maiṅ ne 'arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Āp ko kyā huwā hai? Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: maiṅ abhī abhī Ḥusayn kī Shahādat dekh kar āyā hūṅ.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmiḏhī, Ḥākim, Ṭabarānī, Ājurrī aur Buḳhārī ne 'al-Tārīḳh al-Kabīr' meṅ riwāyat kiyā hai.

66/3. Ḥaẓrat Shahr bin Ḥawshab bayān karte haiṅ: maiṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī zauja'e mŏḥtarmah Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu 'anhā ke pās thā, farmāyā: ham ne ek āwāz sunī, maiṅ āwāz kī samt baṛhā yahāṅ tak keh Ḥaẓrat Umme Salamah 'alayhi al-salām ke pās ā pahŏṅchā, to Āp ne farmāyā: Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ko Shahīd kar diyā gayā. Āp ne (mazīd) farmāyā: kyā wāqe'ī unhoṅ ne aisā kar diyā hai? Allāh Ta'ālá un ke gharoṅ, yā farmāyā: un kī qabroṅ ko āg se bhar de. Phir woh be-hosh ho kar gir ga'īṅ aur ham wahāṅ se uṭh ga'e.

Ise Imām Ibn 'Asākir aur Mizzī ne riwāyat kiyā hai, jab-keh Ibn Kat̲h̲īr aur 'Asqalānī ne bhī is kī tā'īd kī hai.

67/4. Ḥaẓrat 'Alī bin Zayd bin Jud'ān bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhhā nīṅd se be-dār huwe to 'إنا لله وإنا إليه راجعون' paṛhā, aur farmāyā: ba-Ḳhudā, (Imām) Ḥusayn 'alayhi al-salām ko Shahīd kar diyā gayā hai,

un ke sāthiyoṅ ne un se kahā: Ae Ibn ‘Abbās! Hargiz nahīṅ, unhoṅ ne farmāyā: maiṅ ne ḳhwāb meṅ Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko dekhā hai aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke pās ḳhūn kī ek shīshī bhī thī, aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: woh nahīṅ jānte keh jo merī Ummat ne mere ba‘d kiyā hai, unhoṅ ne mere beṭe Ḥusayn ko Shahīd kar diyā hai, yeh us kā aur uske sāthiyoṅ kā ḳhūn hai, maiṅ ise Allāh Ta‘ālá ke pās le jā rahā hūṅ Rāwī bayān karte haiṅ jis din unhoṅ ne yeh farmāyā thā, woh din aur ghaṛī likh lī ga’ī, phir chaubīs din hī guzre rahe the keh unheṅ Madīnah munawwarah meṅ yeh ḳhabar ā ga’ī keh us roz aur usī ghaṛī meṅ (Imām) Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī Shahādat hū’ī thī.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Abī Dunyā, Ibn ‘Asākir aur Imām Ġhazzālī ne riwāyat kiyā hai, ‘Allāmah Ibn Kat͟hīr ne is kī tā’īd kī hai.

﴾Āp ‘alayhi al-salām kī Shahādat ke Ba‘d Pesh āne wāle Wāqe‘āt﴿

Shahādate Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām par Yazīd mal‘ūn kā Iẓhāre Masarrat

68/1. Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ keh jab Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kā sar-mubārak ṭasht meṅ rakh kar ‘Ubayd Allāh bin Ziyād ke sāmne pesh kiyā gayā to woh çharī se ṭhoṅge mārne lagā aur Āp ke ḥusn-o jamāl par nuktah chīnī karne lagā. Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: woh to Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke sab se ziyādah mushābeh the. Imām ‘Ālī Maqām raḍiya Allāhu ‘anhu ne wasmah kā ḳhiẓāb iste‘māl kiyā huwā thā.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Buḳhārī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

Ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat Mujāhid se marwī hai keh Ḥaẓrat Ḥusayn bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā kā sar-mubārak lāyā gayā, aur Yazīd bin Mu‘āwiyah ke sāmne rakhā gayā, to us ne yeh do she‘r paṛhe:

Kāsh mere buzurg jo Badr meṅ sharīk huwe
Tīroṅ ke barasne se Ḳhazraj kī pareshānī ko dekh lete
To woh ḳhụshī se chillā uṭhte

Aur mujhe kăhte keh tū she'r paṛhne ke liye bāqī hai

Ḥaẓrat Mujāhid ne kahā: us ne un ke bāre meṅ munāfiqat kī, phir ba-Ḳhudā! Us ke lashkar meṅ ko'ī bhī nah bachā magar us ne use çhoṛ diyā.

Muṭahhar bin Ṭāhir al-Maqdisī ne 'al-Bad'u wa-al-Tārīḳh' meṅ zikr kiyā hai keh Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ko shadīd pyās kī ḥālat meṅ Shahīd kiyā gayā, aur un ke sāth Ḥaẓrat 'Alī 'alayhi al-salām kī aulād meṅ se sāt afrād ko, aur Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām kī aulād meṅ se tīn afrād ko Shahīd kiyā gayā. Unhoṅ ne (Imām Zayn al-'Ābidīn) 'Alī bin Ḥusayn 'alayhimā al-salām ko çhoṛ diyā aur woh 'Alī Aṣġhar 'alayhi al-salām haiṅ, kyūṅ-keh woh bīmār the, unhīṅ se Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām kī nasl āj ke din tak chalī hai. Un ke sāthiyoṅ meṅ se sattāsī afrād Shahīd kiye ga'e. Ba'z logoṅ kā ḳhayāl hai keh Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ko un ke dushmanoṅ se ka'ī ke qatl hone ke ba'd Shahīd kiyā gayā, aur agar (ka'ī dinoṅ kī) pyās kī waj·h se unheṅ kam-zorī kā sāmnā nah hotā to woh un (Yazīdī lashkar) meṅ se akṡar ko ḳhatm kar dete. Unhoṅ ne kahā keh Ḥusayn bin Tamīm ne Āp ke nichle jabṛe par tīr mārā, aur Zur'ah bin Sharīk ne Āp kī hathelī par ẓarb lagā'ī aur Sinān bin Anas ne Āp ko nezah mārā, phir ghoṛe se

utrā aur Āp ke sare anwar ko qalam kiyā aur ghoṛoṅ ne Āp ke jasade mubārak ko rauṅd ḍālā.

Woh Ḥaẓrat ʻAlī bin Ḥusayn ʻalayhimā al-salām ko ḳhawātīn aur beṭiyoṅ ke sāth qaidī banā kar ʻUbayd Allāh bin Ziyād ke pās le ga'e. Logoṅ kā kăhnā hai keh us ne Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām kā sare anwar ek thāl meṅ rakhā aur ek shāḳh ke sāth kachoke lagāne lagā aur kăhtā jātā thā: maiṅ ne is jaisā Ḥusayn chehrah kabhī nahīṅ dekhā! Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ʻanhu ne farmāyā: aisā kyūṅ nah ho, Āp kī mushābăhat Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ke sāth thī.

Phir us ne (Āp ke) sar-mubārak ko aur Āp kī aulāde aṭhār ko Yazīd bin Muʻāwiyah ke pās bhejā. Bayān kiyā gayā keh Yazīd ne Āp kī ḳhawātīn aur ṣāḥib-zādiyoṅ ko Masjid kī sīṛhī par khaṛā hone kā ḥukm diyā, jahāṅ qaidī khaṛe hote haiṅ, tā-keh log un ko dekh sakeṅ aur Āp ke sare anwar ko apne sāmne rakh diyā aur ek shāḳh ke sāth un ke chehra'e anwar par kachoke lagāne lagā aur kăhtā jātā:

Kāsh mere buzurg Badr meṅ Tīroṅ ke
barasne Ḳhazraj kī pareshānī ko dekh lete
To woh yaqīnan ḳhushī se chillāte
Aur yaqīnan kăhte: Ae Yazīd! Ret nah bahā'o

Phir Ḥaẓrat Abū Barzah Aslamī raḍiya Allāhu ‘anhu uṭhe aur bole: ba-Ḳhudā! Apnī is shāḳhṣ ko in ke muṅh se haṭā, yaqīnan maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko ka’ī bār is jagah bosah lete huwe dekhā hai. Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ko Hijrat ke iksaṭhweṅ sāl ‘Āshūrah’ wāle din Shahīd kiyā gayā aur woh Jumu‘ah kā din thā aur us waqt Āp kī ‘umr aṭṭhāwan sāl thī aur Āp siyāh ḳhiẓāb iste‘māl karte the, Allāh Ta‘ālá Āp se rāẓī ho, phir Yazīd - la‘natu Allāhi ‘alayh – ne Āp ke ăhle ḳhānah aur beṭiyoṅ ko Madīnah munawwarah rawānah kar diyā.

Imām Aḥmad bin Ḥajar Haytamī al-Makkī ne kahā hai: Ahle Sunnat kā Yazīd bin Mu‘āwiyah kī takfīr aur Ḥaẓrat Mu‘āwiyah ke ba‘d us ke walīye ‘ăhd hone meṅ iḳhtilāf hai,

Ek guroh ne kahā hai: be-shak woh Sibṭ Ibn al-Jawzī aur un ke ‘ilāwah dīgar A’immah ke mash·hūr qaul ke muṭābiq kāfir hai, kyūṅ-keh jab Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kā sare anwar us ke pās āya to us ne Ahle Shām ko jam‘a kiyā aur bāṅs kī çhaṛī ke sāth Āp ‘alayhi al-salām ke sar meṅ kachoke lagāne lagā aur Ibn Ziba‘rī ke ash‘ār ‘ليت أشياخي ببدار شهدوا’ paṛhne lagā. Aur us ne in ‘ash‘ār meṅ do aise ash‘ār kā iẓāfah kiyā jo ṣarīḥ kufr par mushtamil haiṅ.

69/2. Layth bayān karte haiṅ: Imām Ḥusayn bin ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhumā ne qaid hone se inkār kiyā, to unhoṅ (yaʻnī Yazīdī lashkar) ne Āp ke sāth qitāl kiyā aur Āp ko Shahīd kar diyā, aur Āp ke donoṅ beṭoṅ aur Āp ke un sāthiyoṅ ko bhī Shahīd kar diyā. Jinhoṅ ne Āp ke sāth mil kar qitāl kiyā aisī jagah par jise 'Ṭaff' kăhte haiṅ. Ḥaẓrat ʻAlī bin Ḥusayn, Ḥaẓrat Fāṭimah bint Ḥusayn, aur Ḥaẓrat Sukaynah bint Ḥusayn raḍiya Allāhu ʻanhum ko ʻUbayd Allāh bin Ziyād ke pās bhejā gayā, aur Ḥaẓrat ʻAlī bin Ḥusayn raḍiya Allāhu ʻanhumā us waqt bāliġh laṛke the, us (Ibn Ziyād) ne un sab ko Yazīd bin Muʻāwiyah ke pās bhejā, us ne Ḥaẓrat Sukaynah ke bāre meṅ ḥukm diyā keh unheṅ us ke taḳht ke pīche rakhā jā'e, tā-keh yeh apne bābā kā sar aur apne qarībī rishtah-dāroṅ ke saroṅ ko nah dekh sakeṅ. Imām ʻAlī bin Ḥusayn raḍiya Allāhu ʻanhumā zanzīroṅ meṅ the, us ne Imām Ḥusayn ke sar-mubārak ko (sāmne) rakhā aur Āp ke dandāne mubārak par ẓarb lagā'ī, aur yeh sheʻr paṛhā:

Ham un logoṅ kī khopṛiyoṅ ko phāṛte haiṅ
Jo hameṅ maḥbūb haiṅ jab-keh woh
nā-farmān aur ẓālim ho chuke the

Is par Ḥaẓrat ʻAlī bin Ḥusayn raḍiya Allāhu ʻanhumā ne yeh Āyat paṛhī: ﴾Ko'ī bhī muṣībat nah to zamīn meṅ pahŏṅchatī hai aur nah tumhārī zindagiyoṅ meṅ magar woh ek Kitāb meṅ (yaʻnī Lauḥe Maḥfūẓ meṅ jo Allāh ke ʻilme qadīm kā martabah hai) is se qabl keh ham use paidā kareṅ (maujūd)

hotī hai, be-shak yeh (‘ilme muḥīṭ-o kāmil) Allāh par bŏhat hī āsān hai.﴿ To Yazīd par yeh girāṅ guzrā keh us ne ek she‘r paṛhā jab-keh Ḥaẕrat bin ‘Alī bin Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhumā ne Kitābullāh se Āyat paṛhī, to Yazīd ne bhī Āyat paṛhī: ﴾Aur jo muṣībat bhī tum ko pahŏṅchtī hai to us (bad-a‘mālī) ke sabab se hī (pahŏṅchtī hai) jo tumhāre hāthoṅ ne kamā’ī hotī hai, ḥāl-āṅ-keh bŏhat sī (kotāhiyoṅ) se to woh dar-guzar bhī farmā detā hai.﴿ To Imām ‘Alī bin Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhumā ne kahā: Allāh kī qasam! Agar Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam hameṅ is ḥāl meṅ dekhte keh hamāre galoṅ meṅ ṭauq paṛe haiṅ to yaqīnan Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam pasand farmāte keh hameṅ ṭauq se najāt deṅ. Yazīd ne kahā: Āp ne sach kahā hai, phir unhoṅ ne ṭauq utār diye. Āp ne farmāyā: Agar ham Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke samne ek dūsre se dūr khaṛe hote to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yaqīnan farmāte keh hameṅ (bā-ham) qarīb kar dete. Yazīd ne kahā: Āp ne sach kahā hai aur unheṅ ek dūsre ke qarīb kar diyā. Phir Sayyidah Fāṭimah, Sayyidah Sukaynah apnī gardaneṅ uṭhā uṭhā kar apne bābā ke sare anwar ko dekhne lagīṅ, aur Yazīd apnī majlis meṅ apnī gardan ko uṭhāne lagā tā-keh woh un se un ke bābā kā sar çhupā’e. Phir us ne ḥukm diyā keh un logoṅ kā sāmāne safar tayyār kiyā jā’e, un ke sāth achçhe ṭarīqe se pesh āyā aur unheṅ Madīnah kī ṭaraf rawānah kar diyā gayā.

Ise Imām Ṭabarānī aur Ibn ʻAsākir ne riwāyat kiyā hai, aur Imām D̲h̲ahabī ne us kī tā'īd kī hai, aur Imām Hayt̲h̲amī ne kahā hai: Imām Ṭabarānī ne us ko riwāyat kiyā hai aur us ke rāwī s̲iqah haiṅ.

Ahle ʻIrāq kā sawāl aur Ḥaẓrat (ʻAbd Allāh) bin ʻUmar raḍiya Allāhu ʻanhumā kā Jawāb

70/3. Ḥaẓrat Ibn Abī Nuʻm raḍiya Allāhu ʻanhu se marwī hai: unhoṅ ne bayān kiyā keh maiṅ Ḥaẓrat Ibn ʻUmar raḍiya Allāhu ʻanhumā kī ḳhidmat meṅ maujūd thā, keh ek ādamī ne un se (ḥālate eḥrām meṅ) machc̦har ke ḳhūn ke mutaʻalliq daryāft kiyā, unhoṅ ne farmāyā: tum kahāṅ keh răhne wāle ho? Us ne kahā: maiṅ ʻIrāq kā bāshandoṅ hoṅ. Āp ne (ḥāẓirīn se) farmāyā: tum us shaḳhṣ ko dekho keh mujh se machc̦har ke ḳhūn kā ḥukm pūc̦htā hai, ḥāl-āṅ-keh unhoṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ke beṭe (Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu ʻanhu) ko Shahīd kar diyā hai. Maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ko farmāte sunā: woh donoṅ (Ḥasan aur Ḥusayn) to (gulshane) dunyā ke mere do phūl haiṅ.

Is Ḥadīṡ ko Imām Buḳhārī, Aḥmad, Tirmiḏhī aur Nasā'ī ne riwāyat kiyā hai.

71/4. Ḥaẓrat (ʻAbd al-Raḥmān) Ibn Abī Nuʻm raḍiya Allāhu ʻanhu se marwī hai, unhoṅ ne farmāyā: maiṅ ne sunā keh kisī ne Ḥaẓrat ʻAbd Allāh bin ʻUmar raḍiya Allāhu ʻanhumā se eḥrām bāṅdhne wāle ke mutaʻalliq (mas'alah) daryāft kiyā. Shuʻbah farmāte haiṅ: mere ḳhayāl meṅ jo ḥālate eḥrām meṅ makkhī mārne (ke mutaʻalliq fatwá pūc̦htā) to Āp ne farmāyā: Ahle ʻIrāq makkhī mārne kā ḥukm pūc̦hte haiṅ, ḥāl-āṅ-keh

unhoṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke nawāse (Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām) ko Shahīd kar diyā hai ḥāl-āṅ-keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā hai: woh donoṅ (Ḥasan aur Ḥusayn) to (gulshane) dunyā ke mere do phūl haiṅ.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Buḳhārī, Aḥmad aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai.

> **‘Allāmah Badr al-Dīn ‘Aynī farmāte haiṅ:** unhoṅ ne aisā ta‘ajjub ke andāz meṅ farmāyā, is ṭarḥ keh woh log makkhī ke qatl ke bāre meṅ sawāl karte haiṅ aur is ke bāre meṅ ġhaur-o fikr karte hai jab-keh unhoṅ ne Ḥaẓrat Ḥusayn bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā aur Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke nawāsah ko Shahīd karne kī jur’at kī. Yeh kitnī ḥairat-aṅgez bāt hai keh yeh log ç̣hoṭī sī chīz ke bāre meṅ sawāl karte haiṅ, aur nihāyat ahammīyat wālī ‘aẓīm chīz kī shān ko ghaṭ̣āte haiṅ.

72/5. **Ḥaẓrat Shahr bin Ḥawshab bayān karte haiṅ:** maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī zaujaza’e mŏḥtarmah Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā se sunā jab un ke pās Ḥaẓrat Ḥusayn bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā kī Shahādat kī ḳhabar ā’ī to unhoṅ ne Ahle ‘Irāq par la‘nat kī aur farmāyā: unhoṅ ne Imām Ḥusayn ko Shahīd kar diyā, Allāh Ta‘ālá unheṅ halāk kare. Unhoṅ ne Āp ko dkhokah diyā aur ruswā kiyā, Allāh Ta‘ālá un par la‘nat

kare, be-shak maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko dekhā keh ek ṣubḥ Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī laḳhte jigar Sayyidah Fāṭimah salāmu Allāhi ‘alayhā, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke liye S̱arīd banā kar ek thāl uṭhā’e Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẕir hū’īṅ, yahāṅ tak keh unhoṅ ne woh thāl Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke sāmne rakh diyā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ farmāyā: tumhārā chachā-zād (ya‘nī Ḥaẕrat ‘Alī) kahāṅ hai? Unhoṅ ne ‘arẕ kiyā: woh ghar meṅ haiṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jā’o aur unheṅ bhī bulā lā’o, aur mere pās un ke donoṅ shăh-zādoṅ ko bhī le ā’o. Āp bayān kartī haiṅ: phir Āp apne donoṅ shăh-zādoṅ ko is hāl meṅ le kar ā’īṅ keh un donoṅ ke hāth Āp ke hāth meṅ the, aur Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu un donoṅ ke pīche pīche chal rahe the, yahāṅ tak keh woh sāre Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke pās ḥāẕir ho ga’e, to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne donoṅ shăh-zādoṅ ko apnī god-mubārak meṅ biṭhā liyā, aur Ḥaẕrat ‘Ali raḍiya Allāhu ‘anhu Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī dā’īṅ jānib aur Sayyidah Fāṭimah salāmu Allāhi ‘alayhā Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bā’īṅ jānib baiṭh ga’e. Ḥaẕrat Umme Salamah salāmu Allāhi ‘alayhā ne bayān farmāyā: Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne ḳhaibarī chādar, jo Madīnah meṅ hamāre sone kā bichaunā

hotī thī, mere nīche se khiskā lī, aur use un sab ke ūpar lapeṭ liyā aur apne bā’eṅ hāth meṅ chādar ke donoṅ kone pakaṛ liye aur apnā dāyāṅ hāth apne Rab Ta‘ālá kī ṭaraf moṛ diyā aur du‘ā kī: Ae Allāh! Yeh mere ăhl haiṅ, un se har ṭarḥ kī palīdī ko dūr farmā de aur unheṅ ḳhūb pāk kar de, Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait haiṅ un se har ṭarḥ kī palīdī ko dūr farmā de aur unheṅ ḳhūb pāk kar de, Ae Allāh! Yeh mere Ahle Bait haiṅ un se har ṭarḥ kī palīdī ko dūr kar de aur unheṅ ḳhūb pāk kar de. Maiṅ ne ‘arẕ kiyā: yā Rasūl Allāh! Kyā maiṅ Āp ke ăhl meṅ se nahīṅ hūṅ? Āp ne farmāyā: kyūṅ nahīṅ, tum bhī chādar meṅ dāḳhil ho jā’o, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne apne chachā-zād Ḥaẓrat ‘Alī, un ke do beṭoṅ aur apnī beṭī Fāṭimah salāmu Allāhi ‘alayhā ke liye du‘ā farmā lī to is ke ba‘d maiṅ bhī chādar meṅ dāḳhil ho ga’ī.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Aḥmad, Ṭaḥāwī aur Ṭabarānī ne ise muḳhtaṣaran riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne kahā hai: is ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai aur is ke rāwī s̱iqah haiṅ.

Allāh Ta'ālá ne Ḳhụd Qātilāne Ḥusayn se Inteqām liyā

73/6. Ḥaẓrat 'Umārah bin 'Umayr raḍiya Allāhu 'anhu bayān karte haiṅ keh jab (Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ke qātil) 'Ubayd Allāh bin Ziyād aur us ke sāthiyoṅ (ke qatl ke ba'd un) ke sar lā kar Masjid ke ṣăḥn meṅ rakhe ga'e, maiṅ bhī wahāṅ gayā aur us waqt un logoṅ ke pās pahŏṅchā jab woh kăh rahe the: woh ā gayā, woh ā gayā. Maiṅ ne dekhā keh ek sāṅp kahīṅ se āyā aur un ke saroṅ meṅ ghusnā shurū' ho gayā. Ḥattá keh 'Ubayd Allāh bin Ziyād ke nathne meṅ ghusā, thoṛī der wahīṅ ṭhăhrā phir bāhar ā kar kahīṅ (aur) chalā gayā yahāṅ tak keh (wahāṅ maujūd logoṅ kī naẓroṅ se) woh ġhā'ib ho gayā, phir achānak ko'ī bolā keh woh āyā woh āyā, (maiṅ ne dekhā keh woh sāṅp phir āyā aur) us ne yehī 'amal do yā tīn bār duhrāyā.

Ise Imām Tirmiḏhī aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmiḏhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai.

> **'Allāmah Mubārakpūrī ne kahā hai** keh be-shak Imām Tirmiḏhī is Ḥadīs̱ ko Manāqibe Ḥasanayn karīmayn raḍiya Allāhu 'anhumā meṅ lā'e haiṅ, kyūṅ-keh is wāqe'ah meṅ fe'l kī jazā' kā ẕikr kiyā gayā hai jo 'Ubayd Allāh bin Ziyād ne Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ke sare anwar ke sāth kiyā thā. Imām 'Aynī ne kahā hai: be-shak Allāh Ta'ālá ne us fāsiq aur ẓālim

'Ubayd Allāh bin Ziyād ko yeh sazā dī keh Haftah ke roz ba'īs (22) Dhu al-Ḥijjah san çhiyāsaṭh (66) ko us sar zamīn par jisse Jāzir kahā jātā hai, us ke aur Mawṣil ke dar-miyān pāṅch farāsiḳh ke fāṣilah hai, use Ibrāhīm bin Ashtar ke hāthoṅ qatl karāyā. Use Muḳhtār bin Abī 'Ubaydah al-Thaqafī ne Ibn Ziyād se jaṅg ke liye bhejā thā, jab Ibn Ziyād ko qatl kar diyā gayā, to us ke aur us ke sāthiyoṅ ke saroṅ ko lāyā gayā aur Muḳhtār al-Thaqafī ke sāmne pheṅkā gayā to ek bār ek sāṅp udhar āyā aur un ke saroṅ meṅ ghus gayā, yahāṅ tak keh woh Ibn Marjānah ya'nī Ibn Ziyād ke muṅh meṅ ghus gayā aur us ke nathne se bāhar niklā, aur phir us ke nathne se ghus kar us ke muṅh se niklā, aur (un sab ke) saroṅ meṅ se ṣirf us (Ibn Ziyād) ke sar meṅ ghustā aur bāhar nikaltā rahā, phir Muḳhtār al-Thaqafī ne Ibn Ziyād aur us ke sāth qatl hone wāloṅ ke saroṅ ko Makkah meṅ Imām Muḥammad bin Ḥanafīyah raḍiya Allāhu 'anhu ke pās bhej diyā. Yeh bhī kahā gayā hai keh Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin Zubayr raḍiya Allāhu 'anhumā ke pās bhejā, to unhoṅ ne un saroṅ ko Makkah meṅ naṣb kar diyā aur Ibn Ashtar ne Ibn Ziyād aur dūsre maqtūlīn ke jismoṅ ko jalā diyā thā.

74/7. **Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā bayān karte haiṅ** keh Allāh Ta'ālá ne Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī ṭaraf Waḥy farmā'ī: maiṅ ne Yaḥyá bin Zakarīyah 'alayhimā al-salām ke

(ḳhūn ke) badlah meṅ sattar hazār logoṅ ko mārā, aur be-shak maiṅ Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī laḳhte jigar Fāṭimah ke beṭe ke badlah meṅ sattar hazār aur sattar hazār logoṅ ko mārūṅgā.

Yeh Imām Shāfiʻī kī Ḥadīs̱ ke alfāẓ haiṅ, aur Qāḍī Abū Bakr bin Kāmil kī Ḥadīs̱ meṅ hai: be-shak maiṅ ne Yaḥyá bin Zakarīyā ʻalayhimā al-salām ke ḳhūn kā badlah liyā aur be-shak maiṅ Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī laḳhate jigar ke beṭe ke ḳhūn kā badlah bhī lene wālā hūṅ.

Ise Imām Ḥākim, Ḳhaṭīb Baġhdādī aur Ibn ʻAsākir ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā hai: yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥul-isānd hai. Imām D̲h̲ahabī ne kahā hai: yeh Ḥadīs̱ ʻumdah sanad wālī hai.

75/8. Ḥabīb bin Yasār bayān karte haiṅ: jab Ḥusayn bin ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhumā kī Shahādat hūʼī to Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ʻanhu Masjid ke darwāze par khaṛe huwe aur farmāyā: kyā tum ne aisā kar diyā hai, maiṅ gawāhī detā hūṅ keh maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā hai: Ae Allāh! Maiṅ in donoṅ (murād Ḥaẓrat Ḥasan wa Ḥaẓrat Ḥusayn ʻalayhimā al-salām) aur Ṣāleḥ Mominoṅ ko tere sipurd kartā hūṅ. ʻUbayd Allāh bin Ziyād se kahā gayā: Zayd bin Arqam ne yeh yeh kahā hai. Us ne kahā: woh aisā būṛhā hai jis kī ʻaql ḳhatm ho chukī hai.

Is Ḥadīs̲ ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Hayt̲h̲amī ne kahā hai: is ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai aur is meṅ Muḥammad bin Sulaymān bin Bazīʿ ko maiṅ nahīṅ jāntā, aur is ke baqīyah rāwī s̲iqah haiṅ.

Qātilāne Ḥusayn kā Anjām aur ʻAẕābe Ilāhī kā Ẓuhūr

76/9. Imām Zuhrī riwāyat karte haiṅ keh jab Ḥaẓrat Ḥusayn bin ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhumā ko Shahīd kar diyā gayā to Baytu al-Maqdis meṅ jo bhī patthar uṭhāyā jātā us ke nīche tāzah ḳhūn pāyā jātā.

Ise Imām Ṭabarānī, Bayhaqī aur Ibn Saʻd ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥaythamī ne farmāyā hai: ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur is ke rijāl s̱iqah haiṅ.

77/10. Imām Shihāb se marwī hai keh jis din Ḥaẓrat Ḥusayn bin ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhumā ko Shahīd kiyā gayā to Shām meṅ jo bhī patthar uṭhāyā jātā us ke nīche ḳhūn hotā. Allāh Taʻālá Āp se rāẓī huwā.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, Imām Haythamī ne farmāyā hai: ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur is ke rijāl Ṣaḥīḥ (Muslim) ke rijāl haiṅ.

78/11. Ḥaẓrat Umme Ḥakīm raḍiya Allāhu ʻanhā se marwī hai, Āp bayān kartī haiṅ keh Ḥaẓrat Ḥusayn bin ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhumā ko jab Shahīd kiyā gayā to maiṅ ҫhoṭī bachchī thī, us waqt āsmān ka'ī din tak ek jame huwe ḳhūn ke loṭhṛe kī ṭarḥ surḳh rahā.

Ise Imām Ṭabarānī aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai, Imām Haythamī ne farmāyā: ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat

kiyā hai, aur is ke rāwī Ḥaẕrat Umme Ḥakīm tak Ṣaḥīḥ (Muslim) ke rāwī haiṅ.

79/12. Dhuwayd Ju'fī apne wālid se riwāyat karte haiṅ keh jab Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ko Shahīd kar diyā gayā to un ke lashkar se ūṅṭoṅ ko lūṭā gayā, aur jab un ūṅṭoṅ ko (ẕabḥ kar ke) pakāyā gayā to woh ḳhūn meṅ badal ga'e. So unhoṅ ne hāṅḍiyoṅ ko ulaṭ diyā.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Ḥaythamī ne farmāyā: ise Imām Ṭabarānī ne siqah rijāl se riwāyat kiyā hai.

80/13. Abū Qabīl se marwī hai keh jab Ḥaẕrat Ḥusayn bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā ko Shahīd kiyā gayā to sūraj ko is qadr grahan lagā ke do-păhăr ke waqt tāre ẓāhir ho ga'e, yahāṅ tak keh ham ne gumān kiyā keh rāt ho ga'ī.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Ḥaythamī ne farmāyā: ise Imām Ṭabaranī ne riwāyat kiyā hai, aur is kī sanad ḥasan hai.

81/14. 'Īsá bin Ḥārith Kindī se marwī hai, unhoṅ ne kahā: jab Ḥaẕrat Ḥusayn 'alayhi al-salām ko Shahīd kiyā gayā to ham sāt din tak jab bhī 'Aṣr kī Namāz paṛhte to sūraj ko bāġhāt ke aṭrāf zard chādaroṅ kī mānand dekhte, aur ham ne sitāroṅ ko dekhā to yūṅ lagtā keh un meṅ se ba'ẓ ba'ẓ se ṭakrā rahe haiṅ.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

82/15. Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh jab Ibn Ziyād ke pās Imām Ḥusayn bin ‘Alī ‘alayhimā al-salām kā sare anwar lāyā gayā to woh apne hāth meṅ maujūd tăhnī se Āp kī āṅkhoṅ aur nāk meṅ kachoke lagāne lag gayā, Ḥaẓrat Zayd raḍiya Allāhu ‘anhu ne use kahā: ṭăhnī ko haṭā lo, be-shak maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā dahan-mubārak us jagah par (lagtā) dekhā hai.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

‘Allāmah Badr al-Dīn ‘Aynī ne kahā hai: ﴾**wa ‘Ubayd Allāh bin Ziyād) bin ābī Sufyān** aur Ziyād zā’ kī kasrah ke sāth aur yā’ jo keh ḥurūfe tahajjī meṅ se āḳhirī ḥarf hai kī taḳhfīf ke sāth, yeh woh shaḳhṣ hai jis ke bāre meṅ Amīr Mu‘āwiyah ne da‘wá kiyā thā keh woh un ke bāp Ḥaẓrat Abū Sufyān kī ṭaraf se un ke bhā’ī haiṅ, aur inheṅ apne nasab ke sāth milāyā, aur yeh wohī shaḳhṣ hai jise ‘**Ziyād bin Abīh’** bhī kahā jātā thā aur inheṅ Ziyād bin Sumayyah bhī kahā jātā hai, Sumayyah sīn kī ḍammah ke sāth hai, aur Sumayyah, Ḥārith jo keh Abū Bakrah Nufay‘ (nūn ke ḍammah aur fā’ ke fatḥah ke sāth) kī bāṅdī thīṅ. Ibn Ma‘īn ne kahā hai: ‘Ubayd Allāh ko Ibn Marjānah bhī kahā jātā thā, Marjānah us kī wālidah kā nām thā. Aur in ke ‘ilāwah dūsre ‘Ulamā’ ne kahā hai: yeh Majūsīyah (ya‘nī āg-

parast thī). Imām Buḳhārī ne kahā hai: Marjānah Aṣfahān se qaidī banā kar lā'ī ga'ī thī.

Aur Ziyād Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu ke sāthiyoṅ meṅ se thā aur jab Ḥaẓrat Mu'āwiyah ne us ko apne nasb ke sāth milā liyā to woh Ḥaẓrat 'Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu 'anhumā aur un kī aulād se saḳht buġhẓ rakhne lagā. Aur 'Ubayd Allāh us kā wohī beṭā hai jis ne Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ke qitāl ke liye lashkar rawānah kiyā aur woh us waqt Yazīd bin Mu'āwiyah bin Abī Sufyān kī ṭaraf se Kūfah kā gawarnar thā. Aur us kā lashkar hazār ghuṛ-sawāroṅ par mushtamil thā jin kā Sardār Ḥurr bin Yazīd al-Tamīmī thā aur **Muqaddamatul-Jaish** kā Sardār Ḥuṣayn bin Numayr Kūfī thā, phir woh sab mu'āmalah huwā jo (sab ke sāmne) huwā, jis kā āḳhirī natījah Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām kī Shahādat thī.

Sayyidunā Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ko Shahīd karne wāle ke bāre meṅ logoṅ kā iḳhtilāf hai. Kahā gayā hai keh woh Ḥuṣayn bin Numayr hai, aur yeh bhī kahā gayā hai keh (Āp kā Qātil) Muhājir bin Aws Tamīmī hai. Yeh bhī kahā gayā hai keh Kathīr bin 'Abd Allāh Sha'bī hai. Yeh bhī kahā gayā hai keh Shamir bin Dhī al-Jawshan hai. Yeh bhī kahā gayā hai keh Sinān bin Abī Aws bin 'Amr al-Naḳha'ī hai aur yehī ziyādah mash·hūr hai. Us ne Imām Ḥusayn

‘alayhi al-salām kā sar-mubārak pakṛā aur use Ḳhawlī bin Yazīd kī ṭaraf dhakelā, Sinān ne un par neze se wār kiyā, to Āp raḍiya Allāhu ‘anhu gir ga’e. Phir us ne Ḳhawlī se kahā: in kā sar qalam kar do. Us ne is kā irādah kiyā to woh kāṅp gayā aur niḍhāl ho gayā to Sinān ne use kahā: Ḳhudā tumhāre bāẕū kī ṭāqat ḳhatm kar de aur tumhāre hāth judā kar de! So woh (bad-baḳht ḳhụd) Āp kī ṭaraf utrā aur Āp ko zabḥ kar diyā. Yeh Jumu‘ah aur ‘Āshūrā’ kā Din aur sane iksaṭh Hijrī thā. Phir woh Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kā sare anwar aur dūsre Shuhadā’ ke saroṅ ko uṭhā kar ‘Ubayd Allāh bin Ziyād ke pās le ga’e, jo keh Kūfah meṅ thā aur woh bahattar (Shuhadā’﴿ ke sar the. Ḳhawlī bin Yazīd ne Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kā sar-mubārak uṭhāyā, Kindah ne terah sar uṭhā’e, Hawāzin ne bīs sar uṭhā’e aur Banū Tamīm ne bīs sar uṭhā’e aur Banū Asad ne sāt sar aur Mudhḥaj ne gyārah sar uṭhā’e, un saroṅ aur qaidiyoṅ ke sāth Shamir bin Dhī al-Jawshan, Qaysh bin Ash‘ath, ‘Amr bin al-Ḥajjāj aur ‘Urwah bin Qays ne pesh-qadamī kī yahāṅ tak keh woh saroṅ aur qaidiyoṅ ko le kar ‘Ubayd Allāh bin Ziyād (la‘natī) ke pās ā ga’e.

‘Allāmah ‘Aynī ne kahā hai: Āp kā qaul: ﴿فَجَعَلَ﴾ ya‘nī us ne Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ke sare anwar ko ek ṭashtarī meṅ rakhā. ‘Allāmah Jawharī ne kahā hai: (الطست) qabīla’e Ṭayy kī zabān meṅ ‘ṭass’ hai,

us kī ek sīn ko s̱aql kī waj·h se tā’ meṅ badlā gayā hai, aur maġhrib meṅ use shīn ke sāth ṭasht bolte haiṅ, yeh ‘ajamī lafẓ hai, is kī jam‘a ṭushshāsh aur ṭushūsh hai aur ṭass ko ṭushūt bhī kahā jātā hai. Āp kā qaul: (فجعل ينكت) ya‘nī ‘Ubayd Allāh bin Ziyād çhaṛī ko zamīn par mānre lagā jis kā as̱ar us par paṛ jātā hai. Aur Imām Tirmidhī aur Ibn Ḥibbān kī riwāyat meṅ hai jo Ḥaẓrat Ḥafṣah bin Sīrīn ke ṭarīq se Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai, woh (ẓālim bad-baḳht) apnī çhaṛī Āp kī nāk meṅ ghusā kar kăhne lagā. Aur Imām Ṭabarānī ne Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu kī Ḥadīs̱ meṅ marwī hai keh woh (Ibn Ziyād) us çhaṛī ko jo us ke hāth meṅ thī Āp kī āṅkhoṅ aur nāk meṅ ghusāne lagā, maiṅ ne kahā: apnī çhaṛī ko uṭhā lo, kyūṅ-keh us jagah maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā muṅh-mubārak (use bosah dete huwe) dekhā hai. Aur qaul: woh Āp ke ḥusn ke bāre meṅ kuçh kăhne lagā.

Imām Tirmidhī kī riwāyat meṅ hai us kā yeh qaul: maiṅ ne in jaisā ḥusn nahīṅ dekhā, maẕkūr nahīṅ hai. Ḥaẓrat Anas ne farmāyā: (كان أشبههم برسول الله ﷺ) ya‘nī Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām Ahle Bait meṅ sab se baṛh kar Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke mushābeh the. Aur Bazzār ne ek aur ṭarīq se Ḥaẓrat Anas se marwī Ḥadīs̱ meṅ iẓāfah kiyā hai. Ḥaẓrat Anas ne farmāyā: maiṅ ne use kahā: (maiṅ ne

Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko jahāṅ tumhārī ç̣haṛī lagī hai, wahāṅ se chūmte dekhā thā, Rāwī bayān karte haiṅ, is (Ibn Ziyād) ke chehre par bal paṛ ga'e) aur Sibṭ Ibn al-Jawzī ne kahā hai: kyā Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kā Ḥaẕrat Anas raḍiya Allāhu ʻanhu par ḥaq nahīṅ thā keh woh Ibn Ziyād ko us (qabīḥ) feʻl se rokte, aur us se feʻl kī qabāḥat kā batāte jo us ne ç̣haṛī ke sāth Āp ke dāṅtoṅ ko ç̣heṛā, lekin marde Ḥurr to Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ʻanhu haiṅ, jinhoṅ ne Ibn Ziyād ko rokā. Imām Ṭabarī ne Abū Miḥnaf se unhoṅ ne Sulaymān bin Abī Rāshid se unhoṅ ne Ḥumayd bin Muslim se riwāyat kiyā hai, unhoṅ ne kahā: maiṅ ne Ibn Ziyād ko dekhā keh woh ç̣haṛī ke sāth kuç̣h der Āp ke sāmne ke dāṅtoṅ ko kachoke lagātā rahā.

Jab Ḥaẕrat Zayd bin ʻArqam raḍiya Allāhu ʻanhu ne use dekhā to use ç̣haṛī ke sāth kachoke lagāne se rokā aur farmāyā: us ç̣haṛī ko un donoṅ hoṅṭoṅ se uṭhā le. Us ẕāt kī qasam, jis ke ʻilāwah ko'ī maʻbūd nahīṅ hai! Maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke mubārak hoṅṭoṅ ko un hoṅṭoṅ ko chūmte huwe dekhā hai, phir Shayḳh (Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ʻanhu) phūṭ phūṭ kar rone lage Ibn Ziyād ne unheṅ kahā: Allāh terī āṅkhoṅ ko rulā'e, Allāh kī qasam! Agar tū aisā būṛhā nah hotā jo ḥawās-

bāḳhtah hai aur jis kī ‘aql chalī ga’ī hai, to yaqīnan maiṅ terī gardan uṛā detā. Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu uṭhe aur bāhar chale ga’e. maiṅ ne logoṅ ko kăhte huwe sunā: ba-Ḳhudā! Zayd bin Arqam ne aisī bāt kī hai keh agar Ibn Ziyād woh sun letā to unheṅ Shahīd kar detā.

Maiṅ ne kahā: unhoṅ ne kyā kahā hai? Us ne kahā: woh hamāre pās se guzarte huwe kăh rahe the: Ae ‘Araboṅ ke guroh! Tum āj ke ba‘d ġhulām ho, tum ne Ḥaẓrat Fāṭimah salāmu Allāhi ‘alayhā ke laḳhte jigar ko Shahīd kar diyā, aur Ibn Marjānah (‘Ubayd Allāh bin Ziyād) ko apnā Amīr banā liyā, woh tumhāre achçhe logoṅ ko qatl karegā aur tumhāre bure logoṅ ko apnā ġhulām banā legā, pas halākat ho us ke liye jo zillat aur ‘ār (kī zindagī) par rāẓi huwā. Maiṅ kăhtā hūṅ: Ḥaẓrat Zayd bin Arqam Anṣārī Ḳhazrajī raḍiya Allāhu ‘anhu kī kyā bāt hai! Āp baṛe rutbe wāle Ṣaḥāba’e kirām meṅ se the Āp Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam kī ma‘īyat meṅ satrah ġhazawāt meṅ sharīk huwe, aur jaṅge Ṣiffīn meṅ Ḥaẓrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā ke sāth sharīk huwe aur Āp Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ke ḳhāṣ sāthiyoṅ meṅ se the, aur Āp Kūfah meṅ san çhiyāsaṭh meṅ Shahīd huwe. Aur kahā gayā hai keh san aṛsaṭh meṅ Shahīd huwe.

(Imām ʻAynī ne mazīd kahā hai:) phir Allāh Taʻālá ne us fāsiq aur ẓālim ʻUbayd Allāh bin Ziyād ko yeh sazā dī keh Haftah ke roz bā'īs (22) D̲h̲ū al-Ḥijjah, san çhiyāsaṭh (66) ko us sar zamīn par jise Jāzir kahā jātā hai, us ke aur Mawṣil ke dar-miyān pāṅch farāsiḳh kā fāṣilah hai, Use Ibrahīm bin Ashtar ke hāthoṅ qatl karāyā. Use Muḳhtār bin Abū ʻUbayd al-T̲h̲aqafī ne Ibn Ziyād ke sāth jaṅg ke liye bhejā thā, jab Ibn Ziyād ko qatl kar diyā gayā, to us ke aur us ke sāthiyoṅ ke saroṅ ko lāyā gayā aur Muḳhtār T̲h̲aqafī ke sāmen pheṅkā gayā usī daurān ek bār sānp wahāṅ (nikal) āyā aur un ke saroṅ meṅ ghus gayā yahāṅ tak keh woh Ibn Marjānah yaʻnī Ibn Ziyād keh muṅh meṅ ghusā aur us ke naṯhne se bāhar niklā, aur phir us ne nathne meṅ ghus kar us ke muṅh se niklā aur (un sab ke) saroṅ meṅ se ṣirf us (Ibn Ziyād) ke sar meṅ ghustā aur bāhar nikaltā rahā, phir Muḳhtār T̲h̲aqafī ne Ibn Ziyād aur us ke sāth qatl hone wāloṅ ke saroṅ ko Makkah meṅ Imām Muḥammad bin Ḥanafīyah raḍiya Allāhu ʻanhu ke pās bhej diyā, yeh bhī kagā gayā hai keh Ḥaẓrat ʻAbd Allāh bin Zubayr raḍiya Allāhu ʻanhumā ke pās bhejā, to unhoṅ ne un saroṅ ko (ʻibrat ke liye) Makkah meṅ naṣb kar diyā, aur Ibn Ashtar ne Ibn Ziyād aur dūsre maqtūlīn ke jismoṅ ko jalā diyā thā.

83/16. Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh maiṅ ‘Ubayd Allāh bin Ziyād ke pās thā - us par Allāh Ta‘ālá kī la‘nat ho - jab Ḥaẓrat Ḥusayn bin ‘Alī ‘alayhimā al-salām ke sar-mubārak ko lāyā gayā aur us ke sāmne ek thāl meṅ rakh diyā gayā, us ne ek harī shāḳh pakṛī aur us ke sāth Āp ke hoṅṭ aur dāṅtoṅ par āhishtah āhistah mārne lagā, maiṅ ne Āp ke dahan-mubārak se baṛh kar ḥasīn dahan kabhī nahīṅ dekhā thā, goyā keh woh motiyoṅ kī laṛī ho, maiṅ (yeh manẓar dekh kar) apne rone kī āwāz ko baland kiye ba-ġhair nah răh sakā. Ibn Ziyād ne kahā: Ae būṛhe! Tujhe kis bāt ne rulā diyā? Unhoṅ ne kahā: mujhe us chīz ne rulā diyā keh jis jagah yeh çhaṛī hai wahāṅ maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko bosah lete dekhā aur yeh farmāte sunā: Ae Allāh! Be-shak maiṅ is se maḥabbat kartā hūṅ.

Ise Imām Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai, Imām D̲h̲ahabī ne bhī is kī tā’īd kī hai.

84/17. Ḳhalaf bin Ḳhalīfah apne wālid se bayān karte haiṅ keh jab Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ko Shahīd kiyā gayā to āsmān siyāh ho gayā, aur din ke waqt tāre ẓāhir ho ga’e, yahāṅ tak keh maiṅ ne ‘Aṣr ke waqt jawzā’ (sitāre) ko dekhā aur āsmān se surḳh miṭṭī barsī.

Ise Imām Ibn ‘Asākir, Mizzī aur ‘Asqalānī ne bayān kiyā hai.

85/18. Ḥaẓrat Aslam riwāyat karte haiṅ keh mujhe us shaḳhṣ ne batāyā jo wāqe‘ Karbalā maiṅ Ḥaẓrat Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī ṣaf meṅ shāmil thā, woh kăhte haiṅ keh ek ādamī jaldī se āyā aur kahā: tum meṅ se Ḥusayn kaun hai? To sab se păhle Āp ‘alayhi al-salām ne use jawāb diyā aur farmāyā: maiṅ hūṅ Ḥusayn, Ae Allāh ke bande kyā chāhte ho? Us ne kahā: Ae Allāh ke dushman (al-‘iyāḏẖu billāh) tumheṅ āg kī ḳhụsh-ḳhabarī ho! Rāwī bayān karte haiṅ: Āp ‘alayhi al-salām ne farmāyā: terā sattiyā-nās, mujhe yeh bāt kăh rahe ho? Us ne kahā: hāṅ, Āp ‘alayhi al-salām ne farmāyā: aisā kyūṅ hogā, jab-keh raḥm farmāne wālā Rab aur iṭā‘at kiye jāne wāle Nabī ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī shafā‘at maujūd hai, Ae Allāh! Agar terā yeh bandah jhūṭā hai to use Jahannam kī āg meṅ ghasīṭ, aur use āj ke din apne sāthiyoṅ ke liye ‘ibrat kā nishān banā de. Rāwī bayān karte haiṅ keh thoṛī hī der guzrī thī keh us ne apne ghoṛe kī lagām ko moṛā to ghoṛe ne us shaḳhṣ ko uçhālā aur wahīṅ girā diyā, jab-keh us ke pā’oṅ us kī rikāb meṅ hī phaṅse rahe. Woh rikāb ko mārne lag gayā yahāṅ tak keh use kāṭ diyā, Rāwī bayān karte haiṅ keh maiṅ ne us ke a‘ẓā’ ko zamīn meṅ ghasīṭe jāte dekhā, Rāwī bayān karte haiṅ: ba-Ḳhudā, ham ne Āp kī du‘ā kī jald qubūl ho jāne par itnā ta‘ajjub nahīṅ kiyā, jitnā us ke qatl hone tak hamāre ṭhăhre răhne par (ko’ī use bachāne kī koshish bhī nah kar sakā), is daurān hamāre dil aise the jaise lohe kī taḳhtiyāṅ hoṅ.

Ise Lālakā’ī, Ṭabarānī, Ibn ‘Asākir aur Mizzī ne riwāyat kiyā hai, aur Haythamī ne kahā hai: is meṅ ‘Aṭā bin Sā’ib haiṅ

jo keh siqah haiṅ, lekin woh (āḳhirī ʻumr meṅ) dimāġhī iḳhtelāṭ kā shikār ho ga'e the.

86/19. Kalbī bayān karte haiṅ keh ek shaḳhṣ ne Ḥaẓrat Ḥusayn ʻalayhi al-salām ko jab keh woh pānī pī rahe the ko'ī chīz mārī, jis se Āp ʻalayhi al-salām kā jabṛā-mubārak zaḳhmī ho gayā, to Āp ʻalayhi al-salām ne farmāyā: Allāh Taʻālá tujhe kabhī serāb nah kare. Rāwī bayān karte haiṅ keh phir us ne itnā pānī piyā keh (pī pī kar us kā meʻdah) phaṭ gayā (jis se woh mar gayā magar us kī pyās ḳhatm nah hū'ī).

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, Imām Haythamī ne farmāyā: ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur is ke tamām rāwī siqah haiṅ.

87/20. Shaʻbī bayān karte haiṅ keh maiṅ ne ḳhwāb meṅ dekhā, goyā kuçh log haiṅ jo āsmān se utre haiṅ, un ke pās ālāte ḥarb bhī haiṅ aur woh Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ke qātiloṅ ko khoj lagā rahe haiṅ, thoṛī hī der guzrī thī keh Muḳhtār maidān meṅ utrā aur Āp ʻalayhi al-salām ke qātiloṅ ko (us ne chun chun kar) qatl kar diyā.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, Imām Haythamī ne kahā hai: ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur is kī sanad ḥasan hai.

88/21. Abū Ḥumayd al-Ṭaḥḥān bayān karte haiṅ: maiṅ Ḳhuzāʻah thā, to (Yazīdī) log Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ke tarkah meṅ se ko'ī chīz (jānwar wa-ġhairah) le kar ā'e, un se

kahā gayā: kyā ham use zabḥ kar leṅ yā use bech kar us kā māl āpas meṅ taqsīm kar leṅ. Us ne kahā: zabḥ kar lo. Woh bayān kartā hai: phir woh baṛe pyāle par khāne ke liye baiṭh gayā, jab woh pyālah rakhā gayā to woh āg se bhaṛak uṭhā.

Ise Imām Ṭabarānī, Ibn ʻAsākir aur Mizzī ne riwāyat kiyā hai, aur us meṅ iẓāfah kiyā hai: Ḥammād bin Zayd ne Jamīl bin Murrah se riwāyat kiyā hai: logoṅ ne Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām kī Shahādat wāle din Āp ke lashkar meṅ se ūṅṭ ḥāṣil kiye aur unheṅ zabḥ kar ke pakā liyā. Rāwi bayān karte haiṅ: to un kā gosht indrā'in kī ṭarḥ kaṛwā ho gayā jis meṅ se woh ko'ī chīz nah nigal sake.

89/22. ʻAmr bin Baʻjah bayān karte haiṅ: be-shak (Islām ke baʻd) păhlī zillat jo ʻAraboṅ par musallaṭ hū'ī woh Imām Ḥusayn bin ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhumā ko Shahīd karne aur Ziyād ke mutaʻalliq Amīre Muʻawiyah kā daʻwá hai keh woh un kā bhā'ī hai.

Ise Imām Ibn Abī Shaybah, Ṭabarānī aur Ibn ʻAsākir, ne riwāyat kiyā hai. Aur Imām Haythamī ne kahā hai: is ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur is ke rāwī siqah haiṅ.

90/23. ʻAbd al-Malik bin Kurdūs ne ʻUbayd Allāh bin Ziyād ke dar-bān se riwāyat kiyā keh us ne kahā: Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām kī Shahādat ke waqt maiṅ ʻUbayd Allāh bin Ziyād ke pīc̣he maḥal meṅ dāḳhil huwā, to us ke chehre par āg bhaṛak uṭhī, to us ne is ṭarḥ apnī āstīn se apnā chehrah

çhupāte huwe kahā: kyā tū ne (yeh manẓar) dekhā hai? Maiṅ ne kahā: hāṅ, us ne mujhe ḥukm diyā keh maiṅ use çhupā'e rakhūṅ (aur kisī se bayān nah karūṅ).

Ise Imām Ṭabarānī, Ibn 'Asākir aur Ibn Kathīr ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne kahā hai: 'Ubayd Allāh ke dar-bān ko maiṅ nahīṅ jāntā, aur is ke bāqī rāwī siqah haiṅ.

91/24. Ḥaẓrat Abū Qabīl bayān karte haiṅ keh jab Imām Ḥusayn bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā ko Shahīd kiyā gayā to Yazīdiyoṅ ne Āp 'alayhi al-salām ke sare anwar ko tan se judā kar diyā, phir păhle marḥale meṅ woh sar-mubārak ke kāṭne kī ḳhuṣhī meṅ baiṭh kar nabīz pīne lage, to dīwār se ek lohe kā qalam numū-dār huwā, us ne ḳhūn kī saṭr ke sāth yeh she'r likhā:

> Kyā woh Ummat jis ne Ḥusayn 'alayhi al-salām ko Shahīd kiyā Yaume Qiyāmat un ke Nānā ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī shafā'at kī ummīd rakhtī hai.

Woh log (yeh dekh kar) bhāg ga'e aur sar-mubārak ko wahīṅ çhoṛ ga'e, ba'd az-āṅ do-bārah wāpas ā'e.

Ise Imām Ṭabarānī aur Ibn 'Asākir ne riwāyat kiyā hai. Imām Mizzī aur Dhahabī ne is kī tā'īd kī hai.

92/25. Ḥaẓrat Qurrah bin Ḳhālid farmāte haiṅ keh maiṅ ne sunā keh Ḥaẓrat Abū Rijā' 'Aṭāradī raḍiya Allāhu 'anhu farmā rahe the: Ḥaẓrat 'Alī raḍiya Allāhu 'anhu aur un ke Ahle Bait

ko gāliyāṅ mat do. Ek dafʿah **Bilhajīm** kā hamārā ek paṛosī kăhne lagā: kyā tum ne nahīṅ dekhā keh (maʻā<u>dh</u>a Allāh) us fāsiq Ḥusayn bin ʻAlī ko Allāh Taʻālá ne qatl kar diyā, (us kā yehī kăhnā thā keh) usī waqt Allāh Taʻālá ne us kī donoṅ āṅkhoṅ meṅ phūle kī bīmārī ḍāl dī is ṭarḥ Allāh ne us kī baṣārat çhīn lī.

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Hay<u>th</u>amī ne farmāyā: ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur is Ḥadīs̱ ke rijāl Ṣaḥīḥ (Muslim) ke rijāl haiṅ.

93/26. Aʿmash se marwī hai, Āp ne bayān kiyā keh Banū Asad meṅ se kisī shaḳhṣ ne Ḥaẓrat Ḥusayn bin ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhumā kī qabr-mubārak par (al-ʻiyā<u>dh</u>u billāh) gandagī phailā'ī. Rāwī bayān karte haiṅ keh us ke ghar ke tamām log pāgal-pan, junūn, koṛhī, bīmārī aur faqr kā shikār ho ga'e.

Ise Imām Ṭabarānī, Ibn ʻAsākir aur Mizzī ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Hay<u>th</u>amī ne kahā hai: ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur is ke rijāl Ṣaḥīḥ (Muslim) ke rijāl haiṅ.

94/27. Ḥaẓrat Umme Salamah bayān kartī haiṅ: jinnāt ko Ḥaẓrat Ḥusayn bin ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhumā par nauḥah karte sunā gayā. Aur Ḥaẓrat Maymūnah raḍiya Allāhu ʻanhā ne bhī isī ṭarḥ kī riwāyat kī hai.

Ise Imām Ṭabarānī ne, Aḥmad ne 'Faḍā'ilu al-Ṣaḥābah' meṅ aur Ibn Abī ʻĀṣim ne riwāyat kiyā hai, aur Ḥāfiẓ

Ibn Kathīr ne kahā hai: yeh ṣaḥīḥ hai, aur Imām Haythamī ne kahā hai: ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur is ke rāwī Ṣaḥīḥ (Muslim) ke rāwī haiṅ.

95/28. Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu 'anhā bayān kartī haiṅ: maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke wiṣāl-mubārak se le kar āj tak jinnoṅ kā nauḥah nahīṅ sunā magar āj rāt sunā hai, aur merā yehī ḳhayāl hai keh mere beṭe Ḥusayn 'alayhi al-salām ko Shahīd kar diyā gayā hai. Phir Āp ne apnī bāṅdī se farmāyā: bāhar jā'o aur ma'lūm karo, (woh ga'ī to) use batāyā gayā keh Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ko Shahīd kar diyā gayā hai, aur ek jinnī (mādah jin) nauḥah kar rahī thī:

Ae āṅkh! Tū koshish ke sāth bhar ā
Aur mere ba'd Shuhadā par kaun ro'egā
Ek aise guroh par jinheṅ un kī mauteṅ
gher kar (Karbalā' meṅ) le ga'īṅ
Aise ḥairān-o pareshān kī ṭaraf jo
ġhulām kī bādshāhat meṅ hai

Ise Imām Ṭabarānī, Ibn 'Asākir aur Mizzī ne bayān kiyā hai.

96/29. Ibrāhīm Naḳha'ī farmāte haiṅ: agar maiṅ un logoṅ meṅ shāmil hotā jinhoṅ ne Imām Ḥusayn bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā ko Shahīd kiyā thā, phir mujhe baḳhsh diyā jātā aur Jannat meṅ dāḳhil kar diyā jātā, to (phir bhī) mujhe is bāt se

ḥayā' ātī keh maiṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-Ālihī wa-sallam ke sāmne se guzrūṅ aur Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam mere chehre kī ṭaraf dekheṅ.

Ise Imām Ṭabarānī aur Ibn 'Asākir ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Haythamī ne kahā hai: is ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur is ke rāwī s̱iqah haiṅ.

97/30. 'Abd al-Malik bin 'Umayr bayān karte haiṅ keh hamārā ek ham-nishīn thā jo ḳhụsh-bū lagātā thā, lekin us par tār-kol kī ḳhụsh-bū ġhālib răhtī thī, logoṅ meṅ se kisī ne us se kahā: Ae Abū fulāṅ! Tū to ḳhụsh-bū lagātā hai lekin tār-kol kī ḳhụsh-bū tum par (kyūṅ) ġhālib răhtī hai, us ne kahā: kyā tum ne aise ko'ī shai meḥsūs kī hai? Unhoṅ ne kahā: hāṅ. Us ne kahā: maiṅ tumheṅ is kī ḥaqīqat batātā hūṅ, maiṅ un logoṅ meṅ shāmil thā jinhoṅ ne Ḥusayn bin 'Alī aur un ke sāthiyoṅ ko lūṭ̥ā. Us ne kahā: mujhe ḳhẉāb dikhāyā gayā, maiṅ ne dekhā keh log Ḥashr ke maidān meṅ jam'a haiṅ aur woh qabroṅ se pyāse nikle haiṅ. Us ne kahā: maiṅ ne achānak dekhā keh ek shaḳhṣ baiṭ̥hā huwā hai, aur ek ḥauẓ hai jis se log pānī pī rahe haiṅ, achānak maiṅ ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ko dekhā, maiṅ ne 'arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Mujhe bhī pilā'iye, Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: is ko bhī pilā'o, us shaḳhṣ ne kahā: yā Rasūl Allāh! Be-shak yeh un logoṅ meṅ se hai jinhoṅ ne Ḥusayn ('alayhi al-salām) ko lūṭ̥ā, Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ḥusayn ko lūṭ̥ne wāle ko le jā'o, aur ise

tār-kol pilā’o, phir jab maiṅ ne ṣubḥ kī to tār-kol kī bū mujh par çhā’ī hū’ī thī.

Ise Imām Lālakā’ī ne riwāyat kiyā hai.

98/31. Imām Muḥammad (bin Sirīn) bayān karte haiṅ keh Imām Ḥusayn bin ‘Alī ‘alayhimā al-salām kī Shahādat se păhle āsmān ke ufuq par maujūd yeh surḳhī kabhī nahīṅ dekhī ga’ī.

Ise Imām Abū Nu‘aym, Ibn ‘Asākir aur Ibn al-Jawzī ne riwāyat kiyā hai.

99/32. Abū Ġhālib bayān karte haiṅ keh mujhe ‘Ubayd Allāh bin Ziyād ke dar-bān ne batāyā keh jab Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ke sar-mubārak ko lāyā gayā aur us ke sāmne rakhā gayā to maiṅ ne dārul-imāraṫ kī dīwāroṅ ko ḳhūn bahāte dekhā.

Ise Imām Ibn ‘Asākir, Mizzī aur Ibn Abī Jarādah ne bayān kiyā hai.

100/33. Sulaym al-Qāṣ bayān karte haiṅ: ham par kuçh din yā Shahādate Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām wāle din ḳhūn kī bārish hū’ī. Yeh bāt Āp se Ḥammād bin Salamah aur Ismā‘īl bin Ibrāhīm Abū Ibrāhīm ne bhī sunī.

Ise Imām Buḳhārī ne ‘al-Tārīḳhu al-Kabīr’ meṅ aur Ibn Ḥibbān ne ‘al-Thiqāt’ meṅ riwāyat kiyā hai.

101/34. Hilāl bin D̲h̲akwān bayān karte haiṅ: jab Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ko Shahīd kiyā gayā to ham par ḳhūn jaisī bārish hū'ī jis kā as̱ar hamāre kapṛoṅ meṅ bāqī rahā.

Ise Ibn al-Jawzī ne bayān kiyā hai.

102/35. Jaʻfar bin Sulaymān se marwī hai keh mujhe merī ḳhālah Umme Sālim ne batāyā keh jab Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ko Shahīd kiyā gayā to gharoṅ aur dīwāroṅ par ḳhūn jaisī bārish hū'ī.

Ise Imām D̲h̲ahabī, ʻĀṣimī aur Muḥibb Ṭabarī ne bayān kiyā hai.

103/36. Naḍarah Azdīyah bayān karte haiṅ keh jab Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ko Shahīd kiyā gayā to āsmān ne ḳhūb pānī barsāyā, phir jab maiṅ ne ṣubḥ kī to yeh dekhā keh hamārī har shai ḳhūn se labrez thī.

Ise Imām D̲h̲ahabī ne bayān kiyā hai.

104/37. Imām Ibn Sirīn bayān karte haiṅ keh Ḥaẕrat Yaḥyá bin Zakarīyā ʻalayhimā al-salām ke baʻd āsmān kisī par nahīṅ royā siwā'e Ḥusayn bin ʻAlī raḍiya Allāhu ʻanhu ke.

Ise Imām Ibn ʻAsākir ne bayān kiyā hai, aur Imām D̲h̲ahabī aur Ibn Abī Jarādah ne bhī is kī tā'īd kī hai.

105/38. Rabīʻ bin Mun<u>dh</u>ir T̲h̲awrī apne wālid se riwāyat karte haiṅ keh ek shaḳhṣ logoṅ ko Imām Ḥusayn ʻalayhi al-

salām kī Shahādat ḳhuṣh-ḳhabarī detā thā, maiṅ ne use dekhā to woh andhā ho chukā thā aur use pakaṛ ke le jātā thā.

Ise Imām Ibn ʻAsākir, Mizzī aur ʻAsqalānī ne bayān kiyā hai.

106/39. Minhāl bin ʻAmr bayān karte haiṅ keh Allāh kī qasam! Maiṅ ne Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ke sar-mubārak ko us waqt dekhā jab (woh neze par) uṭhāyā gayā aur maiṅ Dimashq meṅ thā, aur Āp ke sare aqdas ke sāmne ek shaḳhṣ Sūraṫe Kahf paṛh rahā thā. Yahāṅ tak keh jab woh Allāh Taʻālá ke is farmān: ʻKyā Āp ne yeh ḳhayāl kiyā hai keh Kahf wa Raqīm (yaʻnī ġhār aur Lauḥe Ġhār yā wādiye Raqīm) wāle hamārī (qudrat kī) nishāniyoṅ meṅ se (kitnī) ʻajīb nishānī the?ʼ Par pahŏṅchā, to Allāh Taʻālá ne sar-mubārak ko tez aur faṣīḥ zabān wālī qūwate goyā'ī ʻaṭā farmā'ī, to sar-mubārak se āwāz ā'ī: Aṣḥābe Kahf se bhī ziyādah ʻajīb shai merā qatl kiyā jānā aur mere sar ko neze par uṭhāyā jānā hai.

Ise Imām Ibn ʻAsākir ne bayān kiyā hai, aur Imām Suyūṭī aur Munāwī ne is kī tā'īd kī hai.

107/40. ʻAwn Ibn Abī Juḥayfah bayān karte haiṅ: ham Abū ʻAbd Allāh al-Jaddī ke ghar ke pās baiṭhe huwe the usī daurān hamāre pās Malik bin Ṣuḥār al-Hamdānī ā'e aur kahā: mujhe fulān bande kā ghar batā'o. Rāwī bayān karte haiṅ: ham ne kahā: kyā Āp use (yahīṅ) nahīṅ bulā bhejte keh woh yahīṅ ā'e. Jab woh ā gayā to us ne kahā: kyā Āp ko yād hai jab hameṅ Abū

Miḳhnaf ne Amīr al-Mu’minīn! (Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu) kī ṭaraf bhejā jab keh woh daryā’e Furāt ke kanāre par the, unhoṅ ne farmāyā thā: Āle Rasūl kā ek qāfilah is jagah se guzarte huwe zarūr yahāṅ paṛā’o ḍālegā, log unheṅ Shahīd kare deṅge, pas tumhārī halākat un kī waj·h se hogī, aur woh tumhārī waj·h se halāk hoṅge.

Ise Imām Ibn ‘Asākir aur Ibn Abī Jarādah ne bayān kiyā hai.

108/41. Yazīd bin Rashk bayān karte haiṅ: mujhe us shaḳhṣ ne batāyā hai jo Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām se bil-mushāfah milā hai, us ne kahā: maiṅ ne ek wīrān jagah par naṣb ḳhaime dekhe to kahā: yeh ḳhaime kis ke haiṅ? Logoṅ ne kahā: Yeh Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ke haiṅ, maiṅ Āp ke pās āyā to dekhā ek buzurg Qur’ān Pāk kī tilāwat meṅ maṣrūf haiṅ, aur āṅsū un ke ruḳhsāroṅ aur ḍāṛhī par bǎh rahe haiṅ. Maiṅ ne kahā: Ae Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke laḳhte jigar mere māṅ bāp Āp par qurbān! Āp ko in ‘ilāqoṅ aur wīrān jag·hoṅ par jahān ko’ī bhī nahīṅ hai kaun sī chīz le ā’ī? Āp ne farmāyā: yeh Ahle Kūfah ke mujhe likhe huwe ḳhuṭūṭ haiṅ, lekin merā yehī ḳhayāl hai keh woh mujhe Shahīd karne wāle haiṅ, aur jab woh aisā kar chukeṅge to woh Allāh Ta‘ālá kī har ek ḥurmat ko pā-māl kareṅge, phir Allāh Ta‘ālá un par aise shaḳhṣ ko musallaṭ karegā jo unheṅ z̲alīl-o ruswā karegā, yahāṅ tak keh woh Ummat ke ‘ām manfa‘at wālī chīz se bhī ziyādah z̲alīl-o ruswā ho jā’eṅge.

Ise Imām Ibn ʻAsākir, Dhahabī aur Ibn Kathīr ne bayān kiyā hai.

109/42. Haytham bin Mūsá bayān karte haiṅ keh ʻUryān bin Haytham ne kahā hai: mere wālide mŏḥtaram jaṅgal meṅ muqīm hote aur us jagah ke qarīb paṛā'o ḍālte jahāṅ (baʻd azāṅ) maʻraka'e Ḥusayn ʻalayhi al-salām bapā honā thā, aur ham jab bhī wahāṅ muqīm hote to wahāṅ Banū Asad kā ek shaḳhṣ maujūd pāte, to mere wālid us se kăhte: maiṅ tumheṅ is jagah ke sāth wābastah dekhtā hūṅ, is kī kyā waj·h hai? Us ne kahā: mujhe yeh bāt pahŏṅchī hai keh Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ko yahāṅ Shahīd kar diyā jā'egā, aur maiṅ is liye yahāṅ hūṅ tā-keh maiṅ un ke sāth dostī kar sakūṅ, aur un ke sāth Shahīd kar diyā jā'ūṅ. Phir jab Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ko Shahīd kar diyā gayā, mere wālid ne kahā: chalo dekhte haiṅ keh woh Asadī Shahīd kiye jāne wāle logoṅ meṅ hai keh nahīṅ? Ham maʻrakah wālī jagah par ā'e wahāṅ ghūme phire to dekhā keh woh Asadī bhī Shahīd kar diyā gayā thā.

Ise Imām Ibn ʻAsākir aur Ibn Abī Jarādah ne bayān kiyā hai.

110/43. Ḥaẓrat ʻAbbas bin Hishām bin Muḥammad al-Kūfī apne wālid aur dādā ke ṭarīq se naql karte haiṅ keh Banū Abān bin Dārim ke ek shaḳhṣ ne, jise Zurʻah kahā jātā hai, Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām kī Shahādat kā manẓar dekhā, Imām Ḥusayn ko ek tīr mārā gayā jo Āp kī gardan meṅ lagā, to Āp apne ḳhūn ko jamʻa karne lage phir is ṭarḥ us ko āsmān kī

ṭaraf pheṅk diyā, aur yeh is liye keh Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ne pīne ke liye pānī māṅgā to dushman ne tīr pheṅkā, jo Āp aur pānī ke dar-miyān ḥā’il ho gayā. Āp ne kahā: Ae Allāh! Ise pyāsā rakh, Ae Allāh! Ise pyāsā rakh.

Rāwī bayān karte haiṅ keh mujhe us shaḳhṣ ne batāyā jis ne tīr-andāz ko ḥālate naz‘a meṅ dekhā hai, keh woh apne peṭ meṅ garmī se chīḳhtā thā, jab-keh us kī pīṭh ke pīçhe barf, aur us ke sāmne paṅkhe aur barf thī aur us ke pīçhe kāfūr thā, lekin phir bhī woh kăhtā: mujhe pānī pilā’o, mujhe pyās ne halāk kar diyā hai, us ke pās ek baṛā pyālā lāyā jātā, jis meṅ sattū yā pānī aur dūdh hotā, agar use pāṅch afrād pī lete to unheṅ kāfī ho jātā. Rāwī bayān karte haiṅ: woh use pītā phir kăhne lagtā. Muje pānī pilā’o mujhe pyās ne halāk kar diyā hai, us kā peṭ ūṅṭ ke peṭ kī ṭarḥ phaṭ chukā thā.

Ise Imām Ibn ‘Asākir, Mizzī aur D̲h̲ahabī ne bayān kiyā hai.

111/44. Ḳhallād jo Til wāle kăhlāte the – Banū Jaḥdar ke hāṅ ṭhăhrā karte the – bayān karte haiṅ: merī māṅ ne mujhe batāyā: Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī Shahādat ke ba‘d ek ‘arṣah tak sūraj bāġhāt aur dīwāroṅ par ṣubḥ-o shām surḳh ho kar raushanī ḍāltā, Āp bayān kartī haiṅ: aur log jo bhī patthar uṭhate us ke nīche ḳhūn maujūd hotā.

Ise Imām Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai.

112/45. Zayd bin ʻAmr al-Kindī bayān karte haiṅ keh mujhe Ḥaẓrat Umme Ḥayyān ne batāyā: jis din Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ko Shahīd kiyā gayā ham par tīn din tārīkī çhā'ī rahī aur jo ko'ī bhī zaʻfarān malī ko'ī chīz apne chehre par lagātā us kā chehrah jal jātā, aur Bayt al-Maqdīs meṅ jis patthar ko bhī ulṭāyā jātā, us ke nīche tāzah ḳhūn hotā.

Ise Imām Ibn ʻAsākir aur Mizzī ne bayān kiyā hai, aur Imām Suyūṭī aur Ibn Abī Jarādah ne is kī tā'īd kī hai.

113/46. Imām Sufyān bin ʻUyaynah bayān karte haiṅ keh mujhe merī dādī Umme ʻUyaynah ne batāyā keh ek qulī zaʻfarān uṭhātā thā, woh Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām kī Shahādat par ḳhụsh huwā to us kā zaʻfarān ḳhākistar ho gayā.

Ise Imām Ibn ʻAsākir, Aṣbahānī aur Mizzī ne bayān kiyā hai.

114/47. Ḥasan bin Ḥārith, Naḳhaʻ ke ek buzurg se riwāyat karte haiṅ keh Ḥajjāj ne kahā: jis kā ko'ī kār-nāmah ho to khaṛā ho jā'e, kuçh log khaṛe ho kar bayān karne lage, Sunān bin Anas khaṛā huwā aur kahā: maiṅ Ḥusayn kā qātil hūṅ, to Ḥajjāj ne kahā: achçhā kār-nāmah hai, woh shaḳhṣ apne ghar gayā to us kī zabān band ho ga'ī, aur ʻaql mārī ga'ī, phir woh jis jagah khātā thā wahīṅ rafʻe hājat kartā thā.

Ise Imām Ibn ʻAsākir ne bayān kiyā hai.

115/48. ʻAṭā' bin Muslim bayān karte haiṅ keh Suddī ne kahā hai: maiṅ kapṛā bechne ke liye Karbalā āyā, to qabīla'e Ṭay ke

ek shaḳhṣ ne hamāre liye khānā tayyār kiyā, us ke hāṅ ham ne rāt kā khānā khāyā, phir ham ne Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī Shahādat kā z̲ikr kiyā, maiṅ ne kahā keh Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī Shahādat meṅ jo bhī sharīk huwā, woh baṛī burī maut marā hai. Us ne kahā: Ae Ahle ‘Irāq! Maiṅ tumheṅ jhuṭlātā nahīṅ hūṅ, lekin maiṅ bhī un logoṅ meṅ se thā jo Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ko Shahīd karne meṅ sharīk the (ya‘nī mujhe to kuçh nahīṅ huwā), phir thoṛī hī der guzrī thī keh woh shaḳhṣ charāġh ke qarīb huwā, charāġh tel ke sāth jal rahā thā, woh apnī uṅglī ke sāth battī nikālne lagā to āg ne use pakaṛ liyā, woh use apne thūk ke sāth bujhāne lagā, to āg ne us kī dāṛhī ko bhī pakaṛ liyā, phir us ne (āg bujhāne ke liye) ḳhụd ko pānī meṅ girā diyā to maiṅ ne use dekhā keh woh ko’elah kī ṭarḥ ho chukā thā.

Ise Imām Ibn ‘Asākir aur Mizzī ne bayān kiyā hai, aur Imām D̲h̲ahabī, ‘Asqalānī aur Ibn Ḥajar Haytamī al-Makkī ne bhī is kī tā’īd kī hai.

> **Ibn Suddī apne wālid se riwāyat karte haiṅ:** ham jawānī meṅ Karbalā’ ke çhoṭe çhoṭe dehātī ‘ilāqoṅ meṅ kapṛā faroḳht karne jāte the, Āp bayān karte haiṅ: ham qabīla’e Ṭay ke ek shaḳhṣ ke pās ṭhăhre to us ne hameṅ rāt kā khānā pesh kiyā, usī daurān ham Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī Shahādat kā taz̲kirah karne lage, rāwī bayān karte haiṅ: ham ne kahā: Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām ke

qātiloṅ meṅ se jo ko’ī bhī Karbalā’ meṅ maujūd thā Allāh Ta‘ālá ne use burī maut dī yā burī ṭarḥ qatl kar diyā.

Rāwī bayān karte haiṅ keh us ne kahā: Ae Ahle Kūfah meṅ tumheṅ jhuṯlātā nahīṅ hūṅ, magar tum gumān karte ho keh Imām Ḥusayn ‘alayhi al-salām kī Shahādat meṅ sharīk logoṅ meṅ se ko’ī ek bhī nahīṅ bachā, magar yeh keh Allāh Ta‘ālá ne use burī maut dī hai, yā woh burī ṭarḥ qatl huwā hai. Be-shak maiṅ bhī un logoṅ meṅ se hūṅ jo un kī Shahādat meṅ sharīk the, aur un meṅ mujh se ziyādh māl-dār ko’ī nahīṅ. Rāwī bayān karte haiṅ keh ham ne khāne se hāth uṯhā liye. Rāwī kăhte haiṅ: wahāṅ ek charāġh jal rahā thā, woh shaḳhṣ charāġh bujhāne gayā, woh gayā tā-keh battī ko apnī uṅglī se nikāl de, Rāwī bayān karte haiṅ: āg ne us kī uṅglī ko pakaṟ liyā, us ne (bujhāne ke liye) use apne muṅh kī ṭaraf khīṅchā to āg ne us kī dhāṟhī ko pakaṟ liyā, Rāwī kăhte haiṅ: woh pānī ke pās āyā, yā us ko lāyā gayā, yahāṅ tak keh us ne ḳhụd ko pānī meṅ girā diyā, Rāwī kăhte haiṅ: maiṅ ne use dekhā keh us meṅ āg bhaṟak rahī hai, yahāṅ tak keh woh ko’elah ho gayā.

Ise Imām Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai, Ibn Ḥajar Haytamī al-Makkī aur Ibn Abī Jarādah ne is kī tā’īd kī hai.

116/49. Faḍl bin Zubayr bayān karte haiṅ keh ek shaḳhṣ ke pās baiṭhā huwā thā, to ek aur shaḳhṣ ā kar us ke pās baiṭh gayā, is se tār-kol kī bū jaisī bū ā rahī thī, us ne us shaḳhṣ se kahā: Ae fulāṅ! Kyā tum tār-kol bechte ho? Us ne kahā: maiṅ ne to kabhī tār-kol nahīṅ bechī, us ne kahā: phir yeh bū kaisī hai? Us ne batāyā: maiṅ un logoṅ meṅ shāmil thā jo ‘Umar bin Sa‘d ke lashkar meṅ the, maiṅ unheṅ lohe kī meḳheṅ bechtā thā, jab rāt kī tārīkī çhā ga’ī, to maiṅ leṭ gayā, maiṅ ne apne ḳhwāb meṅ Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko dekhā, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke sāth Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu bhī the, Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhu ke sāthiyoṅ meṅ se Shahīd ho jāne wāle logoṅ ko pānī pilā rahe the, maiṅ ne un se ‘arẓ kiyā: mujhe bhī pānī pilā’iye to unhoṅ ne inkār kar diyā, maiṅ ne kahā: yā Rasūl Allāh! In se kahiye keh mujhe bhī pānī pilā’eṅ. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kyā tum un logoṅ meṅ se nahīṅ ho jinhoṅ ne hamāre ḳhilāf hamāre dushmanoṅ kī madad kī? Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Ba-Ḳhudā! Maiṅ ne nah to talwār chalā’ī, nah nezah mārah, nah tīr pheṅkā, bal-keh maiṅ to unheṅ lohe kī mekheṅ bechā kartā thā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ae ‘Alī! Ise pilā’o, to unhoṅ ne mujhe ek tār-kol se bharā huwā pyālah pakṛāyā, maiṅ ne us meṅ se tār-kol piyā, phir maiṅ kuçh din tār-kol kā peshāb hī kartā rahā, phir tār-kol kā baul ānā to band ho gayā, lekin us kī bū mere jism meṅ bāqī rahī. To Suddī ne us se kahā: Ae ‘Abd Allāh ‘Irāq

kī gandum khā'o, aur Furāt kā pānī piyo, lekin merā ḳhayāl nahīṅ keh tum kabhī Muḥammad ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī ziyārat kar sakoge.

Ise Imām Ibn 'Asākir, Ibn al-Jawzī aur Ibn Abī Jarādah ne bayān kiyā hai.

117/50. Abū Naḍr al-Jarmī bayān karte haiṅ: maiṅ ne ek bad-ṣūrat andhe shaḳhṣ ko dekhā to us se us ke andhe-pan kī waj·h pūçhī, us ne kahā: maiṅ un logoṅ meṅ se thā jo 'Umar bin Sa'd ke lashkar meṅ (Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ke ḳhilāf jaṅġ meṅ) sharīk the, jab rāt ho ga'ī to maiṅ leṭ gayā. Maiṅ ne ḳhwāb meṅ Rasūl Allāh ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ko dekhā keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ke sāmne ḳhūn se bharā ek thāl paṛā hai, aur ḳhūn meṅ ek par paṛā huwā hai, Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ 'Umar bin Sa'd ke sāthiyoṅ ko layā jātā, Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam woh par pakaṛte, aur un kī āṅkhoṅ ke dar-miyān kuçh taḥrīr farmāte, phir mujhe lāyā gayā, to maiṅ ne 'arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Ba-Ḳhudā! Maiṅ ne talwār chalā'ī nah nezah mārā nah tīr pheṅkā. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kyā tū ne hamāre duhmanoṅ kī ta'dād meṅ iẓāfah nahīṅ kiyā? Phir Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne apnī – shahādat wālī aur dar-miyān wālī – aṅgushte mubārak ko merī āṅkhoṅ ke jānib baṛhāyā to maiṅ uṭh gayā jab-keh merī bīnā'ī zā'il ho chukī thī.

Ise Imām Ibn ʻAsākir ne riwāyat kiyā hai, aur Ibn Ḥajar Haytamī al-Makkī aur Ibn Abī Jarādah ne is kī tā'īd kī hai.

Ek riwāyat meṅ Sibṭ Ibn al-Jawzī ne Wāqidī se riwāyat kiyā hai keh ek būṛhā ādamī Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām kī Shahādat ke waqt faqaṭ wahāṅ maujūd thā to woh bhī nā-bīnā ho gayā, us se is kā sabab pūçhā gayā to us ne kahā: us ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-Ālihī wa-sallam ko is ḥāl meṅ dekhā keh Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam apnī āstīn-mubārak çhaṛhā'e huwe haiṅ aur Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke daste aqdas meṅ talwār hai aur sāmne chamṛe kī chaṭā'ī hai, aur dekhā keh Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke sāmne Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ke qātiloṅ meṅ se das ẕabḥ huwe paṛe haiṅ, phir Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne us par un dushmanoṅ kī taʻdād baṛhāne kī waj·h se laʻnat kī aur burā bhalā kahā phir Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām ke ḳhūn se lathṛī hū'ī salā'ī us kī āṅkhoṅ meṅ pherī to woh andhā ho gayā.

Ise Imām Ibn Ḥajar Haytamī al-Makkī aur ʻĀṣimī ne bayān kiyā hai.

118/51. Ḥaẓrat Asad bin Qāsim al-Ḥalabī bayān karte haiṅ: mere dādā Ṣāliḥ bin Shaḥḥām ne – Allāh Taʻālá un par raḥm farmā'e, baṛe nek ṣāleḥ buzurg the - Ḥalab meṅ ḳhwāb dekhā

keh ek siyāh kuttā pyās se hāṅp rahā hai, aur us kī zabān us ke sīne par ā'ī hū'ī hai, maiṅ ne kahā: yeh kuttā pyāsā hai. Kyūṅ nah ho keh maiṅ ise pānī pilā'ūṅ aur is kī waj·h se Jannat meṅ dāḳhile kā mustaḥiq ṭhăhrūṅ, phir maiṅ ne aisā karne kā irādah kiyā keh to achānak pīçhe se ek hātif āwāz lagā rahā thā: Ae Ṣāliḥ! Ise pānī mat pilā'o, Ae Ṣāliḥ! Ise mat pānī pilā'o, yeh Ḥusayn bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā kā qātil hai, maiṅ is ko Qiyāmat tak pyāsā rakh ke 'aẕāb dūṅgā.

Ise Imām Ibn 'Asākir, Mizzī aur Ibn Abī Jarādah ne bayān kiyā hai.

> **'Allāmah Ibn Kathīr ne kahā hai:** riwāyat-kardah Aḥādīs̱ aur woh Fitan jo Imām Ḥusayn 'alayhi al-salām ko Shahīd karne wāle ko lāḥiq huwe un meṅ se aks̱ar ṣaḥīḥ haiṅ, kyūṅ-keh shāẕ hī hogā keh Āp ko Shahīd karne wāloṅ meṅ se ko'ī is dunyā meṅ āfat aur muṣībat se bachā ho, ko'ī bhī is dunyā se ruḳhṣat nahīṅ huwā magar yeh keh use ko'ī (mūẕī) maraẓ lāḥiq huwā aur un meṅ se aks̱ar log pāgal-pan kā maraẓ lāḥiq huwā.

119/52. A'mash bayān karte haiṅ keh Ahle Shām meṅ se kisī shaḳhṣ ne Ḥaẓrat Ḥusayn bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā kī qabr par gandagī ḍālī to woh usī waqt baraṣ ke maraẓ meṅ mubtalā ho gayā.

Ise Imām Ibn ʻAsākir, ʻĀṣimī aur Ibn Abī Jarādah ne bayān kiyā hai.

120/53. Abū Janāb Kalbī ne bayān kiyā hai: maiṅ Karbalā' āyā to maiṅ ne wahāṅ ʻAraboṅ ke ek muʻazzaz shaḳhṣ ko kahā: mujhe yeh bāt pahŏṅchī hai keh tum logoṅ ne (Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām kī Shahādat ke Din) jinnoṅ kā nauḥah sunā thā? Us ne kahā: tum kisī āzād aur ġhulām shaḳhṣ se nahīṅ miloge magar woh tumheṅ batā'egā keh us ne aisā sunā hai, Rāwī kăhte haiṅ: maiṅ ne kahā: mujhe batā'o keh tum ne kyā sunā? Us ne kahā keh maiṅ ne unheṅ yeh kăhte sunā:

> Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne un (Ḥusayn) kī peshānī par hāth pherā jis kī chamak un kī gāloṅ meṅ hai. Un ke ābā'-o ajdād Quraysh ke sar-kardah log haiṅ aur un ke Jadde Amjad tamām ajdād se beh-tarīn haiṅ.

Ise Imām Ibn ʻAsākir aur Mizzī ne bayān kiyā hai, aur Imām D̲h̲ahabī aur Suyūṭī ne bhī is kī tā'īd kī hai.

121/54. Ḥaẓrat Abū Yazīd Fuqaymī bayān karte haiṅ: chūnā banāne wāle jab ṣubḥ sawere gharoṅ se nikalte to Imām Ḥusayn ʻalayhi al-salām par jinnāt kā nauḥah sunte.

Ise Imām Ibn Abī Dunyā aur Ibn ʻAsākir ne riwāyat kiyā hai.

122/55. Ḥaẓrat Muġhīrah bayān karte haiṅ: Marjānah ne apne beṭe ʻUbayd Allāh (bin Ziyād) se kahā: Ae Ḳhabīs̲! Tū ne

Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke beṭe ko Shahīd kar diyā, tū kabhī Jannat ko nahīṅ dekh sakegā.

Ise Imām Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Dhahabī, Ibn Kathīr aur ‘Asqalānī ne is kī tā’īd kī hai.

al-Maṣādir wa-al-Marāji‘

١۔ القرآن الکریم۔

٢۔ آجری، ابوبکر محمد بن حسین بن عبداللہ (م ٣٦٠ھ)۔ الشریعة۔ ریاض، السعودیہ: دار الوطن، ١٤٢٠ھ/١٩٩٩ء۔

٣۔ ابن اثیر، ابو الحسن علی بن محمد بن عبد الکریم بن عبد الواحد شیبانی جزری (٥٥٥-٦٣٠ھ/ ١١٦٠-١٢٣٣ء)۔ أسد الغابة في معرفة الصحابة۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

٤۔ احمد بن حنبل، ابو عبد اللہ بن محمد (١٦٤-٢٤١ھ/ ٧٨٠-٨٥٥ء)۔ فضائل الصحابة۔ بیروت، لبنان: مؤسسة الرسالہ، ١٤٠٣ھ/ ١٩٨٣ء۔

٥۔ احمد بن حنبل، ابو عبد اللہ شیبانی (١٦٤-٢٤١ھ/ ٧٨٠-٨٥٥ء)۔ المسند۔ بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی للطباعة والنشر، ١٣٩٨ھ/ ١٩٨٧ء۔

٦۔ أزدی، ابو الفتح محمد بن الحسین (م٣٧٤ھ)۔ المخزون في علم الحدیث۔ دہلی، الہند: الدار العلمیہ، ١٤٠٨ھ/ ١٩٨٨ء۔

٧۔ بخاری، ابو عبد اللہ محمد بن اسماعیل بن ابراہیم بن مغیرہ (١٩٤-٢٥٦ھ/ ٨١٠-٨٧٠ء)۔ الصحیح۔ بیروت، لبنان: دار ابن کثیر، الیمامہ، ١٤٠٧ھ/ ١٩٨٧ء۔

٨۔ بزار، ابو بکر احمد بن عمرو بن عبد الخالق بصری (٢١٥-٢٩٢ھ/ ٨٣٠-٩٠٥ء)۔ المسند (البحر الزخار)۔ بیروت، لبنان: مؤسسة علوم القرآن، ١٤٠٩ھ۔

٩۔ ابن بطال، ابو الحسن علی بن خلف بن عبد الملک (م٤٤٩ھ)۔ شرح صحیح

البخاري لابن بطال۔ الرياض، السعوديہ:مكتبة الرشد، ١٤٢٣ھ/٢٠٠٣ء۔

١٠۔ بیہقی، ابو بکر احمد بن حسین بن علی بن عبد اللہ بن موسیٰ (٣٨٤-٤٥٨ھ/٩٩٤-١٠٦٦ء)۔ دلائل النبوة۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤٠٥ھ۔

١١۔ بیہقی، ابو بکر احمد بن حسین بن علی بن عبد اللہ بن موسیٰ (٣٨٤-٤٥٨ھ/٩٩٤-١٠٦٦ء)۔ السنن الکبری۔ مکہ مکرمہ، السعودیہ: مکتبہ دار الباز، ١٤١٤ھ/١٩٩٤ء۔

١٢۔ بیہقی، ابو بکر احمد بن حسین بن علی بن عبد اللہ بن موسیٰ (٣٨٤-٤٥٨ھ/٩٩٤-١٠٦٦ء)۔ المدخل إلی السنن الکبری۔ الکویت: دار الخلفاء للکتاب الاسلامی، ١٤٠٤ھ

١٣۔ ترمذی، ابو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سورہ بن موسیٰ بن ضحاک (٢٠٩-٢٧٩ھ/٨٢٥-٨٩٢ء)۔ السنن۔ بیروت، لبنان: دار إحیاء التراث العربی۔

١٤۔ ابن تمام، ابو العرب محمد بن احمد بن تمیم بن تمام تمیمی (م ٣٣٣ھ)۔ المحن۔ الریاض، السعودیہ: دار العلوم، ١٤٠٤ھ/١٩٨٤ء۔

١٥۔ ابن تیمیہ، احمد بن عبد الحلیم بن عبد السلام حرانی (٦٦١-٧٢٨ھ/١٢٦٣-١٣٢٨ء)۔ مجموع الفتاوی۔ مکتبہ ابن تیمیہ۔

١٦۔ ابن تیمیہ، احمد بن عبد الحلیم بن عبد السلام حرانی (٦٦١-٧٢٨ھ/١٢٦٣-١٣٢٨ء) منهاج السنة النبوية۔ مؤسسہ قرطبہ۔

١٧۔ ابن جرادة، عمر بن احمد بن ہبۃ اللہ (م ٦٦٠ھ)۔ بغية الطلب في تاريخ حلب۔ دار الفکر۔

١٨۔ ابن جوزی، ابو الفرج عبد الرحمن بن علی بن محمد بن علی بن عبید اللہ (٥١٠-٥٩٧ھ/

١١١٦-١٢٠١ء)۔ بستان الواعظین ورياض السامعين۔ بیروت، لبنان: مؤسسة الكتب الثقافیة، ١٤٩٨ھ/١٩٩٨ء۔

١٩۔ ابن جوزی، ابو الفرج عبد الرحمٰن بن علی بن محمد بن علی بن عبید الله (٥١٠-٥٩٧ھ/ ١١١٦-١٢٠١ء)۔ التبصرة۔ مصر، لبنان: دار الكتاب المصری، ١٣٩٠ھ/ ١٩٧٠ء۔

٢٠۔ ابن جوزی، ابو الفرج عبد الرحمٰن بن علی بن محمد بن علی بن عبید الله (٥١٠-٥٩٧ھ/١١١٦-١٢٠١ء)۔ صفة الصفوة۔ بیروت، لبنان: دارالکتب العلمیہ، ١٤٠٩ھ/١٩٨٩ء۔

٢١۔ ابن جوزی، ابو الفرج عبد الرحمٰن بن علی بن محمد بن علی بن عبید الله (٥١٠-٥٩٧ھ/ ١١١٦-١٢٠١ء)۔ المنتظم في تاريخ الملوک والأمم۔ بیروت، لبنان: دار صادر، ١٣٥٨ھ۔

٢٢۔ حاکم، ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن محمد (٣٢١-٤٠٥ھ/٩٣٣-١٠١٤ء)۔ المستدرک علی الصحیحین۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤١١ھ/ ١٩٩٠ء۔

٢٣۔ ابن حبان، ابو حاتم محمد بن حبان بن احمد بن حبان التمیمی البستی (٢٧٠-٣٥٤ھ/ ٨٨٤-٩٦٥ء)۔ الصحیح۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ، ١٤١٤ھ/ ١٩٩٣ء۔

٢٤۔ ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (٧٧٣-٨٥٢ھ/ ١٣٧٢-١٤٤٩ء)۔ الإصابة في تمييز الصحابة۔ بیروت، لبنان: دار الجیل، ١٤١٢ھ/ ١٩٩٢ء۔

٢٥۔ ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (٧٧٣-٨٥٢ھ/

۱۳۷۲-۱۴۴۹ء)۔ تهذيب التهذيب۔ بیروت، لبنان: دارالفکر، ۱۴۰۴ھ/ ۱۹۸۴ء۔

۲۶۔ ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳-۸۵۲ھ/ ۱۳۷۲-۱۴۴۹ء)۔ فتح الباري۔ لاہور، پاکستان: دارنشر الکتب الاسلامیہ، ۱۴۰۱ھ/ ۱۹۸۱ء۔

۲۷۔ ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳-۸۵۲ھ/ ۱۳۷۲-۱۴۴۹ء)۔ لسان الميزان۔ بیروت، لبنان، مؤسسۃ الأعلمی للمطبوعات ۱۴۰۶ھ/۱۹۸۶ء۔

۲۸۔ ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳-۸۵۲ھ/ ۱۳۷۲-۱۴۴۹ء)۔ المطالب العالية۔ بیروت، لبنان: دار المعرفۃ، ۱۴۰۷ھ/۱۹۸۷ء۔

۲۹۔ حسام الدین ہندی، علاء الدین علی متقی (م ۹۷۵ھ)۔ کنز العمال. بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ، ۱۳۹۹ھ/۱۹۷۹ء۔

۳۰۔ حکیم ترمذی، ابو عبد اللہ محمد بن علی بن حسن بن بشیر (م ۳۲۰ھ)۔ نوادر الأصول في أحاديث الرسول ﷺ۔ بیروت، لبنان: دار الجیل، ۱۹۹۲ء۔

۳۱۔ حلبی، علی بن برہان الدین (م ۱۰۴۴ھ)۔ إنسان العيون في سيرة الأمين المأمون. الشهير بـ"السيرة الحلبية"۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ، ۱۴۰۰ھ۔

۳۲۔ حلبی، علی بن برہان الدین (م ۱۰۴۴ھ)۔ إنسان العيون في سيرة الأمين المأمون. الشهير بـ"السيرة الحلبية"۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۲۷ھ۔

۳۳۔ ابو حیان، محمد بن یوسف بن علی بن حیان اندلسی غرناطی (م ۷۴۵ھ)۔ البحر المحیط۔ قاہرہ، مصر: ۱۳۲۹ھ۔

۳۴۔ ابن حیان، ابو محمد عبد اللہ بن محمد بن جعفر بن حیان الانصاری (۲۷۴-۳۶۹ھ)۔ طبقات المحدثین بأصبهان والواردین علیها۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالۃ، ۱۴۱۲ھ/ ۱۹۹۲ء۔

۳۵۔ خطیب بغدادی، ابو بکر احمد بن علی بن ثابت بن احمد بن مہدی بن ثابت (۳۹۲-۴۶۳ھ/ ۱۰۰۲-۱۰۷۱ء)۔ تاریخ بغداد۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

۳۶۔ خطیب تبریزی، ولی الدین ابو عبد اللہ محمد بن عبد اللہ (م ۷۴۱ھ)۔ مشکوۃ المصابیح۔ بیروت، لبنان، دار الکتب العلمیۃ، ۱۴۲۴ھ/ ۲۰۰۳ء۔

۳۷۔ دارقطنی، ابو الحسن علی بن عمر بن احمد بن مہدی بن مسعود بن نعمان (۳۰۶-۳۸۵ھ/ ۹۱۸-۹۹۵ء)۔ السنن۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ، ۱۳۸۶ھ/ ۱۹۶۶ء۔

۳۸۔ دارمی، ابو محمد عبد اللہ بن عبد الرحمٰن (۱۸۱-۲۵۵ھ/ ۷۹۷-۸۶۹ء)۔ السنن۔ بیروت، لبنان: دار الکتاب العربی، ۱۴۰۷ھ۔

۳۹۔ ابن ابی الدنیا، ابوبکر عبد اللہ بن محمد بن عبید بن بن سفیان قیس قرشی (۲۰۸-۲۸۱ھ)۔ مکارم الأخلاق۔ قاہرہ، مصر: مکتبۃ القرآن، ۱۴۱۱ھ/ ۱۹۹۰ء۔

۴۰۔ ابن ابی الدنیا، ابوبکر عبد اللہ بن محمد بن عبید بن بن سفیان قیس قرشی (۲۰۸-۲۸۱ھ)۔ المنامات۔ بیروت، لبنان: مؤسسہ الکتب الثقافیۃ، ۱۴۱۳ھ/ ۱۹۹۳ء۔

٤١۔ ابو داؤد، سلیمان بن اشعث بن اسحاق بن بشیر بن شداد ازدی سجستانی (٢٠٢-٢٧٥ھ/٨١٧-٨٨٩ء)۔ السنن۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٤١٤ھ/ ١٩٩٤ء

٤٢۔ دولابی، ابو بشر محمد بن احمد بن حماد(٢٢٤-٣١٠ھ)۔ الذرية الطاهرة النبوية۔الکویت: (١٤٠٧ھ/١٩٨٦ء)۔

٤٣۔ دیلمی، ابو شجاع شیرویہ بن شہردار بن شیرویہ الدیلمی الھمذانی (٤٤٥-٥٠٩ھ/ ١٠٥٣-١١١٥ء)۔ الفردوس بمأثور الخطاب۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤٠٦ھ/١٩٨٦ء۔

٤٤۔ دینوری، ابو بکر احمد بن مروان بن محمد مالکی(م ٣٣٣ھ)۔ المجالسة وجواهر العلم۔ بیروت، لبنان: دار ابن حزم، ١٤٢٣ھ/ ٢٠٠٢ء۔

٤٥۔ ذہبی، شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان (٦٧٣-٧٤٨ھ/ ١٢٧٤-١٣٤٨ء)۔ تاريخ الإسلام ووفيات المشاهير والأعلام۔ بیروت، لبنان: دار الکتاب العربی، ١٤٠٧ھ/ ١٩٨٧ء۔

٤٦۔ ذہبی، شمس الدین محمد بن احمدبن عثمان (٦٧٣-٧٤٨ھ/ ١٢٧٤-١٣٤٨ء)۔ تذکرة الحفاظ۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ ۔

٤٧۔ ذہبی، شمس الدین محمد بن احمدبن عثمان (٦٧٣-٧٤٨ھ/ ١٢٧٤-١٣٤٨ء)۔ تذکرة الحفاظ۔ حیدر آباد دکن، بھارت: دائرۃ المعارف العثمانیہ، ١٣٨٨ھ/ ١٩٦٨ء۔

٤٨۔ ذہبی، ابو عبد اللہ شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان (٦٧٣-٧٤٨ھ/ ١٢٧٤-١٣٤٨ء)۔ سير أعلام النبلاء۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٤١٧ھ/١٩٩٧ء۔

۴۹۔ ذہبی، ابو عبد اللہ شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان (۶۷۳-۷۴۸ھ/۱۲۷۴-۱۳۴۸ء)۔ میزان الاعتدال في نقد الرجال۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۹۹۵ء۔

۵۰۔ ابن سعد، ابو عبد اللہ محمد (۱۶۸-۲۳۰ھ/۷۸۴-۸۴۵ء)۔ الطبقات الکبری۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۳۹۸ھ/۱۹۷۸ء۔

۵۱۔ ابن سعد، ابو عبد اللہ محمد (۱۶۸-۲۳۰ھ/۷۸۴-۸۴۵ء)۔ الطبقات الکبری۔ بیروت، لبنان: دار بیروت للطباعہ والنشر، ۱۳۹۸ھ/۱۹۷۸ء۔

۵۲۔ سیوطی، جلال الدین ابو الفضل عبد الرحمن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (۸۴۹-۹۱۱ھ/۱۴۴۵-۱۵۰۵ء)۔ الخصائص الکبری۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۰۵ھ/۱۹۸۵ء۔

۵۳۔ سیوطی، جلال الدین ابو الفضل عبد الرحمن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (۸۴۹-۹۱۱ھ/۱۴۴۵-۱۵۰۵ء)۔ الخصائص الکبری۔ فیصل آباد، پاکستان: مکتبہ نوریہ رضویہ۔

۵۴۔ سیوطی، جلال الدین ابو الفضل عبد الرحمن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (۸۴۹-۹۱۱ھ/۱۴۴۵-۱۵۰۵ء)۔ شرح الصدور بشرح حال الموتی والقبور۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ، ۱۴۱۷ھ/۱۹۹۶ء۔

۵۵۔ سیوطی، جلال الدین ابو الفضل عبد الرحمن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (۸۴۹-۹۱۱ھ/۱۴۴۵-۱۵۰۵ء)۔ طبقات الحفاظ۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۰۳ھ۔

۵۶۔ ابن ابی شیبہ، ابو بکر عبد اللہ بن محمد بن ابی شیبہ الکوفی (۱۵۹-۲۳۵ھ/۷۷۶-۸۴۹ء)۔ المصنف۔ ریاض، سعودی عرب: مکتبۃ الرشد، ۱۴۰۹ھ۔

٥٧۔ **طبری**، ابو جعفر محمد بن جریر بن یزید بن خالد (٢٢٤-٣١٠ھ/٨٣٩-٩٢٣ء)۔ **جامع البیان فی تفسیر القرآن**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٤٠٥ھ۔

٥٨۔ **طبرانی**، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی (٢٦٠-٣٦٠ھ/ ٨٧٣-٩٧١ء)۔ **المعجم الأوسط**۔ قاہرہ، مصر: دار الحرمین، ١٤١٥ھ۔

٥٩۔ **طبرانی**، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی (٢٦٠-٣٦٠ھ/ ٨٧٣-٩٧٠ء)۔ **المعجم الکبیر**۔ موصل، عراق: مکتبۃ العلوم والحکم، ١٤٠٣ھ/١٩٨٣ء۔

٦٠۔ **طبرانی**، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی (٢٦٠-٣٦٠ھ/ ٨٧٣-٩٧٠ء)۔ **المعجم الکبیر**۔ قاہرہ، مصر: مکتبہ ابن تیمیہ۔

٦١۔ **طحاوی**، ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامہ بن سلمہ بن عبد الملک بن سلمہ (٢٣٩-٣٢١ھ/٨٥٣-٩٣٣ء)۔ **شرح مشکل الآثار**۔ بیروت، لبنان: مؤسسہ الرسالہ، ١٤٠٨ھ/١٩٨٧ء۔

٦٢۔ **ابن طہمان**، ابو سعید ابراہیم بن طہمان بن شعبہ خراسانی ہروی، (م ١٦٨ھ)۔ **مشیخۃ ابن طھمان**۔ دمشق: مجمع اللغۃ العربیہ، ١٤٠٣ھ/١٩٨٣ء۔

٦٣۔ **طیالسی**، ابو داؤد سلیمان بن داؤد جارود (١٣٣-٢٠٤ھ/٧٥١-٨١٩ء)۔ **المسند**۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ۔

٦٤۔ **ابن ابی عاصم**، ابو بکر عمرو بن ابی عاصم ضحاک بن مخلد شیبانی (٢٠٦-٢٨٧ھ/ ٨٢٢-٩٠٠ء)۔ **السنۃ**۔ بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی، ١٤٠٠ھ۔

٦٥۔ **ابن ابی عاصم**، ابوبکر احمد بن عمرو بن ضحاک بن مخلد شیبانی (٢٠٦-٢٨٧ھ/ ٨٢٢-٩٠٠ء)۔ **الآحاد والمثاني**۔ ریاض، سعودی عرب: دار الرایہ، ١٤١١ھ/١٩٩١ء۔

٦٦۔ **عاصمی**، عبد الملک بن حسین بن عبد الملک الشافعی المکی (م ۱۱۱۱ھ)۔ **سمط النجوم العوالي في أنباء الأوائل والتوالي**۔ بیروت، لبنان: دار لکتب العلمیہ، ۱٤۱۹ھ/ ۱۹۹۸ء۔

٦٧۔ **ابن عبد البر**، ابو عمر یوسف بن عبد اللہ بن محمد (۳٦۸-٤٦۳ھ/ ۹۷۹-۱۰۷۱ء)۔ **الاستیعاب في معرفة الأصحاب**۔ بیروت، لبنان: دار الجیل، ۱٤۱۲ھ۔

٦۸۔ **عبد بن حمید**، ابو محمد عبد بن حمید بن نصر الکسی (م ۲٤۹ھ/ ۸٦۳ء)۔ **المسند**۔ قاہرہ، مصر: مکتبۃ السنۃ، ۱٤۰۸ھ/ ۱۹۸۸ء۔

٦۹۔ **عبد الرزاق**، ابو بکر بن ہمام بن نافع صنعانی (۱۲٦-۲۱۱ھ/ ۷٤٤-۸۲٦ء)۔ **المصنف**۔ بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی، ۱٤۰۳ھ۔

۷۰۔ **ابن عدی**، عبداللہ بن عدی بن عبداللہ بن محمد ابو احمد الجرجانی، (۲۷۷-۳٦٥ھ)۔ **الکامل فی ضعفاء الرجال**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱٤۰۹ھ/ ۱۹۸۸ء۔

۷۱۔ **ابن عربي**، ابو بکر محمد بن عبد اللہ (٤٦۸-٥٤۳ھ)۔ **أحکام القرآن**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر للطباعۃ والنشر۔

۷۲۔ **عراقی**، ابو زرعہ احمد بن عبد الرحیم بن حسین بن عبد الرحمٰن بن ابراہیم بن ابی بکر الکردی الاصل (۷٦۲-۸۲٦ھ/ ۱۳٦۱-۱٤۲۳ء)۔ **طرح التثریب في شرح التقریب**۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی۔

۷۳۔ **ابن عساکر**، ابو قاسم علی بن الحسن بن ہبۃ اللہ بن عبد اللہ بن حسین دمشقی الشافعی (٤۹۹-٥۷۱ھ/ ۱۱۰٥-۱۱۷٦ء)۔ **تاریخ مدینۃ دمشق المعروف بہ: تاریخ ابن عساکر**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۹۹٥ء۔

۷٤۔ **ابو عوانہ**، یعقوب بن اسحاق بن إبراہیم بن زید نیشاپوری (۲۳۰-۳۱٦ھ/ ۸٤٥-۹۲۸ء)۔ **المسند**۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ، 1998ء۔

۷۵۔ **عینی**، بدر الدین ابو محمد محمود بن احمد بن موسیٰ بن احمد بن حسین بن یوسف بن محمود (۷۶۲-۸۵۵ھ/۱۳۶۱-۱۴۵۱ء)۔ **عمدة القاری شرح صحیح البخاری**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۳۹۹ھ/۱۹۷۹ء۔

۷۶۔ **غزالی**، حجۃ الاسلام امام ابو حامد محمد الغزالی (م ۵۰۵ھ)۔ **إحیاء علوم الدین**۔ مصر: مطبعہ عثمانیہ، ۱۳۵۲ھ/۱۹۳۳ء۔

۷۷۔ **فاکہی**، ابو عبد اللہ محمد بن اسحاق بن عباس مکی (م ۲۷۲ھ/۸۸۵ء)۔ **أخبار مکة في قدیم الدهر وحدیثه**۔ بیروت، لبنان: دار خضر، ۱۴۱۴ھ۔

۷۸۔ **فسوی**، ابو یوسف یعقوب بن سفیان (م۲۷۷ھ)۔ **المعرفة والتاریخ**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۱۹ھ/۱۹۹۹ء۔

۷۹۔ **قرطبی**، ابو عبد اللہ محمد بن احمد بن محمد بن یحییٰ بن مفرج اُموی (۲۸۴-۳۸۰ھ/۸۹۷-۹۹۰ء)۔ **الجامع لأحکام القرآن**۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی۔

۸۰۔ **قزوینی**، عبدالکریم بن محمد بن عبد الکریم الرافعی (م ۶۲۳ھ)۔ **التدوین في أخبار قزوین**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۰۸ھ/۱۹۸۷ء۔

۸۱۔ **قسطلانی**، ابو العباس شہاب الدین احمد بن محمد القسطلانی (۸۵۱-۹۲۳ھ/۱۴۴۸-۱۵۱۷ء)۔ **إرشاد الساري لشرح صحیح البخاري**۔ مصر: دار الفکر، ۱۳۰۴ھ۔

۸۲۔ **کرمانی**، علامہ شمس الدین محمد بن یوسف بن علی (م۷۹۶ھ)۔ **الکواکب الدراري في شرح صحیح البخاري**۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی، ۱۳۵۶ھ/۱۹۷۳ء۔

۸۳۔ **ابن کثیر**، ابو الفداء اسماعیل بن عمر بن کثیر بن ضوء بن کثیر بن زرع بصروی (۷۰۱-۷۷٤ھ/ ۱۳۰۱-۱۳۷۳ء)۔ **البداية والنهاية**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱٤۱۹ھ/ ۱۹۹۸ء۔

۸٤۔ **ابن کثیر**، ابو الفداء اسماعیل بن عمر بن کثیر بن ضوء بن کثیر بن زرع بصروی (۷۰۱-۷۷٤ھ/ ۱۳۰۱-۱۳۷۳ء)۔ **تفسير القرآن العظيم**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱٤۰۱ھ۔

۸۵۔ **لالکائی**، ابو قاسم ھبۃ اللہ بن حسن بن منصور (م ٤۱۸ھ)۔ **شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة من الكتاب والسنة وإجماع الصحابة**۔ الریاض، السعودیہ، دار طیبہ، ۱٤۰۲ھ۔

۸٦۔ **لالکائی**، ابو قاسم ھبۃ اللہ بن حسن بن منصور (م ٤۱۸ھ)۔ **كرامات الأولياء**۔ الریاض، السعودیہ، دار طیبہ، ۱٤۱۲ھ۔

۸۷۔ **ابن ماجہ**، ابو عبد اللہ محمد بن یزید قزوینی (۲۰۷-۲۷۵ھ/ ۸۲٤-۸۸۷ء)۔ **السنن**۔ بیروت، لبنان: دار الفکر۔

۸۸۔ **ماوردی**، ابو الحسن علی بن محمد بن محمد بن حبیب البصری البغدادی (م ٤۵۰ھ)۔ **أعلام النبوة**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العربی، ۱٤۰۷ھ/ ۱۹۸۷ء۔

۸۹۔ **مبارک پوری**، ابو العلا محمد عبد الرحمٰن بن عبد الرحیم (۱۲۸۳-۱۳۵۳ھ)۔ **تحفة الأحوذي**۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

۹۰۔ **محبّ الدین طبری**، ابو عباس احمد بن محمد، (م ٦۹٤ھ)۔ **ذخائر العقبى في مناقب ذوي القربى**۔ دار الکتب العصریہ۔

۹۱۔ **محبّ الدین طبری**، ابو عباس احمد بن محمد، (م ٦۹٤ھ)۔ **الرياض النضرة في مناقب العشرة**۔ بیروت، لبنان: دار الغرب الاسلامی، ۱۹۹٦ء۔

۹۲۔ مزی، ابو الحجاج یوسف بن زکی عبد الرحمٰن بن یوسف بن عبد الملک بن یوسف بن علی (٦٥٤-٧٤٢ھ/١٢٥٦-١٣٤١ء)۔ تهذيب الكمال۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ، ١٤٠٠ھ/١٩٨٠ء۔

۹۳۔ مسلم، ابو الحسین مسلم بن الحجاج بن مسلم بن ورد قشیری نیشاپوری (٢٠٦-٢٦١ھ/ ٨٢١-٨٧٥ء)۔ الصحيح۔ بیروت، لبنان: داراحیاء التراث العربی۔

۹۴۔ مقدسی، ابو عبد اللہ محمد بن عبد الواحد بن احمد حنبلی (٥٦٩-٦٤٣ھ/١١٧٣-١٢٤٥ء)۔ الأحاديث المختارة۔ مکہ مکرمہ، سعودی عرب: مکتبۃ النہضۃ الحدیثہ، ١٤١٠ھ/١٩٩٠ء۔

۹۵۔ مقدسی، المطہر بن طاہر (م ٣٥٥ھ)۔ البدء والتاريخ۔ مکتبہ الثقافہ الدینیہ۔

۹۶۔ مقرئی، ابوعمرو عثمان بن سعید بن عثمان بن سعید بن عمر اُموی مقری (٣٧١-٤٤٤ھ/ ٩٨١-١٠٥٢ء)۔ السنن الواردة في الفتن۔ ریاض، السعودیہ: دار العاصمہ، ١٤١٦ھ۔

۹۷۔ ملا علی قاری، نور الدین بن سلطان محمد ہروی حنفی (م١٠١٤ھ/١٦٠٦ء)۔ مرقاة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤٢٢ھ/٢٠٠١ء۔

۹۸۔ مناوی، عبدالرؤف بن تاج العارفین بن علی (٩٥٢-١٠٣١ھ/ ١٥٤٥-١٦٢١ء)۔ التيسير بشرح الجامع الصغير۔ الریاض: مکتبہ الامام الشافعی، ١٤٠٨ھ/١٩٨٨ء۔

۹۹۔ مناوی، عبدالرؤف بن تاج العارفین بن علی (٩٥٢-١٠٣١ھ/ ١٥٤٥-١٦٢١ء)۔ فيض القدير شرح الجامع الصغير۔ مصر: مکتبہ تجاریہ کبری، ١٣٥٦ھ۔

۱۰۰۔ نسائی، ابو عبد الرحمٰن احمد بن شعیب بن علی (۲۱۵-۳۰۳ھ/۸۳۰-۹۱۵ء)۔ السنن۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱٤۱٦ھ/۱۹۹۵ء+ حلب، شام: مکتب المطبوعات الاسلامیہ، ۱٤۰٦ھ/۱۹۸٦ء۔

۱۰۱۔ نسائی، ابوعبدالرحمٰن احمد بن شعیب بن علی (۲۱۵-۳۰۳ھ/۸۳۰-۹۱۵ء)۔ السنن الکبری۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱٤۱۱ھ/۱۹۹۱ء۔

۱۰۲۔ ابو نعیم، احمد بن عبد اللہ بن احمد بن اسحاق بن موسیٰ بن مہران اصبہانی (۳۳٦-٤۳۰ھ/۹٤۸-۱۰۳۸ء)۔ حلية الأولياء وطبقات الأصفياء۔ بیروت، لبنان: دار الکتاب العربی، ۱٤۰۵ھ/۱۹۸۵ء۔

۱۰۳۔ نعیم بن حماد، المروزی، ابوعبد اللہ (م ۲۸۸ھ)۔ الفتن۔ قاہرہ، مصر: بیروت، لبنان: مؤسسۃ الکتب الثقافیۃ، ۱٤۰۸ھ۔

۱۰٤۔ ہیتمی، ابو العباس احمد بن محمد بن علی ابن حجر (۹۰۹-۹۷۳ھ)۔ الصواعق المحرقة على أهل الرفض والضلال والزندقة. بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالۃ، ۱٤۱۷ھ/۱۹۹۷ء۔

۱۰۵۔ ہیثمی، نور الدین ابو الحسن علی بن ابی بکر بن سلیمان (۷۳۵-۸۰۷ھ/۱۳۳۵-۱٤۰۵ء)۔ مجمع الزوائد ومنبع الفوائد۔ قاہرہ، مصر: دار الریان للتراث + بیروت، لبنان: دار الکتاب العربی، ۱٤۰۷ھ/۱۹۸۷ء۔

۱۰٦۔ ابو یعلیٰ، احمد بن علی بن مثنی بن یحییٰ بن عیسیٰ بن ہلال موصلی تمیمی (۲۱۰-۳۰۷ھ/۸۲۵-۹۱۹ء)۔ المسند۔ دمشق، شام: دار المأمون للتراث، ۱٤۰٤ھ/۱۹۸٤ء۔